

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jindřiška Návarová

Doping ve vrcholovém sportu jako sociálně-deviantní fenomén

Doping in the professional sport in the nature of social deviant phenomenon

Praha 2010

vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Buriánek CSc.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Českých Budějovicích dne 17. července 2010

Jindřiška Návarová

Děkuji svému vedoucímu diplomové práce doc. PhDr. Jiřímu Buriánkovi, CSc.
za ochotu, trpělivost a podporu, kterou mi poskytl, a za mnoho cenných rad, kterými mě
inspiroval.

Abstrakt

Cílem této diplomové práce je postihnout doping jakožto sociálně-deviantní fenomén současného vrcholového sportu s přesahy do oblasti rekreační i obecně společenské. Formálně se text člení na dvě hlavní části, z nichž první z nich je převážně teoretického zaměření - podává uvedení do problematiky zkoumaného jevu a to nejprve postupným definováním základních pojmů, termínů a kategorií a poté zevrubným popisem historických aspektů vývoje jejich reálné společenské reprezentace, dále se zabývá postoji k hlavnímu tématu z hlediska aspektů sociálně-psychologických i ryze sociologických a v neposlední řadě nahlíží daný společenský jev i z perspektivy kulturně-hodnotového aparátu etického.

Součástí druhé části práce je i stručné shrnutí dosavadních empirických studií úzce se svým výzkumným zaměřením dotýkajících problematiky dopingu ve sportu či společnosti obecně. Tento textový úsek tak slouží jako nástroj k osvětlení současné světové i výhradně české dopingové situace a zároveň tvoří výchozí bod pro následnou komparaci s empirickým šetřením vlastním.

V části druhé je pak deskripce nově realizovaného výzkumu využívajícího kombinace kvantitativních a kvalitativních metod snažícího se reflektovat danou problematiku z hlediska kategorie dopujícího sportovce, jež je pro svou nesnadnou dostupnost často opomíjena, přestože je pro plné pochopení zkoumaného jevu tou zcela nejzásadnější. Cílem provedeného šetření je tak snaha zmapovat postojové a motivické základy jedinců užívajících zakázané látky na podporu své sportovní výkonnosti, a podat v českém prostředí dosud neexistující popis této vysoce specifické skupiny. Výsledky tohoto empirického šetření jsou pak rozvinuty v sadu návrhů na účinná opatření v boji proti dopingu jakožto negativního ukazatele stavů a tendencí společnosti jako takové.

Klíčová slova: doping, sport, dopingová kontrola, prevence

Abstract

The aim of this thesis is description of doping in the nature of social deviant phenomenon of the current top-level sport and spilling over into the recreational and general social area. Formally, the text is divided into three main parts, the first is largely theoretical focus - made entry into questions of the surveyed phenomenon first with progressive definition of basic concepts, categories and terms of this issue and then with a comprehensive historical description of the evolutionary aspects of their real social representation, then examine for the attitudes to the main topic in light of socio-psychological and purely sociological aspects and finally sees the social phenomenon from the perspective of cultural and ethical value system.

The second section provides a brief summary of existing empirical studies which are closely connected with research focus that concern issues of doping in sport or society in general. This section of the text is instrumental to elucidation of the contemporary worldwide and exclusively Czech doping situation and together with the starting point for subsequent comparison with the own empirical investigation.

The third part will describe a newly implemented research using a combination of quantitative and qualitative methods to reflect the issue in terms of categories doping athletes, which is often neglected for its difficult availability, although the completely research is the most fundamental for fully understand of this phenomenon. The aim of the investigation is the endeavour to map the base of attitudes and motives of individuals taking a prohibited substances to support their sports performance, and bring the description of this highly specific group, which in the Czech environment lacks, yet. The results of this empirical investigation are developed into a set of proposals for effective action in the fight against doping as a negative indicator of status and trends of society as a whole.

Keywords: doping, sport, doping control, prevention

Obsah

ÚVOD.....	9
I. TEORETICKÁ ČÁST	
1. Sport.....	10
1.1 definice sportu.....	10
1.2 historie sportu.....	11
1.3 dělení sportu	12
1.3.1 vrcholový sport.....	12
1.3.2 rekreační sport.....	14
2. Doping	16
2.1 definice dopingu	16
2.2 historie dopingu	17
2.2.1 historie užívání podpůrných látek mimo sport	19
2.2.2 historie dopingu ve sportu	22
2.2.2.1 novodobé dějiny dopingu ve sportu	23
2.2.2.2 doping ve sportu v současné době	25
3. Boj s dopingem ve sportu	30
3.1 instituce a dokumenty zákazu dopingu ve sportu	34
3.2 právní aspekty boje proti dopingu mimo oblast sportu	37
3.2.1 český právní systém v boji proti dopingu	38
3.3 dopingová kontrola	39
3.3.1 průběh dopingové kontroly	40
3.3.2 možnosti užití zakázaných látek	41
3.3.3 první pokusy o kontrolu dopingu	45
3.4 doping a boj proti němu v českém prostředí	48
4. Přístupy k dopingu	52
4.1 sociálně psychologické aspekty dopingu	52
4.1.1 utváření postoje k dopingu	52
4.1.2 osobnost sportovce a doping	53
4.2 sociologické aspekty dopingu	57
4.2.1 medializace sportu	58
4.2.2 komercializace sportu.....	59
4.2.3 politizace sportu	60
4.2.4 medikalizace sportu	60
4.2.5 mezinárodní přístup k dopingu	61
5. Doping a etika	62
6. Možnosti prevence užívání dopingu	64
6.1 preventivní antidopingové programy	65

7.	Dosud provedené výzkumy týkající se problematiky dopingů ve sportu	68
7.1	Možnosti antidopingové prevence u dětí a mládeže	68
7.2	Morálních postoje mládeže k dopingů	70
7.3	Postoje budoucích učitelů tělesné výchovy k dopingů	71
7.4	Motivace mladých návštěvníků fitcentr	71
7.5	doplňkové empirické studie	72
7.6	Postoje k dopingů a rekreačním drogám mezi francouzskými studenty – vrcholovými sportovci	73
7.7	Zneužívání prostředků s dopingovým účinkem v organizovaném a neorganizovaném sportu	75
7.8	Postoje vrcholových sportovců k dopingů	77
 II. EMPIRICKÁ ČÁST		
8.	Metodologická strategie	78
8.1	výběr vzorku	78
8.2	techniky sběru dat	79
8.2.1	Likertova postojová škála	80
8.2.2	dotazníkové šetření	80
8.2.3	hloubkový rozhovor	80
8.3	průběh sběru dat	81
9.	Výsledky a jejich interpretace	83
9.1	výsledky dotazníkového šetření	83
9.2	výsledky Likertovy postojové škály	86
9.3	výsledky hloubkových rozhovorů	88
9.4	komparace výsledků výzkumu	103
9.4.1	srovnání s výzkumy z českého prostředí.....	103
9.4.2	srovnání se zahraničními výzkumy.....	106
9.5	shrnutí	108
 ZÁVĚR		110
 Seznam použité literatury		114
 Přílohy:		
Příloha č.1	- seznam zakázaných látek a postupů ve sportu	117
Příloha č.2	- statistiky dopingových případů	118
Příloha č.3	- Likertovy postojové škály	123
Příloha č.4	- dotazník	125

Zkratky

Antidopingový výbor České republiky (AV ČR)

Světová antidopingová agentury (WADA)

Mezinárodního olympijský výbor (MOV)

Český olympijský výbor (ČOV)

Mezinárodní asociace atletických federací (IAAF)

Olympijských hry (OH)

erytopoetin (EPO),

Národní asociací tělesné výchovy (ANEP)

Ústav národního zdraví pro vrcholový sport (ÚNZ VS)

Český svaz tělesné výchovy (ČSTV)

Úvod

Doping ve sportu ve své současné podobě lze jednoznačně považovat za novodobý sociální fenomén. Fakt, že tento jev se ve společnosti vyskytuje napříč proměnnými kategoriemi pohlaví, věku, lokace, vzdělání, sociálně-ekonomického statusu a dokonce i sportovní aktivity, z něj činí jedno z nejdiskutovanějších témat světové (nejen sportovní) sociologie.

Neustále rostoucí tolerance k abúzu zakázaných látek ve společnosti jako takové se v posledních několika dekadách stala hrozbou vyvolávající značnou výzkumnou aktivitu napříč spektrem vědeckého zaměření. Tato snaha postihnout danou problematiku z mnoha různých perspektiv logicky vyústila i v komplexní mezioborový přístup zahrnující zejména kooperaci biomedicínských a psycho-sociálních věd, což svědčí o snaze o co možná nejefektivnější boj proti drogám a dopingů vně i mimo oblast sportu obecně. Vzhledem k neustále sílící roli sportu ve společnosti a to nejen jakožto určitého ukazatele celospolečenských nálad a vlivů, ale také jako jednoho z významných hodnotových fenoménů mas, zasluhuje doping jakožto jeho deviantní prvek pozornost zejména z důvodů rostoucí konzumní povahy mediálně zakotveného vrcholového sportu majícího obrovský vliv na utváření idolů a vzorů mladé populace. Doping ve sportu, jeho stále sílící popularita, ale i postoje veřejnosti (ať již sportující či nikoliv) k němu, lze do značné míry považovat za odraz společenské situace v měnící se otázce tolerantnosti, ale i za specifický ukazatel deviantních jevů obecně. V současné době se mezi neoddiskutovatelné negativní důsledky působení dopingů řadí vedle destruktivního vlivu na psychofyzické zdraví sportovce také obtížněji verifikovatelné, avšak o to více nebezpečné dopady na veřejně reprezentovaný obraz zejména vrcholového sportu ve společnosti. Tento fakt v sobě skrývá nemalé riziko ztráty prestiže sportu, kterou si za dlouhá desetiletí své existence ve společnosti vydobyl a která je naprosto elementární pro udržení mediálního, ekonomického, politického i čistě veřejného zájmu o tento druh lidské aktivity, což může vést jak k následnému snižování jeho podpory, tak z toho vyplývajícího zániku přirozených institucionálních zdrojů tolik důležitých pro zkvalitnění výkonnosti sportovců napříč zájmovou profilací i členskou angažovaností.

Tato práce se bude snažit poskytnout náhled na danou problematiku především z perspektivy dopujícího sportovce a jeho prostředí, s nímž je tento jev bezprostředně spjat a které vzhledem k existujícímu kontrolnímu aparátu umožňuje také jistou datovou oporu následného empirického šetření.

1. Sport

1.1 definice sportu

Sport lze konceptuálně chápat jako institucionalizovanou pohybovou aktivitu motivovanou zvýšením celkové kondice, osobním prožitkem či cíleným výsledkem nebo výkonem. Nedílnou součástí tohoto vymezení je nejen její pohybová složka, nýbrž i důraz na její institucionální povahu. Klade se zde zřetel především na fakt obecně praktikovaného způsobu jednání sloužící naplnění určité reálné nebo fiktivní potřeby. Za sport tedy nelze považovat jakoukoli pohybovou aktivitu, nýbrž pouze tu, která je charakterizována a vnímána jako sportovní [Sekot 2008].

Anglické slovo „sport“, jež začalo v průběhu 19. století označovat různé, především v té době vznikající, pohybové hry a soutěživá tělesná cvičení, je odvozeno z latinského slova „disportare“, které by se dalo přeložit jako „rozptylovat se, bavit se“. Analogický význam má i anglický výraz „disport“, z něhož slovo sport bezprostřední dekompozicí vzniklo [Holub, Kopecký 1952].

Podobně jako v jiných případech je i v etymologii slova skryto více než jen elementární lingvistická informace. Je v ní současně obsažena i dobová představa o společenských funkcích sportu a jeho zakotvení v životě těch vrstev společnosti, které s ním přicházely nejčastěji do kontaktu nebo které případně jeho rozvoj – alespoň po určitou dobu – stimulovaly. V době svého vzniku byl sport převážně „pohybovou hrou, zábavou a měl pouze rekreační charakter“ [Malá encyklopedie sportu 1980]. V životě tehdejších vládnoucích a dobře situovaných vrstev naplňoval především tři základní funkce: funkci společenské zábavy, funkci rekreační a relaxační [Čechák, Linhart 1986]. Nelze opomenout ani fakt, že sport plnil v tehdejších dobách i nepomíjitelnou funkci skupinově identifikační, jelikož byl současně i náplní života zámožnějších a výše postavených společenských vrstev. Časem se však sport rozšířil i mimo ryze soukromé pole nižších šlechtických a majetných rodin a tím se kolem sportu začal vytvářet systém specifických služeb, který později přerostl v rozsáhlý průmysl volného času. Spolu s vymaněním se sportu z ryze třídního ukotvení je pak nutno poukázat i na jeho roli etnický, třídně a později zejména národně stmelujícího činitele, který se významně podílel na dějinném vývoji mnoha politicko-ekonomických systémů nové doby.

1.2 historie sportu

Sport však nebyl pouze produktem 19. století a pouze anglické společnosti (i když se v Anglii dotvořil do dnes známé podoby), ale zahrnuje v sobě mnoho podob tělesných aktivit, jež svými kořeny zasahují až do starověku a neevropských kultur jako je helénistická, římská nebo východní, přičemž první zmínky o organizovaném sportování sahají do období osmého století před Kristem. Na rozdíl od současného chápání měl však sport v dávných dobách dnes již v tomto spojení zcela vymizelý rozměr transcendentální, magický a náboženský, přičemž ritualizované soutěžení sloužilo jako demonstrace symbolu magického spojení lokální komunity s ochrannými božstvy a zároveň se jím také manifestovala legitimita vládce nad prostým davem podřízených a poddaných. Současný neolympismus tak de facto navazuje na dávnou tradici zápasů, avšak v starověkých dobách primární transcendentální ritualismus dnes vystřídal kult výkonu (tehdy chápán spíše jako prostředek nežli cíl).

Za určitý pozůstatek angažovanosti v pohybových aktivitách za účelem jiného než okamžitého požitku z motorické aktivity lze považovat zástupnost životního stylu a hodnot, jež sportovec akceptuje a svou volbou i reprezentuje. Zejména v některých sportovních odvětvích je pak typické pěstování určitých výrazně subkulturních rysů života zahrnujících jak vnitřní hodnoty a normy jedince, tak i jejich demonstraci navenek například v podobě stylu oblékání, bydlení a způsobu stravování. V této souvislosti je třeba připomenout i samotný fakt výběru druhu sportovní aktivity jakožto aktu sociálního zařazení. Jde zejména o tzv. módní sporty, s jejichž ztotožněním se jedinec dobrovolně zařazuje do určité skupiny lidí. Zatímco několika málo desítkami let přicházely ony módní sportovní vlny spíše v určitém úzce profilovaném souboru (jako například bojové sporty z východu, které byly nejvíce populární na přelomu 90. let), nyní se za hlavní kritérium výběru sportu dá považovat vliv světově známých osobností nejen sportovní, ale i kulturní scény a pronikání nových sportovních forem probíhá spíše jednotlivě. Tato skutečnost nepřímou poukazuje na stále výraznější šíření světových vlivů a hustější informační síť (především díky technickými inovacemi zefektivněné komunikaci), díky níž dochází k rychlejšímu přenosu světových trendů nejen na půdě jednotlivých již institucionalizovaných sportů, ale také na poli zcela nových sportovních odvětví.

Sport se vyvinul z prosté „zábavy vyvolených“ v „kulturu mas“, stal se z okrajového sociálního jevu svébytnou sociální entitou s vlastní organizací, institucionální základnou činnosti, vlastním (složitě diverzifikovaným) mechanismem kumulace a předávání zkušeností,

disponuje rozsáhlým technickým i ekonomickým zázemím a jsou pro něj typické vazby na politický, kulturní i sociální systém společnosti [Čechák, Linhart].

Je nepochybné, že v dnešní době lze považovat sport za jeden z nejzásadnějších společenských jevů, kterému lze připsat řadu pozitivních funkcí nejen na rovině individuální, ale i celospolečenské. Nejen, že poskytuje možnosti odreagování, intenzivních emocionálních i estetických prožitků, navazování nových sociálních kontaktů, získávání nových nejen pohybových dovedností a přispívá tak značnou měrou k začleňování jedince do společnosti, ale také poskytuje řadu možností pro seberealizaci jedince, přináší prožitky úspěchů, dosažení cíle, pomáhá dotvářet jeho hodnotovou orientaci, charakter i vlastnosti a v neposlední řadě také učí celé řadě společenských rolí obohacujících sociální dimenzi osobnosti [Slepička 2000].

1.3 dělení sportu

Pro pozdější práci s terminologickým pojmoslovím je zásadní přesně vymezit a definovat strukturu sportu z hlediska závodní aktivity jedinců. Nejčastěji (i v následující Sekotově dělení) se lze setkat se základním dělením sportu na dvě hlavní skupiny:

- a) organizovaný sport** jakožto opakující se cílená, společná, společně uvědomovaná koordinovaná sportovní aktivita sdružených (organizovaných) sportovců s cílem dosažení nejlepších výkonů v soutěžích.
- b) neorganizovaný sport** je oproti tomu chápán jako individuální sportovní aktivita realizovaná mimo rámec předchozí společné domluvy účastníků, bez uvědomované vazby na jiné sportovce a postrádající primární motiv výkonu, výsledku, vítězství či odměny [Sekot 2006].

Prakticky tyto dvě kategorie odrážejí sportovní scénu v pojmech soutěžní, výkonnostní či vrcholový sport na straně jedné a rekreační kondiční sport na straně druhé.

1.3.1 výkonnostní vrcholový sport

Výkonnostní vrcholový sport lze charakterizovat několika následujícími body

- Zdůrazňuje zejména silové vlastnosti, rychlost, ovládnutí protivníka, posouvání hranic lidských možností, nezměrné úsilí o vítězství a mistrovský titul.

- Je založen na ideji, že sportovní úspěch je výsledkem soutěživosti a výsledků dosažených na bázi systematické oddanosti tvrdé sportovní přípravy, umocňované ochotou k oběti v podobě bolesti a zřeknutí se zdraví a duševní pohody.
- Klade důraz na vytváření a překonávání rekordních výkonů, chápání lidského těla nikoli jako cíle, nýbrž jako prostředku sportovní činnosti při využívání technologie jeho kontroly a monitorování.
- Praktikuje selektivní systém výsadního postavení těch fyzicky nejzdatnějších a sportovně nejúspěšnějších.
- Vytváří a udržuje hierarchické autoritativní struktury, v jejichž rámci jsou sportovci podřízeni svým trenérům a ti zase vlastníkům a správcům sportovních klubů.
- Pěstuje antagonistický myšlenkový princip, podle něhož jsou sportovní soupeři chápáni jako nepřátelé [Sekot 2008].

Moderní vrcholový sport lze v současnosti považovat za svébytnou oblast sportovních činností zahrnující vlastní systém výběru sportovců a specifickým institucionálně organizačním a ekonomickým zajištěním v podobě dnes již pevné provázanosti s největšími světovými firmami (sponzoringu) a finančních podpor talentovaných, což je jedním z charakteristických rysů sportu jakožto entity vzniklé z roviny čistě zájmové a poté přetransformované do sféry ekonomické a politické. Je nutné si uvědomit, že sport na vrcholové úrovni je regulérní náplní práce a nikoli již pouhou zábavou jak tomu bylo na počátku dějin sportu. Osobnost sportovce je pro své typické vlastnosti, jakými jsou výkonnost, úspěch, sláva, cílevědomost, vysoké příjmy, krása a mládí, značně mediálně lákavá, a proto se z vrcholového sportu stala dominantní oblast multimediálního zájmu světového měřítka [Pyšný, 2006].

Právě ono pevné semknutí se světem reklamy a marketingu jako takového cíleně posouvá vrcholové sportovce do role společenských vzorů hodných k následování, což zpětnou vazbou v podobě preference zboží spojeného s inkriminovanou sportovní oblastí udržuje celý cyklus finančního obchodu v neustálém pohybu. S tímto faktem úzce souvisí i rozvoj tzv. sportovního managementu zahrnující celé týmy odborně vzdělaných profesionálů, jejichž úkolem je zajistit optimální výkonnost sportovce během sezóny a správně načasovat jeho formu na důležité soutěže využitím nejmodernějších vědeckých prostředků, metod a technik.

Další zcela zásadní funkcí vrcholového sportu je jak správně poukazuje Jiří Radovanský i „role ventilu agresivity v období globálního míru“ [Hnízdil 2000]. Tento fakt však vyvstává jako závažný problém v podobě tzv. diváckého násilí nejen na fotbalových či jiných

stadionech, ale i v ulicích měst pořádající sportovní turnaje, jenž si v posledních několika letech vyžádal značný počet obětí. Přes všechna negativa, mezi které patří i často opomíjený fakt nemalého zdravotního rizika pro sportovce vydávajícího se na dráhu vrcholového sportu, lze konstatovat stále převažující pozitivní aspekty profesionálních tělesných aktivit na kulturu současnosti.

1.3.2 zájmový rekreační sport

Zájmový rekreační sport se odvíjí jako aktivita volného času kombinací vztahů mezi lidmi, mezi tělem a duchem a mezi fyzickou aktivitou a prostředím, přičemž jsou splňovány následující body:

- Důraz je kladen na osobní projev, prožitek, dobrý zdravotní stav, vzájemné porozumění a podporu spoluhráčů i protihráčů.
- Soustředěnost na posilování (nikoli samoúčelnou sílu jak je tomu u sportu vrcholového) jako výslednici tělesných aktivit přinášejících radost a pocit duševní a tělesné pohody.
- Otevřenost účasti je založena na přizpůsobení různosti fyzických dovedností.
- Demokratická rozhodovací struktura je charakterizována kooperací, sdílením moci a reciprocitou vztahů trenér – sportovec.
- Interpersonální podpora je odvozována od principu soutěže s někým, nikoli proti někomu, protihráči nejsou nepřátelé, ale ti, kteří udělují soupeření povahu vzájemného testování [Coakley 2001, Sekot 2008].

Volnočasový či zájmový rekreační sport je svojí povahou subsystem moderního sportu, který zahrnuje všechny druhy sportovních aktivit, jenž se neztotožňují s primární ambicí vítězství, rekordů a materiálních odměn. Úspěch na regionální či lokální úrovni je pak obvykle nejvyšší metou zájmového sportu. Zpravidla také nesměruje k žádnému typu soupeření, vyjma toho, který se vztahuje k osobě samotného sportujícího jedince. Jako typické příklady lze uvést kondiční běh směřující k překonání předchozího výkonu, cykloturistika dosahující většího kilometrového výkonu než předešlá kondičně rekreační trasa a nebo úsilí o udržení fyzické zdatnosti zejména u starších sportujících. Princip vítězství či prohry je však mnohdy – spíše nepřímou a neuvědoměle - přítomný i v tomto primárně nesoutěžním typu sportu [Sekot 2008].

Volnočasová tělesná aktivita se oddělila od moderního systému sportu až v kontextu vzniku fenoménu volného času v průběhu devatenáctého století a přiřadila se tak ke sportovním subsystémům fungujícím např. ve školství, armádě či zdravotnictví [Schimank 2005, Sekot 2008]. Přestože nejde o vysoce organizovaný zájmový celek, i zde vzniká řada pozitivních vlastností pro jedince jako takového, jakými jsou vytrvalost, odolnost, sebekázeň, empatie či schopnosti kvalitní spolupráce. Zásadní rozdíl mezi vrcholovými a rekreačními sportovci lze však spatřovat v jejich ekonomické roli již výše zmiňovaného obchodního cyklu. Zatímco profesionálové by se dali využitím odpovídající terminologie na trhu sportu nazvat „prodávajícími“, rekreační sportovci naopak „kupujícími“ – konzumenty. Co se týče provázanosti se sociální základnou tvořící bezprostřední okolí sportovce lze v zásadě konstatovat, že zatímco z pohledu základních sociálních a hodnotových charakteristik je vrcholový sport vytržen z běžného sociálního kontextu, je v něm sport rekreační hluboce zakotven [Sekot 2008].

No tomto místě je třeba poukázat na nově se formující fenomén zevrubněji popsany zatím jen v zahraniční odborné literatuře, kterým je stále se posilující základna organizovaného rekreačního sportu na převážně oblastní úrovni, a tím i vzrůstající role po soutěživosti jak mezi závodícími jedinci, tak mezi jednotlivými kluby navzájem. Vytrácí se tak nejdůležitější aspekt typický pro volnočasové rekreační aktivity, jakým je především radost z pohybovým aktivit, pozitivní mezilidské kontakty (především u kolektivních sportů) a upevnění vnitřní jednoty jedince (i sportů individuálních) jakožto hlavních motivických činitelů podporujících danou sportovní aktivitu [Peliš, 2003]. Nejčastěji uváděným příkladem bývá neustále se rozrůstající organizační zázemí kondičního cvičení ve fitness centrech, které přímo souvisí s rozvojem tzv. kosmetického sportu, jehož hlavním účelem je programové a prioritní zaměření na zdokonalení osobního vzhledu využitím všech dostupných vědeckých metod a prostředků, čímž se spíše než klasickému rekreačnímu sportu blíží sportu ryze vrcholovému se všemi jeho stinnými stránkami, jakými je právě i abúzus zakázaných látek ve formě dopingu.

2. Doping

2.1 definice dopingu

Dopingový prostředek je oficiálně vymezen jako nestandardní látka nebo metoda podporující dosažení cíle sportovní aktivity, dosažení nebo zvýšení sportovního výkonu nebo zlepšení tělesného vzhledu či sociálního výkonu látkou nebo metodou, uvedenou na aktuálním seznamu dopingových látek a metod Světové antidopingové asociace. Definice dopingu podle Antidopingového výboru České republiky (AV ČR) a Světové antidopingové agentury (SAA, WADA) zní: „doping je jev, při němž dochází k porušení jednoho nebo více antidopingových pravidel uvedených v následujících bodech :

1. Přítomnost zakázané látky nebo jejích metabolitů nebo indikátorů v těle sportovce
 - a) Je osobní povinností každého sportovce zajistit, aby žádná zakázaná látka nevnikla do jeho/jejího těla. Sportovci jsou odpovědní za to, je-li zjištěna přítomnost jakékoli zakázané látky nebo jejích metabolitů nebo indikátorů v jejich těle. Z toho plyne, že k tomu, aby došlo k porušení antidopingových pravidel, není nutné, aby sportovci byl prokazován úmysl, zavinění, nedbalost či vědomé použití.
 - b) S výjimkou těch látek, pro které jsou toleranční limity výslovně kvantifikovány v Seznamu¹, představuje jakéhokoli množství zakázané látky nebo jejích metabolitů nebo indikátorů ve vzorku sportovce porušení antidopingového pravidla.
 - c) Výjimkou z obecného pravidla článku jsou případy, kdy Seznam zakázaných látek určí zvláštní kritéria pro vyhodnocování zakázaných látek, které mohou být rovněž vyprodukovány endogenně.
2. Použití nebo pokus o použití zakázané látky nebo zakázané metody

Úspěch nebo neúspěch použití zakázané látky nebo zakázané metody není podstatný.
Pro naplnění skutkové podstaty porušení antidopingových pravidel postačuje, aby zakázaná látka nebo zakázaná metoda byly použity, případně aby byl učiněn pokus je použít.
3. Odmítnutí nebo nedostavení se k odběru vzorku bez náležitého zdůvodnění po obdržení oznámení, které vychází ze schválených antidopingových pravidel, nebo snaha vyhnout se odběru vzorku jiným způsobem.

¹ Kompletní seznam zakázaných látek viz. příloha č.1

4. Porušení příslušných požadavků týkajících se dostupnosti sportovce pro testování mimo soutěž, včetně neposkytnutí požadované informace o pobytu, a vyhýbání se testům, které jsou vyžadovány podle platných pravidel.
5. Podvádění nebo pokus o podvádění v průběhu kterékoli části dopingové kontroly.
6. Držení zakázaných látek a látek umožňujících zakázané metody.
 - a) Držení látky sportovcem, která je zakázána při testování mimo soutěž, nebo látek umožňujících zakázané metody kdykoli a na jakémkoli místě, pokud sportovec neprokáže, že toto držení je pro terapeutické účely, na které se vztahuje výjimka (terapeutické použití), případně jinak přijatelně nezdůvodní oprávněnost takového držení.
 - b) Držení látky, která je zakázána v období mimo soutěž, nebo látek umožňujících zakázané metody doprovodným personálem sportovce ve spojitosti se sportovcem, soutěží nebo tréninkem, pokud doprovodný personál sportovce neprokáže, že toto držení je pro terapeutické účely, na které se vztahuje výjimka (terapeutické použití), případně jinak přijatelně nezdůvodní oprávněnost takového držení.
7. Nelegální nakládání s jakoukoli zakázanou látkou nebo látkou umožňující zakázané metody
8. Podávání nebo pokus o podání zakázané látky nebo aplikace či pokus o aplikaci zakázané metody kterémukoliv sportovci, nebo podporování, podněcování, napomáhání, navádění, zakrývání skutečnosti nebo jiná spoluvina, která je porušováním nebo pokusem o porušování antidopingových pravidel“ [WADA 2003].

2.2 historie dopingu

Původ slova doping není přesně znám. Podle jedné z teorií pochází z vlámského doop, což představovalo tuk k mazání podešví proti promoknutí. Dochované zprávy ze 17. století však hovoří o silném povzbuzujícím odvaru z bylin a kořínků, který pili tehdejší kolonisté v Novém Amsterdamu a který byl označován taktéž jako doop. Jiné zdroje uvádějí, že původ

slova nepochází z angličtiny, ale z nářečí, jímž se hovoří v jihovýchodní části Afriky a ve kterém dop znamená druh pálenky používané jako posilující prostředek při náboženských obřadech. V roce 1889 se slovo doping poprvé objevuje v anglickém slovníku, kde je definováno jako směs opia a narkotik určená pro dostihové koně, naopak ve stejnou dobu v Americe slouží toto slovo k označení silného výluhu z tabáku užívaného pro povzbuzení koní před prodejem na trhu. První aktivní dopující tedy byli u příležitosti různých závodů a příprav na ně krom koní zejména psi². Do Evropy se tento způsob dopingu dostal spolu s americkými trenéry a jezdci dostihových koní na počátku 20. století a spolu s nimi přišly i první dopingové aféry. Prvním velkým odhaleným případem dopování koní byl v roce 1913 v Petrohradu případ čtyř koní trénovaných Američanem Keenem. Stále se množící případy podvádění užitím povzbuzujících látek přimělo vědeckou obec k výzkumu látek odhalujících tyto nekalé praktiky. První výzkumy proběhly roku 1910 v Rakousku, kde ruský chemik Bukovský odhalil účinnou metodu umožňující odhalit stopu alkaloidů v koňských slinách. Další testovací postupy byly vyvinuty na vídeňské univerzitě doktorem Frankem a s využitím dalších vědeckých objevů se podařilo počet dopingových skandálů v jezdeckém sportu radikálně snížit [Hnízdil 2000].

Co se týče užívání látek ve funkci dopingu člověkem, sahají dějiny neutuchající snahy člověka uměle zvyšovat své výkony mnohem hlouběji do minulosti. Na čínské rytině ze 3. tisíciletí před Kristem je zachycen císař žvýkající kousek rostliny Ephedra obsahující dodnes často využívanou látku efedrin. V prehistorických dobách člověk užíval povzbuzující látky především ve snaze přežít tvrdé životní podmínky, kdy byl často nucen bojovat o svůj život. Doklady o předliterárních společnostech sice chybí, nicméně mnohé antropologické studie tento fakt předpokládají odvolávaje se například na příbuznost tehdejších společenství s tzv. primitivními národy, které ve svých Dějinách (O Skytech) popsal řecký historik Herodot nebo řada dalších cestopisců a etnografů. Ostatně alkoholické nápoje jako jsou víno a pivo jsou známy lidem již od pravěku. Mezi prehistorické dopingové látky patřilo mnoho přírodních produktů. Po dobytí Peru španělskými kolonizátory byla objevena tamní droga „koka“, kterou však běžní obyvatelé nepoužívali a měly k ní přístup pouze nejvyšší kasty společnosti (výjimku tvořily pouze skupiny těžce pracujících, vojáci, poslové a všichni ti, po nichž byl požadován určitý náročný fyzický výkon). Odtud vznikl i název pro označení délky trasy, kterou posel obvykle absolvoval na jednu dávku koky – „kokada“. Další látky využívané lidmi jako doping byly například Peyote v Mexiku, výtažky z kaktusu Lophophora

² V té době nejužívanější látky zvířecího dopingu byly kokain, atropin, strychnin, kofein, heroin, morfin a další drogy.

Williamsi u indiánských kmenů Ameriky, odrůda hořce Cashpa chinayugo neboli rostliny „která dovoluje běhat“ v Ekvádoru, výluh z rostliny Caha edulis zvané „khatu“, jejíž účinkem byl kromě odstranění únavy také příjemný pocit uvolnění, spolu s oříšky koky užívanými při náboženských rituálech v Africe. Povzbuzující látky, jak bude uvedeno níže, však později našly svého největšího využití především ve válkách. Konkrétně pro povzbuzení byl užíván snad všemi armádami světových válek alkohol³ a existují i zprávy, kdy za války Švédů s Nory, v roce 1718, zvyšoval jeden ze švédských oddílů svoji bojeschopnost pojidáním muchomůrek z rodu Amanita se silnými halucinogenními účinky. Tyto primitivní způsoby dopování vojáků však postupem času (zejména v průběhu druhé světové války) začaly nahrazovat modernější, synteticky vyrobené drogy, jakými byly především amfetamin, benzedrin⁴ a pervitin⁵. První varovné zprávy upozorňující na zneužívání těchto látek se objevily v Japonsku po roce 1945, kdy se rozprodávaly velké zásoby amfetaminu, původně vyrobené pro vojáky a poté volně dostupné jako lék⁶. Tehdy se také objevily první pokusy s amfetaminem ve sportu [Hnízdil 2000].

2.2.1 historie užívání podpůrných látek

Při snaze zmapovat historické kořeny abúzu látek sloužících k povzbuzení organismu jedince je nutno přijmout fakt, že pokusy o ovlivnění psychické a fyzické výkonnosti nejsou spojeny pouze s novodobou érou sportu jako takového. Látky, jejichž vlastnosti měly sloužit k zkvalitnění prováděné aktivity, jsou známy již několik tisíc let, což vypovídá o úzké provázanosti problematiky dopingů s oblastí drogové závislosti, kterou je nutno alespoň mírně postihnout.

Jak již bylo zmíněno výše v popisu historie sportu, původní formy tělesných aktivit v době prehistorické byly silně provázány především s rituálními náboženskými obřady přírodních národů, v nichž měly své místo zejména látky způsobující změny v prožívání a chování. Podle antropologů sahají dějiny zneužívání konkrétně halucinogenních látek již do

³ Zatímco Francouzi užívali tzv. la gnole (směs alkoholu a éteru) nebo koňak a víno, Rusové pili vodku a rakousko-uherští vojáci obvykle rum [Hnízdil 2000].

⁴ Během druhé světové války bylo jen v britské armádě použito více než 72 milionů tzv. Energy-Tablets s benzedrinem a přibližně stejné množství zkonsumovali i vojáci americké armády, přičemž až do konce války se veřejně věřilo, že jde o zcela neškodnou látku, která pouze udržuje armádu v pohotovosti a činnosti [Hnízdil 2000].

⁵ Pervitin s velice podobnými účinky jako benzedrin byl používán především v armádě německé. O jeho objev se zasloužil zejména Němec Hauschild a byl během druhé světové války používán především při nočních náletech, dlouhých pochodech a vyčerpávajících akcích všeho druhu [Hnízdil 2000].

⁶ Rozsáhlou zprávu o zneužívání amfetaminu japonskou mládeží publikoval v roce 1957 Marimato [Hnízdil 2000].

doby neolitické, kdy kmenová společenství využívala těchto stavů k hlubším prožitkům při obřadních rituálech. Postupem času vznikl soubor přírodních drog typických pro jednotlivé kultury světa využívající jejich účinků pro upevnění vnitřní soudržnosti správních celků společenství. V těchto sociálních celcích však bylo užívání povzbuzujících či naopak utlumujících látek zasazeno do hlubšího náboženského nebo filozofického rámce tím, že bylo spojováno s něčím výjimečným či dokonce posvátným, a bylo tak nepřímě zabráněno jejich zneužívání či dokonce nadužívání.

Fenomén abúzu zakázaných látek se poprvé objevil na počátku 17. století, kdy se v souvislosti s rozvojem a zdokonalením technologií chemického čištění, koncentrace a oddělování látek rozšiřuje i syntetická výroba drog nových. Spolu s větší produkcí se přirozeně zvyšuje i poptávka po nových preparátech majících schopnosti změnit stavy vědomí, což dává vzniknout celému farmaceutickému průmyslu. Krom nesporných léčebných vlastností jsou však tyto látky stále častěji zneužívány i pro své schopnosti navodit intenzivní psychické stavy a specifické prožitky, což jsou hlavní důvody užívání drog i dnes, kdy se takřka celý svět potýká se stále se zvyšujícím procentem závislých jedinců.

Obecně se dá říci, že užívání drog jako markantně negativního sociálního jevu, bylo zejména v Evropě spojeno s objevem derivátu opia – morfiem. To bylo hojně využíváno jako prostředek utlumení bolestí zejména při léčbě raněných vojáků ve válkách konce minulého století a právě z nich se rekrutovali první narkomani plně závislí na morfinu. Docházelo k rychlému šíření drogy mimo jiné i proto, že neexistoval žádný omezující prostředek ať již ve formě určitého vnitřního regulativu (v podobě například silného vlivu církve, která po válce utrpěla značným poklesem organizovaně věřících), či regulativu vnějšího ve formě zákonného opatření nebo mezinárodní úmluvy.

V období před a zejména po první světové válce se objevuje zneužívání kokainu, který je možné považovat za příčinu ještě rychlejšího nárůstu počtu toxikomanů nejen u nás, ale i celosvětově, což má za následek vznik organizovaného ilegálního obchodu s drogami⁷. Je pochopitelné, že v souvislosti s šířením drog a jejich negativním dopadem na společnost se začaly objevovat i snahy tento jev vymítit nebo alespoň regulovat. Nutné je v této souvislosti připomenout zejména ženevské konference z let 1925, 1931 a 1936, ke kterým se postupně připojilo i tehdejší Československo. Jejich hlavním cílem bylo nejen omezení distribuce, ale i výzva k trestání osob podílejících se na výrobě či šíření drog ve společnosti. Přes svůj

⁷ Tento jev byl značně posílen zejména po roce 1920, kdy se v Německu začal kokain průmyslově vyrábět a snáze se tak dostal do ilegálních distribučních sítí po celé Evropě [Slepička 2000].

obrovský význam pro konstituci prvního právního rámce v boji proti zneužívání zakázaných látek však výrazné úspěchy v praxi nepřinesly. Mnohem významnější zásah do obchodu s drogami učinila až druhá světová válka, po jejímž skončení došlo k narušení spojení mezi kontinenty a tím i k nemožnosti pašovat nebezpečné látky ve větších množstvích z míst jejich produkce. Dále také chyběly suroviny na výrobu syntetických drog, čímž se obchod a další rozšiřování počtu závislých značně zpomalil (na některých místech zanikl alespoň na čas docela). Dá se tak říci, že bezprostředně po skončení druhé světové války byla toxikomanie v celé Evropě téměř zlikvidována a existovala reálná šance, jak zbavit starý kontinent jednoho z nejzávažnějších negativních sociálních jevů vůbec.

Došlo však k opačnému vývoji a po konsolidaci nových obchodních spojení se obnovil i obchod s drogami, jaký byl znám před vypuknutím války, což mělo za následek opětovné šíření drog napříč společenskými vrstvami a stále se zvyšující počet závislých. Přispěl k tomu i fakt, že v průběhu války probíhal intenzivní výzkum a výroba nových psychotropních látek (zejména amfetaminu, meskalinu) ve snaze o využití jejich vlastností ovlivňovat psychiku v náročných bojových situacích, přičemž po skončení války se řada těchto produktů dostala do oběhu a rozšířilo se tak spektrum zneužívaných látek i běžnou populací [Slepička 2000].

Užívání látek jako jsou morfin, heroin, opium a hašiš pak zaznamenalo obrovský rozmach s příchodem vlny „hippies“ v 60. a 70. letech v USA a Velké Británii odkud se rozšířilo i do dalších částí světa. Veřejnost i lékaři však abúzus těchto látek dlouhá léta mlčky tolerovali. Amfetamin a další stimulační látky se svého času zcela běžně používaly proti ospalosti a únavě a v USA a Mexiku byly například široce rozšířené mezi řidiči hromadné dopravy, přičemž v uměleckém světě byly na sklonku třicátých let velmi oblíbené drogy halucinogenní. Vytvořily se nové skupiny trvalých uživatelů, jakými jsou například herci, umělci, lékaři, podnikatelé, špičkový manažeři, novináři a vysokoškolští studenti [Schwellnus, Lambert, Todd, 1992]. Současná problematika drog a závislosti na nich je spjata s řadou dalších negativních sociálních jevů, jakými jsou především organizovaný zločin a s ním spojený nelegální obchod s nebezpečným zbožím, dále stále snazší dostupnost koncentrovanějších tvrdých drog, vznik nových syntetických látek primárně určených jako léčebné preparáty pro závažná onemocnění, růst intravenózního podávání drog a kombinace několika zakázaných látek ve zcela nových směsích, jež dosud nejsou na seznamech zakázaných preparátů, a tudíž lze v případě přistižení jen obtížně uvalovat příslušné sankce. Jedním z nejnebezpečnějších jevů posledních deseti let se stalo rozšíření drog do nových sociálních a věkových vrstev společnosti a zároveň jisté zpolitizování celé problematiky, jež vede k silné podpoře tzv. černé ekonomiky řady zemí jakými jsou například Kolumbie a

Barma, kde jsou drogové obchody důležitým finančním zdrojem různých politických skupin a zájmy politických hnutí velmi často brání snahám o efektivní řešení drogového problému. Všechny zmíněné fakty tak vedou k neustálému rozšiřování drog i do oblastí dosud tímto jevem nepoznamenaných a dá se v této souvislosti hovořit o tzv. drogové epidemii, kde je nárůst toxikomanů ročně vyjádřitelný v desítkách procent [Hnízdil 2000].

Co se týče situace v českém prostředí byl drogový problém před rokem 1989 málo významný, avšak po otevření hranic vznikl i na našem území ilegální obchod s nebezpečnými látkami. Zatímco zpočátku bylo tehdejší Československo pouze zemí tranzitní, postupně se stávalo i zemí cílovou a dnes je již v České republice vybudovaná hustá síť pravidelných odběratelů drog, jako je tomu i v ostatních státech střední Evropy. K tomuto fakt nesporně přispívá i dosud chybějící koncepční přístup v boji proti drogám a z něho vyplývající účinný systém prevence a represe. S přihlédnutím k současnému světovému trendu lze očekávat spíše než rychlé řešení problému spíše jeho eskalaci, což nevyhnutelně vede k vytvoření přísnějších protidrogových opatření zahrnující i boj proti korupci a z toho vyplývající legislativní zásahy.

Jak je z výše uvedeného patrné, tendence užívat různé preparáty k ovlivnění psychického i tělesného stavu jedince má svou dlouhou tradici sahající do hlubokých dějin lidstva a v dnešní době i velmi rozvinuté pokračování. Je proto logické, že obdobné tendence se nemohly vyhnout ani oblasti sportu, v němž je důraz na výkon a úspěch v porovnání s prostředím nesportovním ještě mnohanásobně vystupňován [Slepička 2000].

2.2.2 historie dopingu ve sportu

První zprávy o dopingu ve sportu pocházejí od Galena a Philostrata a potvrzují domněnku o dopování starých Řeků. Francouz R. Jeudon našel originál legendy o první „antidopingové zkoušce“, provedené v 16. století před Kristem při hrách v Thébách, kdy závodníci museli údajně před startem dýchnout na rozhodčího, aby prokázali, že nepili alkohol, který byl při hrách zakázán. V antickém Řecku by se pak dala považovat za doping speciálně tvořená dieta tvořená podle specifických potřeb toho kterého závodníka⁸. Kromě experimentů se však v této době začaly objevovat i látky, které měly specifickým způsobem zvýšit výkonnost závodníků. Byl jím, jak uvádí Plinius v prvním století před Kristem, odvar z přesličky (Herba equiseti), který měl snižovat prokrvení sleziny u běžců na dlouhé tratě,

⁸ Při těchto dietách byla doporučována především drůbež, zápasníkům vepřové maso, boxerům maso volů a skokanům maso kozí. Vycházelo se přitom z předpokladu, že vlastnosti pojídaných zvířat po pozření přechází na závodníka [Hnízdil 2000].

nebo, jak uvádí Philostratos v díle „O gymnastice“, kombinace přesličky a různých hub. Známý odborník na antickou atletiku H. A. Hartus se domnívá, že vzhledem k dobré znalosti omamných látek využívaných při náboženských obřadech, mystériích a věštění, lze předpokládat jejich využití i v přípravě závodníků. Dochovaly se dokonce i zprávy o tom, že při antických Olympijských hrách docházelo k pokusům o podvody a podplácení soupeřů, což vypovídá o tom, že doping se stal neoddělitelnou součástí již původních olympijských her a jeho kontrola byla jen ztěží možná podobně jako je tomu dnes. Na svou dobu však byla péče o atlety na výborné úrovni a bylo zcela běžné, že závodník byl obklopen specializovaným týmem odborníků z řad trenérů, výživových poradců, masérů i osobních lékařů starajících se o jeho kvalitní regeneraci, složení stravy, psychologickou přípravu a v neposlední řadě i podpůrné prostředky [Hnízdil 2000].

2.2.2.1 novodobé dějiny dopingu ve sportu

V novodobém profesionálním i amatérském sportu se začalo intenzivně dopovat zhruba v druhé polovině 19. století, v době, kdy sport zaujal významné postavení v životě civilizované společnosti. Po zdokonalení jízdního kola v roce 1863 bratry Michauxovými se začaly organizovat první cyklistické soutěže, přičemž se brzy začaly těšit velké oblibě zejména dlouhotraťové nebo šestidenní závody. Jejich náročnost však vyžadovala značnou fyzickou zdatnost a vytrvalost závodníků, a ti proto brzy začali používat různé prostředky proti únavě. Po alkoholu a kávě se při těchto příležitostech začaly brzy užívat i různé druhy léků. První obětí těchto praktik se stal v roce 1866 anglický cyklista Ponton, který zemřel během závodu Bordeaux-Paříž po požití léku zvaného Trimetyl.

První informace o dopingu na novodobých olympijských hrách pochází ze III. Olympijských hrách (OH) 1904 v St. Louis. Vítěz maratónského běhu Američan Nicka byl na trati lékařsky ošetřován, přičemž dostal několik podkožních injekcí síranu strychninu a snědl pět vajec, které zapil několika sklenicemi brandy. V pořadí hned další olympijské hry v Londýně byly poznamenány aférou užití velké dávky strychninu italským maratóncem Dorandem Pietrim, který po vyběhnutí na stadion několikrát zakopl, závod dokončil jen za pomoci pořadatelů a po vyšetření v nemocnici byl jeho doping odhalen. Velké procento případů zneužívání zakázaných látek je spjato s profesionálním boxem. Zde se také poprvé veřejně řešil problém tzv. dopingu k porážce, paradopingu, či negativního dopingu, když v roce 1910 J.J. Jeffries po prohraném duelu s J. Johnsonem tvrdil, že byl poražen vinou oslabující látky v čaji, jež mu byla podána za jeho zády. Další případy tentokrát již opět klasického dopingu spojovaly zejména látky podávané boxerům za účelem zvýšení agresivity

a zmírnění strachu ze zranění, kterými byly například strychnin s aromatizovaným amoniakovým likérem, brandy či koňakem a příměsí medu, do nosu byl pak zápasníkům aplikován efedrin v aerosolu a to zejména proto, aby nemuseli dýchat otevřenými ústy a nevystavovali se tak riziku vyražení zubů, a do obličeje jim byla vtírána mast s kokainem navozující dočasné místní znecitlivění.

Jinak tomu bylo u cyklistů, jimž byli posilující látky podávány v nápojích během závodu. Francouzi používali nejčastěji směsi kofeinu s alkoholem, naproti tomu Belgičané cucali během etap kostky cukru s éterem, přičemž při šestidenních závodech⁹ dvojic popíjeli závodníci silnou černou kávu s likérem nebo polykali tablety kofeinu proti únavě. Trenéři však častí dodávali i kokain a heroin a někteří závodníci si nechávali aplikovat injekci morfia tak, aby jeho účinek vydržel až do vystřídání partnerem.

Obrat v rozvoji dopingů nastal však zejména po druhé světové válce, kdy se používání povzbuzujících látek vojáky všech armád spolu s politickými změnami, které po válce nastaly, způsobily obrovský nárůst zneužívání drog i v oblasti sportu. Zatímco se počet dopingových případů rapidně zvětšoval, postihy dosud nebyly pevně legislativně ukotveny. Teprve tragická úmrtí¹⁰ několika sportovců přinutila lékaře a sportovní funkcionáře k tomu, aby se problematikou dopingů začali vážně zabývat i v otázce postihu a prevence.

Doping se stával stále častějším jevem i ve fotbale. Podle ankety uskutečněné roku 1961 v Itálii bralo 17 procent hráčů při zápasech psychostimulační látky a 94 procent fotbalových klubů pak přiznalo používání různých forem dopingů v přípravném období.

Dopovalo se však i v takových sportech jakým je tenis, když byl při Davisově poháru v roce 1963 obviněn Andreo Gimeno z použití injekce testosteronu.

Jak již bylo zmíněno výše, byl z hlediska dopingů nechvalně pověstným sportem box. V roce 1969 zemřel v zápase s Italem Carlosem Duranem německý profesionální boxer Jupp Elze, který před zápasem užil velkou dávku pervitinu, aby lépe vzdoroval tvrdým úderům,

⁹ Obvyklé bylo konzumovat první dva dny závodů čaj s koňakem nebo rumem, v dalších dvou dnech silnou černou kávu a alkohol, šestý den, kdy závody vrcholily sprintem, sahalo závodníci často po tabletách nitroglycerinu [Hnízdil 2000].

¹⁰ Za dramatických okolností zemřel v roce 1959 při závodě na 191 kilometrů 25letý cyklista, který před tím posnídal černou kávu s osmi tabletami Stenaminu (směs benzedrinu a pervitinu), následovalo požití třinácti tablet Sympaminu (amfetamin) a celou dávku završil opět několika tabletami Stonaminu. Ještě známější je však případ prvního úmrtí na OH v Římě v roce 1960, kdy při cyklistickém závodě družstev na 100 km nestačil tempu ostatních 20letý Dán Knut Enemark Jansen, který nakonec z kola spadl a po převozu do nemocnice zemřel. Později se zjistilo, že mu před závodem trenér aplikoval Ronikol (směs amfetaminu a kyseliny nikotinové). Během populárního cyklistického etapového závodu Tour de France roku 1967 zemřel v průběhu etapy profesionální mistr světa z roku 1965 Angličan Tom Simpson po užití vysoké dávky léku Onidrinu zapité koňakem [Hnízdil 2000].

kterým byl Duran pověstný. V posledním kole však Elze ztratil vědomí a v nemocnici podlehl svým zraněním, která si přivodil útlumem přirozených reflexů drogou oslabených.

Podstatný průlom v problematice dopingů přinesla šedesátá léta, kdy do sportovního světa vstoupily anabolické steroidní hormony, látky podporující zásadním způsobem nárůst svalové hmoty a urychlující regeneraci organismu. Za jejich podpory se během velice krátké doby změnila tabulka rekordů ve většině atletických disciplín, vzpěrači zvedali o desítky kilogramů více a anabolika se stala běžným podpůrným prostředkem ve většině silových, vytrvalostních i rychlostních sportů. Je proto velice obtížné nalézt sportovní disciplínu, která by nebyla poznamenána alespoň jedním anabolických dopingovým skandálem¹¹. Epidemie anabolik se začala lavinově šířit a problém dopingů již nebylo možné dále ignorovat [Hnízdil 2000].

2.2.2.2 doping ve sportu v současné době

Významný zlom v rapidně narůstajícím trendu zneužíváním anabolických steroidů v přípravě sportovců znamenalo zavedení účinné kontroly na tyto látky od XXI. OH 1976 v Montrealu. Relativně úspěšné tažení proti anabolikům však na druhé straně přimělo farmaceutické firmy, distributory, lékaře, trenéry i samotné sportovce k dalšímu hledání nových účinných a dopingovou kontrolou obtížně zjistitelných látek či metod. Snad největší rozvoj za poslední roky zaznamenaly metody tzv. krevního dopingů¹² využívaného zejména ve vytrvalostních sportech. První pokusy s touto metodou byly prováděny pomocí tzv. autotransfúze, kdy byl zhruba měsíc před soutěží sportovci odebrán přibližně litr vlastní krve, který byl následně zmrazen zatímco organismus tuto krevní ztrátu během tří až pěti týdnů nahradí. Sportovci je pak krátce před závodem odebraná krev vrácena žilní cestou do oběhu, čímž dojde k okamžitému zvýšení počtu červených krvinek a tím i celkové kyslíkové kapacity organismu, která má zásadní význam pro zátěž vytrvalostního charakteru. Zmíněný způsob dopingů byl použit například dráhovými cyklisty USA při OH 1984 v Los Angeles, kdy bylo využitím této metody získáno mnoho cenných kovů. Na rozdíl od většiny léků, drog či anabolických steroidů je tento způsob dopingů při dokonalém utajení takřka neodhalitelný.

Za metodu sledující stejný cíl jako zmíněná autotransfúze lze označit i tzv. „alpské domy“, s oblibou využívané především v 80. letech při přípravě skandinávských lyžařů-

¹¹ Ze známých sportovců snad prvními veřejně diskutovanými byli švédský atlet Rocky Bruch, následovaný mistrem Evropy v zápase Palle Svensonem a řadou dalších [Hnízdil 2000].

¹² Krevní doping je založen na podobném principu jako trénink ve vysokohorském prostředí, kdy dochází přirozenou cestou k nárůstu počtu červených krvinek [Hnízdil 2000].

běžců. V těchto de facto hermeticky uzavřených objektech jsou uměle vytvořeny atmosférické podmínky srovnatelné s pobytem ve vysokohorském prostředí, které přirozeně stimuluje tvorbu červených krvinek. Přestože se jedná o metodu velice účinnou a sportovce nesporně zvýhodňující, není zařazená mezi postupy považované za doping a Mezinárodní olympijský výbor (MOV) k ní dosud žádné stanovisko nezaujal.

Do tohoto období však zapadá i dopingový skandál považovaný za jeden z největších ve sportovní historii. Je jím odhalení užívání anabolik světovým rekordmanem na sto metrů Benem Johnsonem v roce 1988 na OH v Soulu, jenž změnilo přístup k dopingům ve smyslu řady administrativních opatření (např. ustanovením Charty proti dopingům) [Pyšný, 1998].

Na přelomu devadesátých let však do světa sportu vnikly mnohem drastičtější metody dopování srovnatelné s revolučním vpádem anabolických steroidů, jsou jimi tzv. peptidové hormony především růstový hormon STH¹³, erythropoetin EPO¹⁴, choriongonadotropin a adrenokortikotropní hormon ACTH¹⁵. Většina těchto vysoce účinných látek je sice uvedena na listině zakázaných prostředků ve sportu, avšak vzhledem k tomu, že je v moči nelze spolehlivě rozpoznat, staly se dominantní formou dopingů posledních let.

Výsadní postavení si však na sklonku 90. let vydobyl erythropoetin (EPO), který ovládl většinu vytrvalostních sportovních disciplín podobně jako tomu bylo u anabolik v šedesátých letech, přičemž největší obliby se tato látka těšila a těší u cyklistů. EPO nepochybně představuje nejefektivnější a také nejrozšířenější způsob krevního dopingů konce 20. století mající na svědomí největší počet tragických úmrtí¹⁶ sportovců z celého světa napříč sportovními disciplínami. S touto látkou je také spojena největší aféra sportovního dopingů vůbec, za kterou je považováno okrytí reality vrcholového sportu konce dvacátého století na Tour de France roku 1998. Celý skandál odstartoval ještě před samým začátkem prestižního cyklistického závodu zatčením maséra stáje Festina Williho Voeta, jemuž bylo při náhodné

¹³ Tento růstový hormon si značnou oblibu získal především v silových sportech pro své účinky blízké anabolickým steroidům, jako jsou podpora růstu svalstva a kostní tkáně. Jeho používání však provází riziko snížení odolnosti vůči úrazům, zvyšuje se nebezpečí srdečního infarktu a vysokého krevního tlaku a časté bývá také zhoršení funkcí jater a sleziny [Hnízdil 2000].

¹⁴ Výroba EPO se datuje zhruba do roku 1986, původní způsob přípravy – izolace z moči, byl postupně nahrazen moderní technologií, tzv. kombinantní DNA. Po injekčním podání dochází poměrně rychle, během dvou až čtyř týdnů, ke zvýšení počtu červených krvinek v krevním oběhu, čímž se razantně zvyšuje adaptace organismu na zátěž vytrvalostního charakteru. Vysoký počet erytrocytů přináší pochopitelně i značné riziko v nadměrném zatížení srdečního svalu hustší krví a erytrocyty mají také větší tendence vytvářet tromby, což představuje velké nebezpečí v ucpání některé z drobných cév srdce, plic nebo mozku [Hnízdil 2000].

¹⁵ Adrenokortikotropní hormon ACTH a kortikoidy obecně umožňují rychlou adaptaci organismu na stres, mobilizují energetické zdroje a krátkodobě tak zvyšují celkovou výkonnost organismu. K jejich nežádoucím vedlejším účinkům patří především snížení obranyschopnosti organismu vůči infekcím, zvýšení rizika chronických zánětů dýchacích cest, virových onemocnění, zpomalení hojení ran a k řadě dalších komplikací [Hnízdil 2000].

¹⁶ Do souvislosti s látkou EPO byla v roce 1996 dávana náhlá smrt na srdeční selhání nejméně osmnácti belgických a nizozemských cyklistů [Hnízdil 2000].

celní kontrole na belgicko-francouzské hranici v zavazadlech odhaleno značné množství ampulí EPO. Při výslechu francouzskou policií (ve Francii je totiž doping od roku 1965 považován za kriminální delikt) vyšlo najevo, že převážené látky byly skutečně určené pro závodníky stáje, kterým byly podávány pod lékařským dohledem a na jejichž financování se podíleli sami sportovci vytvořením zvláštního fondu zřízeného jen pro tyto účely. Na témže ročníku závodu bylo v mechanickém voze nizozemské stáje TVM objeveno větší množství podobných dopingových látek a ihned po skončení 16. etapy byli všichni její závodníci převezeni do nemocnice, kde se museli podrobit analýze moči, krve a vlasů. Tento razantní zákrok však vyvolal nevoli u mnoha cyklistů startovního pole a z celkového počtu 21 startujících stáji dokončilo závod pouhých třináct. Zmiňovaný ročník Tour de France přinesl ještě mnohé další skandály¹⁷, ale tento trend masivního kolektivního dopování jím rozhodně neskončil. Příkladem může být další velice prestižní cyklistická soutěž Giro d Italia 1998 i 1999, v jejímž průběhu padlo hned několik důvodných podezření na užívání látek EPO, stejně jako tomu bylo i u dalších ročníků Tour de France, kdy bylo zadrženo jedno z největším množství erythropoetinu, testosteronu, lidokainu a ampulí s růstovým hormonem.

Cyklistika však není ani zdaleka jediným sportem potýkajícím se na sklonku dvacátého století s dopingovou epidemií. V listopadu 1998 profesionální němečtí plavci Mark Warnecke a Chris Bremer v televizním vystoupení prohlásili, že doping je v plavání běžnou záležitostí. EPO však není nejnovější látkou zneužívanou ve sportovním prostředí, jak ukazuje praxe posledních let, jednou z nejnebezpečnějších preparátů dosud nezapsanou na listině zakázaných látek je PFC – perfluorocarbon, jež stojí za mnoha vážnými komplikacemi¹⁸ po nehodách nejen v cyklistických světových závodech. Další novou látkou na trhu sportovního dopingu je HES¹⁹ (pravděpodobně velice blízké PFC), sloučenina známá především v atletickém světě vytrvalců, která stejně jako předchozí preparát dosud chybí na listině zakázaných přípravků ve sportu.

Přelom tisíciletí však přinesl i jedny z největším dopingových afér sportu jako takového. Na Panamerických hrách v létě roku 1999 konaných v kanadském Winnipegu museli vrátit

¹⁷ Například policie zadržela i nejlepšího vrchaře Tour Rudolfa Massiho, v jehož pokoji byly nalezeny anabolické steroidy [Hnízdil 2000].

¹⁸ PFC de facto slouží jako určitá forma náhražky krve pro svou schopnost přenášet a předávat tkáním kyslík, tolik potřebný pro svalovou práci. Velice nebezpečná na užívání této látky je však skutečnost, že na rozdíl od krve PFC neobsahuje žádné protilátky, což v praxi znamená, že i nepatrné poranění spojené s infekcí může mít pro sportovce fatální následky [Hnízdil 2000].

¹⁹ Podle oficiálních informací má HES usnadňovat proudění krve, podporovat krevní oběh a bránit úbytku tělních tekutin v průběhu dlouhotrvající fyzické zátěže. Podle některých dopingových odborníků však může tato látka, díky zvětšení celkového objemu tělních tekutin, sloužit i k maskování jiných zakázaných látek, především EPO [Hnízdil 2000].

zlaté medaile kubánští vzpěrači Trujillo a Nunez i výškařka Juana Arrendeková z Dominikánské republiky, přičemž obvinění neušli ani mexičtí hráči baseballu Vizcarra a Alvarez. Největší senzací se však stal nález kokainu u fenomenálního kubánského výškaře Javiera Sotomayora, úřadujícího mistra světa a světového rekordmana. Tato záležitost rozpoutala dokonce značně emotivně vyhocenou politickou kauzu, z níž vyplynul zásadní nesoulad v přístupu národní a mezinárodní sportovní exekuce. Zatímco Kuba se za svého závodníka plně postavila a odmítla vznesená obvinění svým podezřením na angažovanost CIA s úmyslem pošpinit tamější politický režim, IAAF stála striktně na straně nekompromisních antidopingových pravidel. Celou situaci ukončilo až údajné zranění samotného závodníka, jenž se vzdal dalších účastí na světových soutěžích dobrovolně [Hnízdil 2000].

Největší pozornost posledních let však vzbudila dopingová aféra fenomenální americké sprinterky Marion Jonesové, jež se stala hrdinkou OH v Sydney roku 2000, kde získala tři zlaté a dvě bronzové medaile, a která je kromě toho držitelkou dvou zlatých a jedné bronzové medaile z mistrovství světa, přičemž v letech 1997–2001 dominovala většině ženských sprinterských závodů po celém světě. 5. října 2007 vypověděla Jonesová u soudu, že od září 2000 do července 2001 užívala zakázané dopingové látky, jež jí prý bez jejího vědomí podával její trenér Trevor Graham vydávaje je z počátku za lněný olej. Ve skutečnosti se však jednalo o směs růstového hormonu, inzulinu a erytropoetinu. V okamžiku, kdy se atletka pokusila od svého trenéra odejít, oznámil jí skutečné složení doplňku, jenž jí podával, a pohrozil jí, že pokud od něj odejde, celou záležitost prodá médiím. Celá situace se však postupem času stala neúnosnou, atletka se rozhodla přiznat a veřejně omluvit svým fanouškům a příznivcům sportu vůbec. V reakci na její výpověď ji americký olympijský výbor 6. října 2007 vyzval k vrácení všech olympijských medailí, což Jonesová učinila. V listopadu 2007 rozhodla mezinárodní atletická federace IAAF o anulování všech jejích individuálních i štafetových výsledků od 1. září 2000 (tj. včetně výsledků z olympijských her v Sydney). Tato kauza však vedla na evropské poměry k dosti brutálnímu konci, když atletka jako matka dvou malých dětí musela nastoupit šestiměsíční trest za lhaní federálním agentům. Jde bezesporu o jednu z nejzásadnějších dopingových afér ve sportovní historii, kdy absolutní podíl sportovce na celkové vině z dopování lze považovat za minimálně diskutabilní. Velice podobným případem se byly nuceny v nedávné době zabývat i české sportovní instituce, když byl ve vzorku moči judistky Michaely Vernerové (držitelky bronzové medaile z ME 1999) nalezen pseudoefedrin a norpseudofedrin. Tyto látky podal sportovkyni její lékař v léku na uvolnění dýchacích cest, přičemž údajně přehlédl jeho přítomnost na seznamu zakázaných látek.

Mezinárodní judistická federace však od původních trestů upustila a celou záležitost řešila pouhým napomenutím. Stejně štěstí však neměla další česká sportovkyně házenkářka Michaela Benešová, které byl v roce 1993 nalezen v těle efedrin taktéž chybou lékaře, avšak která nemilosrdnému trestu antidopingového výboru ČR nešla.

Jak je z předchozího textu patrné, ne vždy je průkaznost viny sportovce jednoznačnou záležitostí. V každém případě však stále se zvyšující počet případů pozitivních dopingových testů volá po přehodnocení stávajícího systému represí ve smyslu potřebného a dosud chybějícího detailního rozlišení sankcí z hlediska podílu viny sportovce. Do budoucna však lze počítat s rozvojem současného trendu určitého nárůstu farmaceutických firem vyvíjejících podpůrné látky před vědci ve službách antidopingových kontrol snažícími se najít efektivní způsoby, jak tyto preparáty odhalit.

3. Boj s dopingem

Program boje proti dopingu je uskutečňován spoluprací sportovních organizací pod záštitou Mezinárodního olympijského výboru (MOV), který spolu se sportovními federacemi, národními olympijskými výbory a vládními orgány zajišťuje tvorbu nařízení a norem, dohlížení na jejich plnění a případné uvalování sankcí za jejich porušení, přičemž platí, že národní formy antidopingových programů jsou odvozeny od ustanovení mezinárodních. V České republice se za základní dokument boje proti dopingu považuje Česká charta proti dopingu, za jejíž prosazování je zodpovědný Antidopingový výbor České republiky (AV ČR), občanské sdružení vzniklé na základě smlouvy s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR o plnění závazků vyplývajících z přistoupení naší země k Antidopingové úmluvě Rady Evropy. AV ČR pak řídí Směrnice pro kontrolu postihů dopingů ve sportu²⁰, jejíž výkonnou formou je Exekutiva pro kontrolu dopingů.

Nejzásadnějším zlomem v problematice postihu dopingů byla bezesporu Mezinárodní konference o dopingů konaná v únoru roku 1999 v Lausanne, na níž jednali nejvyšší představitelé vlád, mezivládních a nevládních organizací, MOV, mezinárodních sportovních federací, národních olympijských výborů i samotných sportovců s jediným záměrem – zastavit stále se rozšiřující dopingovou epidemii ve sportu. Přes řadu kontroverzních vystoupení (zejména fotbalové a cyklistické sekce sportovních zástupců) odmítajících zpřísnění pravidel i postihů za jejich porušení, byl schválen zásadní akt upravující dosavadní definici dopingů jejím rozšířením, jak bylo uvedeno v novele Směrnice pro kontrolu a postihů dopingů ve sportu, na již pouhou „zjištěnou přítomnost zakázaných látek náležících k vybraným skupinám farmakologických prostředků v tělních tekutinách sportovce“, nikoli tedy látek, které sportovec užije sám nebo za pomoci druhé osoby (jak bylo uvedeno v definici předešlé). Tento fakt tak zabránil vznikajícímu trendu dlouhotrvajících sporů o způsobech vniknutí zakázaných látek do těla mnoha sportovců, a zbavil tak národní sportovní orgány velkého množství předchozích povinností. Je však otázkou, na kolik je tato úprava spravedlivá k samotným sportovcům, kteří se čím dál častěji setkávají s paradopingem či různými zvýhodňujícími fyziologickými anomáliemi. Jejich podíl na podvodném jednání tedy

²⁰ Směrnice pro kontrolu a postihů dopingů ve sportu byla vydána AV ČR 1. 2. 1996 včetně jejího dodatku v podobě seznamu zakázaných farmakologických skupin a metod ve sportu platného od 1.12.1998 [Hnízdil 2000].

nemůže být ani v nejmenším srovnatelný s vědomým užitím dopingu tak, jak byl definován v původní verzi příslušných směrnic AV ČR.

Co se týče práv a povinností sportovců a dalších funkcionářů jak uvádí Nekola v kapitole věnující se výhradě kontrole a postihu za doping v knize Problematika dopingu, vztahuje se pravidlo o zákazu dopingu pouze na vymezenou skupinu registrovaných osob v některých z forem sportovní organizací²¹, jakými jsou klub, oddíl nebo tělovýchovná jednota. Zmínka o této právní úpravě společenství občanů se zájmem o sport je důležitá právě především pro pochopení výhradních práv a povinností osob aktivně sportovně činných. Člen spolku, ať již sportovec, funkcionář, trenér či klubový lékař, je ve svých občanských právech vymezen obecnými zákony a navíc omezen předpisy daného sportovního spolku, mezi nimiž je zahrnuto i pravidlo zákazu dopingu. Poruší-li pak člen spolku stanovami vymezené povinnosti, podléhá sankcím a disciplinárním postihům podle povahy provinění. Pokud jde o formu postihu, jedná se obvykle o různý rozsah omezení jeho organizovaného sportovní, funkcionářské, trenérské či lékařské činnosti. V některých případech však může jít i o postih finanční nebo v krajním případě i vyloučení člena ze spolku. Princip dobrovolnosti členství ve spolku (a z toho vyplývající důsledky) vylučuje, pokud byl postup stanovený sportovními řády dodržen, kvalifikovat provinění proti pravidlům včetně dopingu jako trestný čin nebo přestupek podle zákona a domáhat se tak odvolání soudní cestou [Trávníčková, Gawlik, Kotulan, 2000].

Při posuzování provinění sportovce není rozhodující, zda tak učinil úmyslně nebo neúmyslně, či byl někým podveden. Pravidlo o zákazu dopingu stanoví, že sportovec je především sám odpovědný za porušení daného pravidla a je povinen informovat se o zakázaných látkách a metodách, jejichž souhrn vydává příslušný sportovní orgán. Poruší-li lékař, jenž je členem spolku nebo pracuje se sportovci, zákaz podávání léku obsahujícího zakázanou dopingovou látku, podléhá stejnému disciplinárnímu postihu²² jako sportovec. Jestliže je však sportovec léčen lékařem, který není členem spolku a nepracuje výhradně se

²¹ Sportovní organizace jsou uzavřená společenstva občanů na základě zákona č. 83/1990 Sb. o sdružování občanů, v jehož textu se pro právnické osoby užívá označení občanské sdružení, zkráceně spolek. Spolek mohou založit výlučně fyzické osoby, nemůže být zřízen administrativním aktem nebo zákonem, a nemá tudíž nad sebou žádný tzv. nadřazený orgán, přičemž jeho právní existenci osvědčují statuty, které zároveň i vymezují práva a povinnosti členů, jejichž členství ve spolku je dobrovolné a není na něj možno činit právní nárok. Spolky přijímají své členy na základě splnění určitých kritérií vymezených statuty, sportovně technickými řády. Podle citovaného zákona musí mít dané statuty obecnou osnovu, v níž je např. článek o členství a jeho podmínkách, nebo hlavní poslání a cíle spolku, kde se obvykle mimo jiné pojednává o dodržování sportovních zásad fair play včetně zákazu používání nepovolených dopingových látek a metod [Nekola 2000].

²² Obdobně jako u sportovce se tento postih vztahuje na zákaz činnosti v rámci spolku (nesmí být angažován jako lékař sportovců), nikoli obecně na výkon lékařské profese, pokud současně nedošlo k pochybení, které by byla nucena řešit Česká lékařská komora [Nekola 2000].

sportovci, je při použití léku s obsahem látky ze seznamu zakázaných prostředků za provinění proti pravidlu o dopingů odpovědný sportovec sám.

Porušení pravidla o zákazu dopingů podléhá disciplinárnímu řízení na úrovni příslušného sportovního svazu, což je forma spolku, který sdružuje nižší články své organizace, tj. oddíly nebo kluby, v nichž je členem konkrétní sportovec, funkcionář či trenér. Závazek respektovat zákaz dopingů v rámci pravidel přijal společným konsensem jako povinnost vůči své mezinárodní sportovní federaci, proto také disciplinární řízení přísluší vést jemu, nikoli oddílu či klubu.

Disciplinární řízení je pak určitá forma sportovního soudu, který má za úkol prošetřit všechny okolnosti provinění sportovce a dalších zúčastněných osob proti pravidlu o zákazu dopingů a udělit postih podle přijatého sazebníku trestů, přičemž sportovec se má však právo proti rozhodnutí disciplinárního řízení odvolat u příslušného orgánu sportovního svazu nebo mezinárodní federace, případně k Rozhodčí komisi Českého olympijského výboru (ČOV) nebo až u Arbitrážního soudu pro sport²³ v Lausanne. Uvedený postup právního řízení přijatý sportovním svazem pak umožňuje sportovci, případně další zúčastněné osobě, dostatečnou obhajobu a zároveň systémově vylučuje pravomoc řádných soudů.

Postih za porušení pravidla o zákazu dopingů je stanoven v souladu s pravidly vydávanými a upřesňovanými MOV. Jde především o bližší specifikaci trestů ohledně doby, po kterou je sportovec (nebo další osoba činná ve spolku) vyloučena ze sportovní činnosti, přesněji řečeno z účasti na sportovních soutěžích nebo výkonu funkce ve sportovní organizaci, přičemž aby bylo docíleno pokud možno srovnatelného postihu za stejný dopingový prohřešek u různých sportovních odvětví, stanovuje jednotný sazebník MOV. Zde je však nutno zmínit i skutečnost, že ne všechny mezinárodní sportovní federace jej plně akceptují. V období mezi olympijskými hrami jsou sportovní soutěže v kompetenci mezinárodních světových sportovních federací a jim podřízených národních federací, přičemž ustanovení MOV mají charakter doporučení. Záleží proto na každé mezinárodní sportovní federaci a její dohodě s MOV, zda přijme daný trestní sazebník v plném rozsahu či nikoli [Nekola 2000].

V souladu s pravidly vydávanými a upřesňovanými Lékařskou komisí MOV platí tento postih za doping:

Za prokázaný doping sportovce:

²³ Tento orgán je příslušný k projednávání sporů poté, co jsou vyčerpány veškeré oprávněné prostředky v rámci výše jmenovaných institucí, a jeho rozhodnutí je konečné [Nekola 2000].

- 1) při pozitivním nálezu efedrinu, fenyl propanolaminu, pseudoefedrinu, kofeinu, strychninu a jejich derivátů tři měsíce zastavení závodní činnosti při prvním provinění, dva roky při provinění druhém a doživotní při provinění třetím.
- 2) Při použití anabolických látek, amfetaminu příbuzných a ostatních stimulancií, diuretik, narkotických analgetik, peptidových a glykoproteinových hormonů, látek maskujících a při použití zakázaných dopingových metod zákaz závodní činnosti na dva roky při provinění prvním a doživotně při provinění druhém.

V případě nedostavení se k dopingové kontrole se postupuje podle odstavce 2. Postih za doping uděluje příslušný svaz minimálně podle uvedených sazeb, přičemž uložený postih musí být dodržen v plném rozsahu, bez jakékoli možnosti jeho snižování, podmíněného promíjení a rušení, a uvalené tresty sportovcům nebo dalším osobám platí i v rámci jiného jimi provozovaného sportovního odvětví (stejně jako i pro další role a funkce v oblasti organizovaného sportu vůbec). Přes snahu MOV sjednotit výše trestů za každý dopingový prohřešek napříč sportovními odvětvími, se lze v současnosti setkat s fatálními rozdíly v sankcích²⁴ za užití zakázaných látek. Naprostý chaos do systému udělování trestů za doping pak vnesl závěr Světové konference o dopingy ve sportu konané v únoru roku 1999 schválením deklarace hovořící o tom, že dvouletý trest mohou kompetentní orgány mezinárodní federace v první instanci, na základě posouzení specifických výjimečných okolností, v podstatě libovolně modifikovat. Vzhledem k tomu, že deklarace tyto výjimečné a specifické okolnosti žádným způsobem neupřesňuje, bude s největší pravděpodobností záležet výše trestu na schopnostech advokátů obviněných sportovců [Hnízdil 2000].

Od roku 1995 v České republice navíc funguje dosti kontroverzní postih za doping trestající nejen samotného sportovce, ale i celý sportovní klub, jehož je členem, rapidním snížením státní dotace určené na podporu sportovních spolků. Tento postup jednání je však velmi sporný nejen proto, že trest sportovce se v naprosté většině případů opírá o pouhý nález zakázané látky v těle bez prokázání jejího vědomého přijetí, ale především proto, že daný trest postihuje všechny nevinné členy sportovního svazu. Finanční sankce totiž obvykle nutí sportovní klub k omezení výdajů spojených s mezinárodní účastí na reprezentačních akcích a trest tak postihuje i masu sportovců, kteří s dopingovým proviněním jejich kolegy nemají nic společného. Tato forma kolektivní zodpovědnosti a postihu za pozitivní dopingový nález

²⁴ Zatímco za nález anabolického steroidu nandrolonu uděluje obvykle Mezinárodní cyklistická federace UCI zákaz činnosti na dva měsíce, v atletice trvá tento trest čtyři (v mírnějších případech dva) roky a ve sportu jakým je vzpěračství značná pro závodníka distanc doživotní [Hnízdil 2000].

nejenže problematiku dopingů neřeší, ale navíc nežádoucím způsobem vyhrcoje vztahy ve sportovních svazech i mezi sportovci samotnými [Hnízdil 2000].

3.1 instituce a dokumenty zákazu dopingů ve sportu

První oficiální dokument k problematice dopingů přijala Rada Evropy již v roce 1967 v reakci na případy dopování v cyklistice (viz. výše). V tomto dokumentu schváleném Výborem ministrů sportu byla podána definice dopingů a popsány zdravotní a etické problémy dopingů a také předpověděny některé dosud neznámé metody sportovního podvádění, přičemž bylo vládám jednotlivých zemí doporučeno, aby přiměly sportovní svazy k přijetí účinných antidopingových doporučení. MOV v témže roce ustanovil první antidopingové kontroly pro OH v Mexiku v roce 1968 a přijal definici dopingů spočívající výlučně jen v zákazu skupin účinných dopingových látek.

Silící tendence v rozšiřování dopingů vedly v 80. letech k další iniciativě a následnému přijetí účinnějších opatření zavazujících k jednotnému postupu v boji s dopingem. Na páté konferenci ministrů evropských zemí odpovídajících za sport v září 1986 byla poprvé vyslovena myšlenka na přijetí charty proti dopingům, jejíž první verzi zpracovala skupina složená ze zástupců MOV, Olympijského výboru USA, Evropského výboru ministrů sportu a Evropské sportovní konference se zástupci sportovních federací. Z popudu kanadské vlády pak byla v roce 1988 svolána první stálá konference o boji proti dopingům ve sportu. Za účasti 85 delegátů z vládních i nevládních organizací zodpovědných za sport byl první návrh Mezinárodní charty proti dopingům jednomyslně přijat a v době konání OH v Soulu byla oficiálně schválena MOV. Charta byla současně přijata jako vzor pro vytváření mezinárodních programů využitelných v boji proti dopingům na úrovni sportovních federací, přičemž tento dokument podpořila také Světová zdravotnická organizace, Komise evropského společenství a UNESCO. Boj proti dopingům od této chvíle probíhal na dvou základních liniích v podobě vládních orgánů odpovědných za sport a nevládních sportovních federací.

Mezinárodní olympijská charta proti dopingům je základním dokumentem, o který se opírá veškerá filozofie boje proti dopingům, a jejíž teze lze stručně charakterizovat takto:

- a) doping je škodlivý pro zdraví a odporuje zásadám sportovní etiky, proto je třeba hájit práva těch, kteří se sportu věnují (tj. právo na zdraví a právo na čestné zápolení v duchu fair play),

- b) doping je součástí problému zneužívání drog, proto je třeba přijmout opatření omezující dostupnost všech látek, které mohou sportovci zneužít,
- c) sportovci mají právo na stejné podmínky pro své sportovní cíle, proto je nutné zajistit účinnou kontrolu jak při vlastní soutěži, tak i v přípravě na ni,
- d) doping je mezinárodním problémem, proto je pro jeho eliminaci zapotřebí jednotné mezinárodní politiky, která by přispěla rovnosti na mezinárodním sportovním poli,
- e) národní tradice a právní prostředí je v jednotlivých zemích rozdílné, pro účinnou realizaci cílů boje s dopingem musí být proto vyvinuto úsilí k přijetí základních norem v duchu přirozené spravedlnosti,
- f) doping přesahuje hranici sportovního prostředí, je úzce vázán na problém drog a úroveň společenských vztahů. Odpovědnost za jeho kontrolu proto musí převzít jak státní instituce, tak sportovní organizace ve vzájemné součinnosti,
- g) vůdčí úlohu v prosazování zásad společné antidopingové strategie a politiky zakotvené v chartě musí převzít MOV jakožto celosvětová autorita sportovního prostředí [Nekola 2000].

Kromě hlavních filozofických východisek formulovaných v úvodních zásadách charty, obsahuje daný dokument:

- základní ustanovení o úloze sportovního společenství při přijetí vlastního antidopingového programu,
- pravidla antidopingové kontroly,
- kritéria pro disciplinární opatření a tresty,
- doporučení vládním orgánům zaměřená na finanční a legislativní opatření,
- požadavky na antidopingové laboratoře a rozdělování dopingových přípravků,
- zdůraznění významu výchovy a informovanosti ve sportu.

Samostatnou přílohu potom tvoří:

- a) kritéria pro akreditaci antidopingových laboratoří,
- b) seznam tříd dopingových látek a metod,
- c) model národního antidopingového programu,
- d) metodika standardních procedur odběru vzorků,
- e) principy provádění mimosoutěžních testů,
- f) návod pro uplatňování sazebníku trestů [Nekola 2000].

V návaznosti na Mezinárodní olympijskou chartu proti dopingu vypracovala Lékařská komise MOV dokument pod názvem Lékařský kodex, od roku 1999 Antidopingový kodex, což je de facto metodická příručka zahrnující zpracování základních ustanovení charty týkajících s provádění dopingových kontrol, uplatňování sazebníku sankcí a postupů při analýze vzorků. Tento dokument slouží zejména k národním antidopingovým institucím a mezinárodním sportovním federacím k vydávání vlastních Směrnic pro kontrolu a postih dopingu.

Co se týče České republiky, byla u nás vyhlášena Česká charta proti dopingu v roce 1993, kdy byly k jejímu podepsání vyzvány všechny sportovní organizace, svazy a další instituce, které mohou ovlivňovat výchovu mladé generace proti používání dopingových látek a metod ve sportu. Tento dokument je osou antidopingového programu a zároveň závazkem signatářů, že přijímají odpovědnost za boj proti dopingu, že se podřídí pravidlům zakazujícím doping a budou spolupracovat při jeho odhalování a trestání a dále také, že budou aktivně působit prevenci a výchově nejen na sportovce, ale na všechny, kteří se na sportovní činnosti podílejí. Odpovědným koordinátorem uskutečňování antidopingového programu je Antidopingový výbor České republiky (AV ČR).

Nejaktivněji v tomto směru postupovaly členské státy Rady Evropy, účastníci Evropské kulturní úmluvy, které v roce 1989 přijaly dokument pod názvem Evropská antidopingová konvence. Protože tento krok zatím nenásledovala sdružení států jiných světadílů, připouští úmluva přidružení i jiných zemí mimo evropský kontinent. Do konce roku 2009 podepsalo tento dokument 42 evropských i mimoevropských států, mezi nimi roku 1995 i Česká republika. Na rozdíl od Mezinárodní olympijské charty, která je určitým morálním závazkem, je Evropská antidopingová konvence dokumentem, jehož ustanovení signatáře zavazují k přijetí konkrétních opatření, za něž jsou odpovědny příslušné státní vládní orgány. Charakteru dokumentu odpovídá i struktura úmluvy a způsob formulace jednotlivých usnesení. Kromě odvolání na základní filozofická východiska obsažená v Mezinárodní olympijské chartě, zavazuje účastníky podniknout následující kroky pro realizaci ustanovení úmluvy v rámci svého právního řádu:

- koordinovat politiku a aktivitu svých vládních orgánů a sportovních institucí a vytvořit podmínky pro praktické provádění úmluvy k tomu určeným orgánem,
- přijmout opatření k omezení dostupnosti a užívání dopingových látek a metod, pokud je to možné na úrovni obecně závazného právního předpisu,

- být nápomocni sportovním organizacím při financování antidopingového programu a současně přijmout opatření k odepření dotací z veřejných zdrojů při přestupcích proti zákazu dopingu,
- navrhnout a zavádět výchovné programy zejména ve školách, sportovních klubech a prostřednictvím sdělovacích prostředků umožnit informovanost o prevenci dopingu i ostatní veřejnosti,
- spolupracovat se sportovními organizacemi v uplatňování antidopingových opatření, harmonizaci předpisů o dopingových kontrolách a disciplinárních opatřeních při přestupcích proti zákazu dopingu,
- podporovat mezinárodní spolupráci s antidopingovými orgány jak na úrovni sportovních federací, tak i na úrovni vládních orgánů [Nekola 2000].

Pro kontrolu práv a povinností vyplývajících z ustanovení úmluvy je při Radě Evropy v rámci Sportovního výboru zřízena Monitorovací skupina, v níž je zastoupena každá účastnická země jedním delegátem. Jejím úkolem je pomáhat členským zemím koordinovat politiku boje proti dopingu s Mezinárodním olympijským výborem a předkládat návrhy příslušných opatření Komisi ministrů členských států Rady Evropy [ČOV 2000].

3.2 právní aspekty boje proti dopingu mimo oblast sportu

Obecné právní předpisy zasahují sportovní činnost jen v rámci základních práv a povinností stanovených zákony přijatými právním řádem určité země. Pokud sportovní předpisy nejsou v zásadním rozporu s ustanoveními zákonů, je tzv. regulace sportovní činnosti plně záležitostí pravidel a dalších předpisů, které v rámci určité sportovní činnosti vymezují práva a povinnosti členů sportovních organizací, a tím je jistým způsobem může i omezovat.

Problém dopingu ve sportu má vzhledem k vlastní sportovní činnosti určitá specifika, která opravňují klást otázku, zda pro eliminaci dopingu ze sportu jsou tzv. sportovní normy postačující, jelikož společenská nebezpečnost dopingu výrazně přesahuje hranice sportovního prostředí. V této souvislosti lze upozornit na iniciativu Rady Evropy, která prostřednictvím Evropské antidopingové konvence přímo zavazuje vlády jednotlivých zemí k přijetí legislativním nebo administrativním opatření k omezení dostupnosti a tím i užívání ve sportu zakázaných látek a metod, z čehož vyplývá návrh postihnout obecně právními předpisy té

kteřé země pouze dostupnost dopingových látek, avšak jejich vlastní použití sportovcem posuzovat pouze podle norem sportovních.

To, jaká opatření na úrovni obecného práva jednotlivé země přijmou, závisí především na jejich právním řádu. Z hlediska odpovědnosti a pravomocí orgánů veřejné správy dohlížení nad rámcem antidopingové politiky a autonomií nevládních sportovních organizací, lze mezi státy, jež se přidaly k Evropské antidopingové konvenci, rozlišit tři systémy:

- 1) státní kontroly zabezpečené nařízenímí přijatými vládou²⁵
- 2) smíšené s oběma rovinami kontroly a rozhodování²⁶
- 3) decentralizované, kde rozhodování i kontrola je věcí sportovních organizací nebo svazů²⁷.

Pokud jde o hodnocení kvality různých systémů, nelze jednoznačně preferovat některý z nich. Optimálním se může jevit systém smíšený za předpokladu, že státní legislativa dostatečně pokryje veškerá antidopingová opatření týkající se pohybu zakázaných dopingových látek a metod. Naopak určité kompetence pro sportovní organizace znamenají pružnější kontakt s mezinárodními nevládními sportovními organizacemi, který základní antidopingové předpisy vydávají [Nekola 2008].

3.2.1 český právní systém v boji proti dopingu

²⁵ Do této skupiny patří ve většině případů státy, které mají současně samostatnou legislativu pro sport, avšak při porovnání jejich zákonných předpisů o dopingu se mechanismy státní politiky a jejich právní rámce liší. Například Bulharsko, Ukrajina, Bělorusko nebo Rusko nemají zvláštní zákony, ale ustanovení o dopingu je zakotveno v různých normách z oblasti sportu nebo zdraví. Typickými zeměmi se samostatnou právní úpravou dopingu je Belgie a Francie, kde je legislativní praxe propracována i do prováděcích pokynů koncepce boje proti dopingu. Sportovec se v tomto systému musí ze zákona podřídít dopingovým kontrolám, zastavit mu sportovní činnost, avšak nikoli ho však za tento prohřešek soudně stíhat, což lze jen v případě, pokud se sportovec odmítne dostavit na dopingovou kontrolu nebo proti všem, kteří tyto látky podávají, přechovávají nebo s nimi obchodují [Nekola 2000].

²⁶ V těchto systémech jsou z pravidla pod zákonnou kontrolou veškeré akty související s prodáváním, podněcováním k užívání, obchodováním či držetím dopingových látek kromě lékařských a vědeckých účelů. Zniklé přestupky proti dopingovým pravidlům jsou pak řešeny sportovně technickými prostředky podle dispozic mezinárodně uznávaných disciplinárních opatření a trestů v kompetenci sportovních orgánů, přičemž odpovědnost vládních a nevládních institucí je rozdělena v různých zemích rozdílným poměrem. Typickými zeměmi řídícími se tímto systémem je například Austrálie, severní země, Německo nebo také Česká republika [Nekola 2000].

²⁷ Zde jsou veškeré antidopingové předpisy týkající se nejen vlastního kontorního systému, ale i distribuce a nakládání s dopingovými látkami, v kompetenci nevládních sportovních orgánů. Státní legislativa má v tomto případě pouze omezené pravomoci (zabývá se pouze aspekty mezinárodní spolupráce a základním rámcem antidopingové politiky vyplývající z mezinárodních závazků). Příkladem může být Velká Británie, kde antidopingové předpisy garantuje nevládní Sportovní rada, jejíž fungování je spojeno především s MOV a zároveň zajišťuje servis pro všechny národní sportovní svazy. Obdobný systém platí i pro Itálii, kdy veškeré garance za antidopingovou legislativou nese Národní olympijský výbor (CONI) [Nekola 2000].

Česká republika nemá vlastní normu obecně upravující zákaz dopingů. České právo nepřipouští možnost trestně-právní normy mimo kodifikaci v trestním zákonu. Pro splnění závazných ustanovení Evropské antidopingové úmluvy bude proto nutné novelizovat některé stávající právní úpravy tak, aby byla omezenými právními předpisy omezena dostupnost dopingových látek a spoluúčast na jejich užívání. Ze současné právní úpravy lze částečně pro dopingovou kontrolu využít zákona č. 167/1998 Sb. o návykových látkách. Dále celního zákona č. 13/1992 Sb. v části o oprávnění při kontrole propouštění zboží, jeho dopravě přes státní hranice nebo jeho předložení k provedení celního dohledu. V současnosti nejbližší k úpravě zákazu užívání dopingových látek je novela trestního zákoníka § 218b SB., podle kterého je trestně odpovědný každý, kdo podá osobě mladší 18 let anabolické látky k jinému než léčebnému účelu. K tomuto ustanovení se váže nařízení vlády České republiky č. 72/1997 Sb., jímž se stanovuje, co se považuje za anabolika a jiné prostředky s anabolickým účinkem ve smyslu trestního zákona [Nekola 2008].

3.3 dopingová kontrola

Základním nástrojem v boji proti dopingům je právě dopingová kontrola, jež lze charakterizovat jako soubor opatření zahrnující předpisy, způsoby a postup odběru vzorků, práva a povinnosti sportovců a dopingových komisařů, odběrové materiály, způsob transportu vzorků k analýze, vlastní metodiku a způsob oznamování a předávání výsledků, přičemž všechny tyto procedury jsou náležitě standardizovány²⁸ a vycházejí z celosvětově platných dokumentů vydávaných MOV a přijatých mezinárodními sportovními federacemi.

Sportovec se podrobením dopingové kontrole plně odevzdává proceduře, jež má odhalit, zda jednal podle pravidel o zákazu dopingů se všemi následky, které z případného usvědčení z dopingů vyplývají. Podle pravidla o zákazu užití zakázaných látek je každý registrovaný sportovec povinen podrobit se dopingové kontrole při:

- a) jakékoli soutěži pořádané z pověření národní nebo mezinárodní sportovní federace,
- b) kdykoli v době mimo sportovní soutěž,
- c) při vytvoření světového rekordu.

Tato povinnost platí pro sportovce jak v jeho vlastní zemi, tak kdekoli jinde, v případě, že je k tomu vyzván odpovědným antidopingovým orgánem vlastní země nebo mezinárodní

²⁸ Požadavek na standardizaci vychází z nutnosti vytvořit pro všechny sportovce napříč sportovním odvětvím, zemí a rasou stejné podmínky, které zaručí každému spravedlivé provedení dopingové kontroly [Nekola 2000].

sportovní federace. Přičemž výběr sportovců k dopingové kontrole při soutěži se provádí podle klíče, který obvykle ustanovuje příslušný sportovní svaz, nebo konkrétní dopingový komisař. Vylosovanému sportovci je předána písemná výzva, kterou potvrdí podpisem a zároveň je seznámen podmínkami odběru vzorku moči. Odmítnutí podepsat výzvu je přitom považováno za odmítnutí dopingové kontroly. Sportovci je obvykle ponechána určitá doba (nejčastěji 1-2 hodiny, ve výjimečných případech 15 minut), do které se musí dostavit na místo kontroly, přičemž je však po celou dobu pod dohledem dopingového komisaře.

Při dopingových kontrolách mimo soutěž může být sportovec vyzván k odběru vzorku kdykoliv a kdekoliv při respektování soukromí sportovce a základních etických norem společenských kontaktů²⁹. Nedostaví-li se však sportovec podle ujednání bez závažných důvodů, je tato skutečnost považována za odmítnutí dopingové kontroly jako takové.

K dopingové kontrole je sportovec vyzván dopingovým komisařem, kterým se může stát bezúhonná osoba s určitou odbornou erudicí, nejčastěji lékař nebo jiný zdravotnický pracovník, který prošel školením a příslušnou antidopingovou autoritou mu byla udělena licence. Sportovec se pak k dopingové kontrole může dostavit v doprovodu další osoby (obvykle trenéra či klubového lékaře), musí však oba prokázat svou totožnost, která je zaznamenávána do příslušného protokolu.

3.3.1 průběh dopingové kontroly

Vlastní odběr vzorku moči se provádí pouze za účasti sportovce a dopingového komisaře, který musí být stejného pohlaví jako sportovec, v speciálně upraveném automobilu vybaveným suchým WC se soustavou zrcadel. Při samotném odběru vzorku musí být sportovec vysvlečen od poloviny zad po kolena, aby bylo zabráněno případné manipulaci se vzorkem. Pokud se nepodaří dosáhnout požadovaného množství 75 ml může sportovec požit nápoj v originálním uzavřeném balení. Po odběru moči si sportovec náhodně vybere dva zaplombované kontejnery A a B, z nichž každý obsahuje lahvičku s číselným kódem. Do těchto lahviček pak rozdělí vzorek moči v poměru 50 ml do zkumavky A a 25 ml do zkumavky B. Poté, co komisař přezkoumá pomocí reagenčních papírků, splňuje-li moč požadované parametry (tj. kyselost pH 6,5 a nižší a hustotu 1,01 g/ml a vyšší), potvrdí sportovec i jeho doprovod správnost uvedených údajů a regulérnost celé kontroly. Protokol,

²⁹ Tento způsob dopingové kontroly se stal terčem kritiky v několika případech u nás i v zahraničí, kdy byl například jeden americký atlet vyzván ke kontrole během rodinné slavnosti. Britskou sportovní radou byl naopak napomenut i sprinter L. Christie, jenž po dobu dvou let neoznámil svoji přesnou soukromou adresu, aby mohl být kdykoli během 24 hodin zastížen dopingovou kontrolou [Hnízdil 2000].

respektive jeho kopie, jsou uloženy do kontejneru A i B, kterou sportovec uzavře plombou opět označenou číselným kódem, čímž vlastní dopingová kontrola končí. Dopingový komisař je pak povinen zajistit urychlený transport vzorků moči k následné analýze v antidopingové laboratoři [Hnízdil 2000]. Laboratoř dopingové kontroly provádí nejprve analýzu vzorku A na celé spektrum zakázaných dopingových látek podle metodiky předepsané MOV a v případě pozitivního nálezu zakázané látky ve vzorku A se přistupuje i k analýze vzorku B z důvodu potvrzení podezření, přičemž této analýzy se může účastnit i sám sportovec, který zkontroluje pečlivé zaplombování svého vzorku a tím minimalizuje pravděpodobnost cizí manipulace. Pokud pozitivní dopingový nález ze vzorku A potvrdí i analýza vzorku B je výsledek dopingové kontroly považován za pozitivní a se sportovcem může být zahájeno disciplinární řízení [Nekola 2000].

3.3.2 možnosti použití zakázaných látek

Obvyklé užívání zakázaných látek je perorální v podobě tablet či roztoků, ovšem v poslední době značně roste obliba injekční či infúzní. Vzhledem k tomu, že většina dopingových látek obvykle nemá výraznou chuť ani barvu (a to dokonce ani anabolické steroidy po jejichž perorálním užití se tyto látky objeví ve vzorku moči), je technicky velice snadné jejich podání způsobem, který sportovec nemůže nijak ovlivnit, tedy bez jeho vědomé účasti. Tato skutečnost má naprosto zásadní význam pro zaujetí objektivního stanoviska k současnému systému boje proti dopingům i oprávněnosti udělovaných trestů. Na základě podobné lékařské i právní analýzy lze totiž s plnou zodpovědností konstatovat, že k pozitivnímu nálezu zakázané látky v moči je možné dospět nejméně deseti různými způsoby, z nichž pouze jediný představuje vědomé a zcela záměrné podvodné jednání sportovce, tak jak je všeobecně chápáno širokou veřejností. Realitu těchto způsobů lze pak dokumentovat i na konkrétních případech z dopingů obviněných sportovců [Hnízdil 2000].

Možnosti přítomnosti zakázaných látek v těle sportovce

1) Vědomý doping

Sportovec dopuje zcela vědomě, se zřejmým a průkazným cílem získat výhodu podvodným způsobem. Jde o případ poměrně častý, který, pokud je prokázán, zaslouží řádné potrestání využití příslušných sankcí té které sportovní federace.

2) Omyl

Sportovec v důsledku omylu vlastního nebo druhé osoby požije zakázanou látku. V roce 1993 byla za nález efedrinu potrestána házenkárka M. Bartošová, která před ligovým zápasem požádala svou lékařku o svolení k použití léku proti bolesti Spasmoveralgin, který lékařka omylem označila za z hlediska dopingu neškodný a neuvědomila si, že lék obsahuje zakázaný efedrin.

3) Náhoda

Zakázaná látka se však může dostat do těla sportovce zcela náhodným způsobem. Roku 1995 byla za překročení povolené hranice kofeinu potrestána běžkyně Šediváková, kdy jí byl v průběhu Pražského maratonu organizátory podán citrónový čaj italského výrobce, který, jak ukázala dodatečná analýza, obsahoval významné množství kofeinu, což na etiketě nebylo uvedeno.

Naopak na riziko náhodného pozitivního nálezu anabolických steroidů po konzumaci masa dobytka či drůbeže, v minulosti v zemích Evropské unie běžně vyživovaného pomocí anabolických přípravků typu nortestosteronu (nandrolonu), poukázala studie publikovaná v roce 1998 v prestižním odborném časopise Analyst.

4) Dopování sportovce s „dobrým úmyslem“

Sportovci je podávána zakázaná látka například lékařem, trenérem či masérem, bez jeho vědomí a způsobem, kterému nemůže zabránit, s cílem zlepšit jeho sportovní výkonnost. V roce 1993 prohlásil moskevský civilní soud, že bývalá světová rekordmanka, překážkárka Narožilenková, je nevinná a odpovědnost za užití anabolik přenesl na jejího bývalého manžela a trenéra.

5) Dopování sportovce se „zlým úmyslem“ (paradoping)

Sportovci je podávána zakázaná látka bez jeho vědomí, opět způsobem, kterému se nemůže účinně bránit, s cílem poškodit dopingovým skandálem jeho, jeho tým, sponzora, nebo se mu pomstít. To se také stalo na mistrovství Austrálie v roce 1993, kdy byl z užívání anabolik obviněn závodník Ron Laycock. Jak se později ukázalo, anabolika mu do jídla přidal jeho soupeř Paul Harrison, který se mu tím mstil za nevrácení peněžního dluhu. Soupeřovo přiznání však nijak

neovlivnilo dvouletý trest, který po pozitivním nálezu v moči sportovce následoval.

6) Nátlak

Sportovec je nucen přijímat zakázané látky pod hrozbou ztráty členství v klubu, zákazu činnosti na atraktivních sportovních soutěžích, zákazu výjezdu do zahraničí apod. Do této kategorie spadá mimo jiné většina sportovců, kteří byli zařazeni do programu státem řízeného dopingů v ČSSR v letech 1985-1989.

7) Nedbalost

Sportovec sice nechce užívat zakázané látky, neprovádí však zároveň ani dostatečnou kontrolu léků a doplňků stravy, které konzumuje.

8) Nevědomost

Sportovec opět nechce používat zakázané látky, ale vůbec neví (například proto, že mu chybí dostatečné odborné vzdělání) že by mezi léky nebo výživovými doplňky, které užívá, mohly být i zakázané látky. Zde ovšem vyvstává otázka, do jaké míry je vůbec sportovec schopen mít přehled o stále se rozrůstajícím seznamu zakázaných látek, o jejichž přesném složení nemá mnohdy znalosti ani odborník. Do této kategorie nepochybně patří i případ cyklisty V. Cichyho, obviněného v roce 1997 společně s atletkami Maléřovou a Pernickou z dopingů na základě nálezu efedrinu v jejich moči. Jak prokázalo šetření obhajoby, zmínění sportovci konzumovali Státním zdravotním ústavem řádně schválený potravinový doplněk určený pro sportovce, Enter-G Explosive, na jehož obalu však informace o obsahu efedrinu nebyly uvedena. Přestože opakovaná analýza tablet zmiňovanou látku nezvratně potvrdila a zástupce amerického výrobce v ČR se dokonce ke své zodpovědnosti veřejně přihlásil, nevzaly disciplinární orgány tyto okolnosti v úvahu a udělily sportovcům trest v plné výši. Efedrin obsažený v tabletách Enter-G Explosive totiž pocházel z tropického keře *Sidia cordifolia* a sportovci tak de facto doplatili na nedostatečné znalosti botanických specifik.

9) Vrozeně zvýšená hladina zakázané látky

Hladina pohlavích hormonů může být u některých jedinců vrozeně natolik zvýšená, že analýza jejich moči může být z hlediska dopingů hodnocena jako pozitivní nález. Vrozeně zvýšenou hladinu testosteronu se podařilo v roce 1996 prokázat italskému profesionálnímu cyklistovi Gianni Bugnovi, obviněnému z dopování anabolickými steroidy.

10) Odmítnutí nebo nedostavení se k dopingové zkoušce

Za prokázaný doping je považován a nejvyšší trestní sazbou hodnocen i stav, kdy sportovec odmítne odevzdat vzorek moči, nebo se ke kontrole vůbec nedostaví. Tato situace je diskutabilní v tom smyslu, že v těle sportovce ani žádná zakázaná látka být nemusí, avšak v případě nemožnosti provést dopingovou zkoušku, se nález vlastně předpokládá. V této souvislosti je třeba zmínit kauzu fotbalistů Bohemians – Veltruského s Výravským z roku 1996, které jejich oddílový lékař vyzval k odmítnutí dopingové kontroly pro údajné porušení směrnic ze strany dopingového komisaře. Přestože se prokázalo, že oba hráči pouze respektovali doporučení lékaře oddílu, byl vynesena trest zákazu závodní činnosti tomu z hráčů, který podepsal výzvu k dopingové kontrole. V tomto případě však u nás zřejmě poprvé disciplinární komise zkoumala okolnosti případu a podíl viny ostatních účastníků a nebyl tak vynesena dvouletý trest pro oba hráče, tak jak to požadoval AV ČR.

11) Technické pochybení či selhání lidského faktoru při odběru či zpracování vzorku moči, způsobené vědomě či z nedbalosti

V roce 1991 propukla ostře sledovaná dopingová aféra se světoznámým fotbalistou Diegem Maradonou, kterého pozitivně testovali na kokain po ligovém utkání v Bari v roce 1991. Fotbalista se k dopingů nikdy nepřiznal a o své čistotě se dokonce před každým zápasem ujišťoval soukromými testy, jak tomu bylo i před inkriminovaným zápasem v Bari. Po uplynutí sedmi let vypukla v Itálii aféra kolem činnosti jedné MOV akreditované dopingové laboratoře v zemi. Její komisaři totiž používali při analýze vzorků přístroj, který současně sloužil tamní policii k testování zadrženého kokainu. Při testech provedených po tomto zjištění údajně nesly stopy kokainu všechny vzorky, jež znečištěným měřicím zařízením

prošly. Maradonův případ byl tak po letech znovu otevřen a ten se s žádostí o očištění svého jména a finanční kompenzaci obrátil na civilní soud.

Přestože by bylo možné výčet možností a způsobů vedoucích k pozitivnímu nálezu zakázané látky nadále rozšiřovat, je naprosto zřejmé, že k pozitivnímu testu může dojít i zcela bez jakékoli viny sportovce. Nabízí se proto otázka, může-li jedinec vůbec se stoprocentní spolehlivostí zabránit tomu, aby se do jeho těla některá ze zakázaných látek dostala. Jak dokazuje celá řada studií, je vzhledem k charakteru a fyzikálním vlastnostem těchto látek takováto obrana fakticky nemožná. Přesto je ale v řádech většina sportovních svazů zakotveno ustanovení, které zavazuje sportovce k účinné kontrole nejen léků, ale i potravinových doplňků a běžné stravy. Způsob, jakým má být takováto kontrola prováděna však nikde popsán není. Logický závěr tedy je, že sportovec se může zavázat pouze k tomu, že zakázané látky nebude užívat vědomě, avšak nemůže zabránit vniknutí látek tohoto charakteru do jeho těla bez jeho vědomí a neměl by za tuto skutečnost být ani odpovědný [Hnízdil 2000].

3.3.3 první pokusy o kontrolu dopingu

Stejně jako doping, tak i snaha o jeho kontrolu, má své kořeny v dávné historii. Jak bylo uvedeno výše již při hrách v Thébách byl závodníkům kontrolován dech, aby se zjistilo, zda neužili před svým stresem alkohol, který byl v tehdejších sportovních utkáních přísně zakázaný. Dalším důkazem může být i regulace podávání koky v říši Inků, či zničení zásob pašovaného opia v Číně v roce 1839, které pak vedlo k válečnému konfliktu mezi Čínou a Velkou Británií. Na počátku 20. století byl pak vydán zákaz dopování koní a ve dvacátých letech minulého století se doping konečně dostal i na pořad jednání mezinárodních sportovních a lékařských institucí. V roce 1928 MOV na svém zasedání v Amsterdamu doping sice poprvé v historii oficiálně zakázal, ale kvůli dosud neexistujícím laboratorním podmínkám pro jeho kontrolu se zákaz zcela minul účinkem. Ještě v téže roce o dopingu jednal ve Svatém Mořici ustavující sjezd Mezinárodní federace sportovního lékařství, přičemž ani jeho závěry však nevedly k žádnému praktickému řešení. Po druhé světové válce skupina francouzských lékařů, vědomých si své odpovědnosti za zdraví sportovců, vydala naléhavé prohlášení k boji proti dopingu a pomohla tak vytvořit první komisi pro jeho kontrolu. Ta byla francouzskou Národní asociací tělesné výchovy (ANEP) oficiálně ustanovena v roce 1959. Podobná komise vznikla též za spolupráce Italské fotbalové federace v roce 1962. Přestože stále chyběly spolehlivé laboratorní metody kontroly, z dopování bylo obviněno pět

hráčů fotbalového týmu Boloni. Do boje proti dopingům se přitom zapojily i mnohé vládní instituce³⁰. V následujícím roce podnikla první kroky boje proti dopingům i Rada Evropy ve Štrasburku, která na svém zasedání ustavila komisi expertů a učinila první pokus o definici dopingů³¹.

Ještě v listopadu 1963 byla definice dopingů doplněna dodatkem zahrnujícím do nekalých praktik i léčení preparáty obsahujícími zakázané látky. Tuto definici v rámci Pravidel o dopingům přijal v roce 1963 MOV a doplnil ji o seznam zakázaných látek, mezi které zařadil: narkotika, amfetaminové sloučeniny, některé alkaloidy, efedrin, analeptika, látky povzbuzující dýchání, psychostimulační látky a některé hormony. Toto pravidlo pak bylo převzato většinou sportovních federací a v aktualizované podobě platí dodnes. Nejtvrdší způsob boje proti dopingům byl však zvolen ve Francii, kde v roce 1965 přijal francouzský Senát zákon, který zakazuje užívání farmakologických prostředků považovaných za doping a kromě sportovní diskvalifikace a finančního postihu dává možnosti udělení trestu odnětí svobody až do výše jednoho roku. Tento způsob tvrdého postupu v otázce dopingové problematiky však nebyl ostatními státy světa převzat, a tak se francouzská legislativní změna stala na dlouhá desetiletí ojedinělým případem [Hnízdil 2000].

Mezníkem v prováděných kontrolách se však stal již zmíněný vznik Lékařské komise MOV³², která je od roku 1967 rozhodujícím činitelem v řešení dopingové problematiky a určuje celosvětově strategii proti němu. Na OH v Mexiku došlo k první diskvalifikaci za prokázaný doping u družstva švédských moderních pětibojařů a zároveň se zde poprvé uskutečnil i test určování pohlavní identity pomocí tzv. sex-testů, což se v současné době zvláště po aféře s diskutabilním pohlavním určením jihoafrické běžkyně Caster Semenyaové, která ne sebe upozornila při světovém šampionátu v Berlíně roku 2009, jeví jako velice důležitý mezník v metodách dopingových kontrol s vazbou do současnosti. Jak již bylo uvedeno v předchozím textu, šedesátá léta byla érou anabolických steroidů. S jejich používáním ve sportu se v rámci různých utajovaných experimentů intenzivně zabývali

³⁰ Rakouské ministerstvo národní výchovy ustanovilo zvláštní vyšetřovací komisi a dekretem z 30. 10. 1962 pohrozilo dopujícím závodníkům tvrdými tresty, jejich klubům pak zrušením dotací a zákazem používat veřejná sportovní zařízení [Hnízdil 2000].

³¹ Tato definice zněla takto: „Dopingem se rozumí použití látek tělu fyziologicky cizích zdravými osobami s cílem zlepšit při závodech výkon umělým a nečestným způsobem. Za doping je nutné považovat i určité působení psychologické, směřující ke zlepšení sportovních výkonů.“ Podnětem pro zařazení posledně jmenovaných metod a technik dopingů se staly v té době prováděné pokusy o hypnotické a sugestivní ovlivňování australských plavců a anglických fotbalistů [Hnízdil 2000].

³² Výsledky práce této komise se projeví již v následujícím roce, kdy byly na ZOH v Grenoblu provedeny první praktické antidopingové zkoušky, jejich technická nedokonalost však dovolovala pomocí analýzy moči odhalit pouze přítomnost klasických povzbuzujících prostředků, jakými jsou například kofein či efedrin [Hnízdil 2000].

odborníci zemí východního i západního bloku. V NDR, kde byl systém dopování zřejmě organizován nejlépe, se podle aktuálních údajů od roku 1972 týkalo užívání zakázaných látek téměř deseti tisíc sportovců³³, přičemž zneužívání těchto preparátů je přisuzováno téměř třem tisícům funkcionářů, trenérů a sportovních lékařů³⁴. Podle historika G. Spitzera zneužívali anabolické steroidy od roku 1968 všichni sportovci v zimních sportech, přičemž celoplošně byl doping v NDR zaveden od roku 1972 a veškeré podávání zakázaných látek probíhalo za dobrovolné účasti všech sportovců [Hnízdil 2000].

Masivní spotřebu anabolických steroidů podporoval i fakt pevně ukotvené výroby podpůrných látek z dob druhé světové války, jejímž úkolem bylo pravidelně přivádět velká množství drog na podporu bojeschopnosti vojáků na frontě. Zkušenosti s výrobou nebezpečných preparátů pozitivně ovlivňující výkonnost jedince zároveň s vědeckým ukotvením výroby stále efektivněji působících látek se tak stala základem pro konstituci pevné sítě drogového průmyslu zasahujícího i do sportu. Zatímco v 40. letech se za využití podpůrných preparátů bojovalo na poli válečném, o několik desítek let později se podobné látky využívali v bojích sportovních [Dimeo 2007].

V této souvislosti je žádoucí připomenout i snahu vyrovnat se s anabolickými steroidy zvýhodněnými atlety Evropy i v americkém prostředí. Fuller a La Fountain uskutečnili na počátku osmdesátých let výzkum, v němž se dotazovali 50 vrcholových sportovců na jejich důvody v užívání anabolických steroidů. Z jeho výsledků vyplývá, že většina z nich by byla ochotna s touto aktivitou přestat v případě, že by tímto faktem nebyli znevýhodněni před atlety tzv. anabolických mocností, jakou NDR ve své době bezpochyby bylo [Nixon, Frey 1996].

Anabolické steroidy však nebyly jediným dopingovým prostředkem, který se v té době snažil obelstít dopingové kontroly, spektrum zkoušených metod bylo velice široké a obsahovalo například i různé způsoby okysličování krve, klasickou kyslíkovou léčbu, elektrickou svalovou simulaci či pokusy s aplikací plynů do trávicího traktu plavců. Jako ovšem zdaleka nejdrastičtější známá metoda užívaná zejména u mladých sportovkyň bylo umělé přerušení těhotenství. K řízenému otěhotnění mělo docházet v tréninkovém období, a to za účelem zvýšení produkce hormonů, které kromě jiného podporují tvorbu bílkovin a

³³ Jak vyplývá z výzkumu uskutečněného v Německu po skočení státem organizovaného dopingu ve sportu, většina bývalých členů sportovních klubů se (podobně jako je tomu i v českém prostředí) odvolává na to, že prakticky neměli jinou možnost, jak provozovat svůj sport na vrcholové úrovni ve své rodné zemi, než smluvním přistoupením na fakt pravidelně dopingové látky užívat [Latzel, Niethammer 2008].

³⁴ Tento fakt vyplývá ze závěrů publikace „Doping v NDR – historický náhled na konspirativní praxi“, která byla v letech 1997-1998 vypracována z iniciativy sportovního výboru německého Parlamentu Institutem pro sportovní vědu [Hnízdil 2000].

připravují ženský organismus na zvýšenou zátěž při růstu plodu. Přírozenou cestou tak bylo tělo sportovkyně zaplaveno látkami, které mají účinky³⁵ stejné jako zakázaná anabolika. Těhotenství pak bylo zpravidla ve třetím měsíci uměle přerušeno, což vypovídá o stále zásadnějším vyhocení problematiky dopingů jako problému především etického rázu.

To, že masový doping v NDR nebyl ojedinělým jevem, potvrdily výsledky anonymní ankety provedené mezi sportovci v průběhu XX. OH 1972 v Mnichově. Navzdory pravidelným kontrolám v ní 85 procent sportovců přiznalo užívání různých dopingových prostředků. Výsledky šetření pak byly podnětem k tomu, aby MOV rozhodl od OH v Montrealu o zavedení kontrol na anabolické steroidy, avšak i přes tento fakt počet sportovců pozitivně testovaných na tyto zakázané látky strmě stoupá [Hnízdil 2000].

3.4 doping a boj proti němu v českém prostředí

Pod tlakem mezinárodních sportovních institucí byli nuceni se problematikou dopingů zabývat i představitelé socialistických zemí. V prosinci 1970 se v Praze sešli zástupci tělovýchovných organizací východního bloku a vypracovali společný návrh na definici dopingů, seznam dopingových látek a především způsoby jejich kontroly. U nás té době již existovala moderně vybavená laboratoř dopingové kontroly, jenž se měla stát ústředním pracovištěm pro celý východní blok, avšak která postupem času začala sloužit spíše k testování čistoty domácích sportovců před výjezdem na světové soutěže pro potvrzení momentální eventuální čistoty. Situace se stala de facto dvojsečnou, když společenská organizace Český svaz tělesné výchovy (ČSTV) oficiálně zdánlivě podporovala boj proti dopingů, ale státní orgány, především Vládní výbor pro tělovýchovu a sport, řídily tzv. „regeneraci s použitím podpůrných prostředků“, jenž bylo možné nazvat de facto organizovaným dopingem. Po vzoru NDR a dalších socialistických států i u nás na začátku 80. let odstartován utajovaný program státem řízeného dopingů vybrané skupiny vrcholových sportovců. Doping se tak stal pevnou součástí politické doktríny komunistického režimu, ve které úspěchy československé reprezentace ve sportu sloužily k politickým účelům. Celé toto období léta unikalo pozornosti sportovní veřejnosti i médií a bylo státními orgány úspěšně utajováno. Teprve v roce 1992 provedl AV ČR na základě dochovaných materiálů podrobnou

³⁵ Jednalo se zejména o růst svalové hmoty, zvětšení objemu krve a zvýšení hladiny řady enzymů [Hnízdil 2000].

analýzu a vypracoval závěrečnou zprávu k problematice státem řízeného dopingu před revolucí 1989, která však dosud nebyla v plném rozsahu zveřejněna. Ve zmíněné zprávě bylo užívání dopingu v českém sportu před Antidopingovým úřadem ČR rozděleno do čtyř časových období (před rokem 1980, v letech 1980-1985, v letech 1985-1989 a po roce 1989) [Hnízdil 2000].

V prvním období byly podle této zprávy dopingové prostředky s krátkodobým i dlouhodobým účinkem užívány masově za doporučení a asistence lékařů a trenérů, přičemž z této doby pochází také značné množství vážných zdravotních postižení sportovců (podle vyjádření AV ČR s největší pravděpodobností i úmrtí dvojice českých atletů) právě vinou živelného užívání těchto zakázaných látek.

V druhém období, tedy v letech 1980-1985, krátce po skončení OH v Moskvě vstoupilo vedení čs. vrcholového sportu aktivně do oblasti podávání zakázaných látek, čímž vědomě vytvořilo podmínky pro ustavičné porušování dopingových předpisů. Vlastní realizace a odborného řízení celé akce se pak ujalo ministerstvo zdravotnictví.

Systém státem řízeného dopingu však svého vrcholu dosáhl až v letech 1985-1989, kdy ministerstvo zdravotnictví pověřilo tajným výzkumným úkolem, v rámci kterého byly vybraným vrcholovým sportovcům podávány zejména anabolické steroidy, Ústav národního zdraví pro vrcholový sport (ÚNZ VS) v Praze. Celá akce přitom probíhala pod silným ideologickým tlakem na zisk medailí z vrcholových světových soutěží, kdy sportovci byli úkolováni plánem zisku cenných kovů, které měli na OH, MS a ME získat, a dosažený úspěch se pak stal okamžitě předmětem politické prestiže tehdejšího socialistického režimu. Cílem zmíněného výzkumného úkolu řešeného v rámci ÚNZ VS pak bylo minimalizovat sportovcům podávané dávky anabolických steroidů a pokusit se nalézt organismu neškodné látky charakteru například větvených aminokyselin, které by měly na trénující sportovce podobný účinek jako anabolika. Pilířem tzv. řízené regenerace však i nadále zůstávala především anabolika³⁶.

Vlastní zásobování anabolickými steroidy bylo zajišťováno hned z několika zdrojů. Preparáty tuzemské výroby (jako například Superanabolon a Stenolon) získával ÚNZ VS běžným způsobem jako jiné zdravotnické zařízení k léčebným účelům. Zahraniční preparáty, obvykle do Československa vůbec nedovážené, pak zajišťovalo zdravotnické zásobování prostřednictvím výjimek udělovaných tomuto účelu ministerstvem zdravotnictví. Nutno zde

³⁶ Jejich dominantním účinkem, pro který byly a dodnes jsou tyto látky hojně využívány, je především nárůst svalové hmoty a urychlení regenerace, což dovoluje absolvovat v tréninku objemově vyšší a intenzivnější tréninkovou zátěž, jelikož při stejné intenzitě tréninku dochází bez užití anabolických steroidů k známým přetěžování a ke vzniku různých poruch pohybového aparátu [Hnízdil 2000].

však zdůraznit, že zmiňované látky bylo možné zakoupit zcela bez kontroly a levně například v SSSR, jelikož se s nimi, paralelně s programem řízeného dopingů kontrolovaným podáváním anabolik, obchodovalo i na černém trhu. Tato skutečnost pak může být podle Hnízdila příčinou selhání systému v souvislosti s pozitivními nálezy na anabolické steroidy koulaře Machury a diskářky Šilhavé.

Pod vedením tajné komise pro specializovanou péči však byla anabolika podávána nejen atletům, ale ve srovnatelných dávkách i cyklistům, lyžařům-běžcům, kanoistům, vzpěračům a zápasníkům. O výběru sportovců určených k zařazení do specializované péče rozhodovaly trenérské a funkcionářské špičky jednotlivých sportovních svazů, přičemž jediným kritériem byla kromě dosažení osmnáctého roku věku také odpovídající výkonnost. Takto vybraní sportovci pak byli schvalováni oddělením vrcholového sportu ÚV ČSTV. Po procedurální stránce byl pak celý akt završen společným jednáním vybraného sportovce, odpovědného lékaře a trenéra, za účasti pracovníka zvláštního oddělení ÚNZ VS a podpisem souhlasu k zařazení do „programu specializované péče“, přičemž podobné prohlášení společně se slibem mlčenlivosti byl povinen podepsat i příslušný lékař. Velice důležitým faktem bylo to, že přesto, že sportovci nebyli přímo nuceni k účasti na tomto programu, případné odmítnutí znamenalo v praxi konec sportovní kariéry³⁷ [Hnízdil 2000].

Organizované podávání dopingů pod medicínským dohledem skončilo v roce 1988, kdy nové vedení ÚV ČSTV přijalo vnitřní dohodu o ukončení podpory dopingů a vydalo zákaz preventivních dopingových kontrol před soutěžími.

Při zdravotnické radě ÚV ČSTV byla roku 1989 ustavena subkomise pro kontrolu dopingů, která vydala směrnici předsednictva ÚV ČSTV o dopingů, upravující práva a povinnosti zúčastněných v boji proti dopingů, metodiku provádění dopingových kontrol a pravidla postihu za doping. Po listopadu 1989 došlo k realizaci řady dalších opatření směřujících k nápravě pověsti československého sportu. V roce 1990 vyhlásil ČOV ve spolupráci s Čs. konfederací sportovních a tělovýchovných svazů Čs. chartu proti dopingů, kterou v roce 1991 podepsaly všechny sportovní organizace a instituce podílející se na výchově sportovců. U iniciativy zmíněných institucí byl ustaven Antidopingový výbor ČSFR, jehož součástí se stala Exekutiva pro kontrolu dopingů, provádějící nezávislou kontrolní činnost na území bývalého Československa. Po vzniku samostatné České republiky lze

³⁷ Vedení ÚV ČSTV totiž v roce 1986 přijalo usnesení, aby sportovci, kteří odmítnou užívat anabolické steroidy a růstové hormony, byli s okamžitou platností vyřazeni z reprezentace, přičemž zcela stejným způsobem bylo postupováno i vůči lékařům, jejichž nesouhlas znamenal odvolání z funkce lékaře reprezentačního celku [Hnízdil 2000].

považovat z nejzásadnější akt v boji proti dopingů oficiální závazek české vlády z roku 1995 podporovat antidopingový program Rady Evropy a ratifikovat Evropskou antidopingovou konvenci. Boj proti dopingů od této chvíle přestal být záležitostí pouze tělovýchovných organizací, ale povinnost se jím zabývat byla přenesena i na instituce vládní, a to především Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvo zdravotnictví ČR.

Ve snaze vyrovnat se s minulostí pak AV ČSFR v roce 1992 podrobně analyzoval období státem řízeného dopingů před listopadem 1989, vydal souhrnnou zprávu a navrhl vyvození konkrétní zodpovědnosti vůči konkrétním funkcionářům a lékařům, kteří se aktivně i pasivně podíleli na tvorbě, dodržování či pouhém tolerování zmíněných dopingových programů. Po zvážení všech skutečností doporučil AV ČSFR tato opatření: ČOV a sportovním svazům, pokud se jmenovitě uvedené osoby podílející se v minulosti na organizovaném dopování sportovců činnosti v tělovýchově nevzdaly, aby je ze svých řad vyloučily a v budoucnosti nepověřovaly činností ve sportovních kolektivech, a zabránili jim tak uplatnit nabyté poznatky o podávání zakázaných prostředků. Zároveň výbor doporučil udělit amnestii zúčastněným sportovcům, jež mnohdy neměli na výběr a volba dopingových programů pro ně byla de facto jedinou možností, jak se u nás mohli věnovat svému sportu na vrcholové úrovni. Vzhledem k tomu, že nebylo možné vyloučit, že v důsledku činnosti tajné komise mohlo dojít i k poškození zdraví některého ze 144 do programu zařazených sportovců, doporučil AV ČSFR provedení kontrolních lékařských vyšetření těchto osob. Při zjištění poškození zdraví jako důsledku této, v tomto případě již trestné, činnosti doporučil zahájit okamžitou léčbu a zároveň podání trestního oznámení vůči viníkům [Hnízdil 2000].

4. Postoje k dopingu

V problematice přístupu k dopingu je nutno rozlišovat nejméně dva kategorizační principy náhledu. Přestože je pro tuto práci nejzásadnější především hledisko společenské, pro komplexní uchopení tohoto vysoce negativního sociálního jevu nelze opomíjet ani hledisko sociálně-psychologické, jenž svou snahou postihnout vnitřní psychologické aspekty dopování sportovců s přihlédnutím k jejich přirozenému sociálnímu prostředí slouží jako základní kámen pro pochopení celého jevu v širším společenském měřítku.

4.1 sociálně psychologické aspekty dopingu

4.1.1 utváření postoje k dopingu

Jak ukazují poznatky z různých studií, hrají při formování postojů zejména sportující mládeže k dopingu největší roli rodiče, učitelé a trenéři. Vliv nejbližšího okolí je rozhodující zejména proto, že sportovní prostředí se vyznačuje enormním tlakem na výkon a úspěch soustředěným na jedince už od žákových let. Případný neúspěch je pro sportující dítě trestem sám o sobě, pokud je však navíc provázen i negativní odezvou u nejbližšího okolí, stává se pro jedince závažnou, obtížně zvladatelnou situací, při jejímž opakování dochází k závažné frustraci sportovce. V této fázi se mohou často objevit tendence k úniku, zanechání daného sportu, mnohdy i zvýšená agresivita, stavy úzkosti a beznaděje vedoucí k sebepodceňování. Kořeny takto specifického tlaku lze hledat v samotné povaze sportovních soutěží, jejichž trvalou součástí jsou i prvky permanentního sociálního srovnávání. Psychicky nepříznivá situace však nastává, je-li toto srovnávání v dlouhodobém nesouladu s představami dítěte o sobě tzv. sebehodnocením³⁸, kdy opakovaný neúspěch v dosahování (rodiči nebo trenéry) vytyčených cílů bez ohledu na schopnosti daného jedince značně naruší představy dítěte o sobě a svých dovednostech, a vytváří tak psychicky náročnou situaci (mnohdy ještě podpořenou výčitkami a hrozbami vnějšího okolí). Tyto situace jsou obecně nejrizikovějším

³⁸ V této souvislosti je třeba zmínit i velice důležitý pojem tělové schéma, jež lze definovat jako mentální reprezentace vlastního těla (představa o jeho rozměrech jako celku, o rozměrech jednotlivých částí a vztah k tělu jako celku i k jeho jednotlivým částem), dále také širší pojem fyzické identity, které je zcela zásadní pro sebepochopení člověka jako vnitřně-vnější jednotky, kdy vnitřní emoce jedince bývají vyjádřeny prostřednictvím jeho těla [Fialová 1999].

obdobím pro vytvoření pozitivního vztahu k doping, kdy se mladý sportovec může pod vlivem informací například od svých vrstevníků přiklonit k užití podpůrných prostředků, do nichž vládá naději na dosažení sportovních cílů a úspěchů. Volba doping je v tomto případě vedena především snahou vyhnout se sociálnímu tlaku, který je v případě neúspěchu na jedince vyvíjen, a předejít tak psychické frustraci z toho vyplývající [Horne, Manzenreiter, 2006].

Situace bývá (jak dokládají mnohé studie) o to složitější, že u mládeže chybí kompletní informace o všech účincích doping, což výrazně napomáhá abúzu zakázaných látek mladými uživateli. Jak z provedených šetření vyplývá, byla za nejdůležitější zdroj informací o doping označena média, v nichž se objevují zejména informace o dopingových skandálech vrcholových sportovců, jejichž sláva a sociální postavení mnohdy převáží nad samotným podvodným jednáním. Z toho zdroje se však lze jen těžko dozvědět komplexní soubor informací, jež by se dal využít i v prevenci doping. Mnohem menší role byla připisována rodičům, učitelům, trenérům či kamarádům, což je situace pro formování žádoucích postojů k doping zcela nevýhodná. Mládež je totiž nejvídnímavější část populace, která snadno přejímá myšlenky, normy a snadno nepoboduje idoly. V tomto ohledu vrcholový sport, s opakovanými dopingovými aférami slavných, společensky i ekonomicky oceňovaných sportovců, působí spíše destruktivně, a proto nelze v této problematice v nejbližší době očekávat jakoukoli výraznější pozitivní změnu [Slepička 2006].

4.1.2 osobnost sportovce a doping

Obecně lze chápat osobnost jako individuální jednotu duševních vlastností a procesů, které jsou poměrně stálé a typickým způsobem se projevují v každé činnosti jedince. Pro tuto problematiku je tak zásadní zjistit, nakolik osobnostní vlastnosti a sociální role jedince mohou působit jako faktor prevence užívání doping nebo naopak pozitivní přístup k němu stimulovat.

Při pohledu na osobnost a její strukturu jako na faktor ovlivňující užívání doping vystupuje do popředí především otázka vývoje osobnosti, přičemž si je nutné uvědomit, že každý jedinec je vystaven dlouhodobému působení různých vlivů a podnětů, které formují jeho vnímání sebe sama³⁹, vlastního těla a míru jeho jednoty s vnitřním prostředím. Mezi

³⁹ Z pohledu psychologie sportu je tělové schéma prostředníkem vlivu pohybové aktivity na sebepojetí a sebevědomí. Tyto změny subjektivního prožívání vlastní osoby mohou významně přispět ke zvýšení ukazatele kvality života. Sebeпоjetí přitom chápeme jako představu vlastní osoby, a to jejího vzhledu, vlastností, schopností, postojů, rolí a povinností vůči druhým. Má složku kognitivní (sebepoznání, sebedefinování), složku

nejzásadnější vlivy patří jednak genetické dispozice tvořící základ vrozených anatomicko-fyziologických předpokladů jedince, a jednak vlivy prostředí, ve kterém jedinec žije, přičemž zde hraje největší úlohu prostředí sociální působící buď systematicky nebo nesystematicky. Cílem systematického působení je mimo jiné i rozvoj výkonnosti, nebo v procesu výchovy ovlivňování morálně volní stránky osobnosti [Svoboda 2000, Slepíčka 2006]. Nesystematické působení spoléhá především na učení nápodobou a nechává značný prostor náhodnému vlivu modelů a vzorků, které jsou pro určitého jedince v různých jeho životních fázích atraktivní a funkční.

Uvedené vlivy však působí současně s velkým množstvím dalších skutečností a jejich rozmanitost se promítá do psychických vlastností a projevů každého osobnosti, přičemž heterogenita těchto podnětů je natolik široká, že každý sportovec představuje v tomto ohledu zcela jedinečnou entitu a je velice obtížné jakkoli predikovat jeho chování jak v obecné rovině, tak v problematice dopingu [Slepíčka 2006].

Jak uvádí Slepíčka v knize Psychologie sportu, existují ve vztahu osobnost – doping dva základní aspekty nahlížení vztahu k abúzu zakázaných látek. Prvním z nich je, co sportující jedinec *může* (což souvisí s jeho vrozenými dispozicemi, schopnostmi a dovednostmi), druhým pak je, co sportovec *chce* (což má svou souvislost s vnější motivací, která podléhá proměnám a je zahrnována pod obecnější pojem zaměření osobnosti). Pokud jsou výhodně propojeny oba zmiňované aspekty, znamená to, že jedinec je patřičně vybaven schopnostmi a dovednostmi a zároveň je motivován dostatečným způsobem na to, aby mohl plně využít svou potencionální výkonnostní kapacitu a dosahovat vrcholných výsledků i bez podpory dopingu. Pokud však intenzivní motivace není provázána odpovídajícími dovednostmi či schopnostmi, je taková realizace vrcholných výkonů obtížná a jedinec se pak dostává do psychicky náročné situace a hledá pro ni řešení. Tato volba řešení však závisí na celé řadě dalších faktorů, mezi nimiž nejvýznamnější jsou temperament, charakter a souhrn sociálních rolí sportovce.

S přihlédnutím k počtu proměnných ovlivňující vztah jedince k dopingu je evidentní, že přes množství variací výsledků vzájemného působení těchto faktorů je prakticky nemožné jakkoli určovat, jaký vztah si jednotlivé osobnosti k dopingu vytvoří. Z tohoto úhlu pohledu (psycho-sociálního) je neopomenutelný i aspekt výkonové motivace. V psychologii sportu se hovoří o dvou tendencích, na nichž je postavená. Jde o tendenci dosáhnout úspěchu a tendenci vyhnout se selhání i s jeho sociálním dopadem. Pro sportovce relativně trvalým osobnostním

emocionální (sebehodnocení, sebeúcta) a složku regulační (sebeupravování, sebekontrola ad.), vystupuje tudíž jako důležitý motivační činitel v oblasti životního stylu [Fialová 1999].

rysem bývá značné převážení motivu úspěchu nad motivem vyhnouti se selhání, v jejich osobnosti je tudíž zakotvena snaha neustále vyhledávat situace a prostředky pro realizaci potřeby výkonu. Opakovaný neúspěch však znamená nemožnost tuto potřebu uspokojit, vytváří tak stav frustrace a hledání východiska, přičemž se značně zvyšuje váha situačních vlivů, které mohou způsobit, že se sportovec stává tolerantnější k užití prostředků společensky neakceptovatelných jakým je i doping. Při přirozené tendenci vyhnout se neúspěchu se dopingové preparáty nabízejí jako jedna z efektivních cest k dosažení cílů, a proto se také zvyšuje tolerance k užívání těchto prostředků a vzniká dojem, že bez nich nelze úspěchu a s ním spojených ekonomických a sociálních výhod dosáhnout. Užívání těchto látek se pak objevuje ve stále větším počtu sportovních odvětví [Durdová, 1999].

V této souvislosti je také dobré připomenout, že výkonová motivace je jedním výsledků sociálního učení, v němž jedinec permanentně usiluje o souhlas se svým chováním a vyhýbá se negativním reakcím sociálního okolí na něj. Opět zde vystupuje význam rodiny, učitelů a trenérů a jejich postoje k různým podnětům přicházejícím jak ze sportovního, tak z obecně společenského prostředí.

S úlohou sociálního okolí souvisejí i cíle, jenž představují další důležité motivační faktory. Obecně je možné za cíl považovat hodnotu, která uspokojuje aktuální potřebu, čímž je ve sportu většinou úspěch v soutěži. Dosahování cíle se pak podřizuje celá osobnost s využitím jak psychických, tak motorických vlastností jedince, což určuje následné chování jedince. Optimální, dosažitelné cíle se stávají důležitými podněty pro formování osobnosti a mohou se tak stát součástí prevence před negativními jevy, jakými doping ve sportu bezesporu je [Slepička 2006].

V této souvislosti je však žádoucí upozornit na zásadní rozdíly v tomto přístupu mezi sportem vrcholových a rekreačním. Volnočasový neorganizovaný sport je totiž motivován především prožitkem z pohybu a pozitivní emocionální odezvou prováděné činnosti. Výše zmiňovaný aspekt dosažení úspěchu je tedy posunut do zcela jiné pozice, nikoli ve smyslu dosažení sociální a ekonomické prestiže, ale spíše jako vnitřní uspokojení z dané tělesné aktivity, které pouze částečně participuje na celkovém sebepojetí jedince, pro něhož daný sport nepředstavuje jediné ekonomické zajištění (jako tomu je u sportovce vrcholového). Dopingová epidemie se však značným způsobem rozšířila i do této oblasti volnočasových aktivit, jakým je rekreační sport. Problém je však mnohem obtížnější z hlediska kontroly i případných represí, jelikož zde na rozdíl od organizovaného sportu chybí příslušná legislativní opatření upravující práva a povinnosti sportovců a eliminující tak i případný abúzus

zakázaných látek. Jako příklad nejrapidnějšího růstu dopingových případů mimo rámec vrcholového sportu lze uvést stále sílí trend body-buildingu, který se jako módní vlna stává náplní stále většího počtu amatérských sportovců, přičemž příčiny a důvody jeho popularity lze spatřovat především ve snaze sportovců (zejména mladších věkových kategorií) napodobit současné modely mužnosti prezentovaných v akčních filmech a časopisech. Tento značný vliv sociálního prostředí na celospolečenském úrovni se však postupem času rozšiřuje i na vzory a idoly průmyslu módy, kosmetiky i oblíbených vrcholových sportovců působící na dospívající jedince, přičemž tyto vlivy jsou doplňovány i působením nejbližšího okolí sportovce, jakým je kolektiv navštěvovaného sportoviště, kvalita jejího personálu a vrstevníci se stejným zájmem [Hodan, 2000].

Možnost srovnání spojená se snahou co nejrychleji se vyrovnat ostatním pak přirozeně zvyšuje toleranci k různým nelegitimním prostředkům umožňujícím těchto cílů dosáhnout. Vliv vrstevníků je v tomto případě velice silný, protože v běžné praxi bývá častější počátek dopingového abúzu spjat se skupinovou spíše než izolovanou formou. Jak uvádí Slepíčka v kapitole Doping ve vrcholovém sportu knihy Psychologie sportu, je skupinová atmosféra společného zájmu, zvědavosti a sdíleného dobrodružství faktem, který výrazně snižuje zábrany, neboť v případě odmítnutí zakázané látky se jedinec vystavuje značnému riziku ztráty prestiže v očích ostatních. Kromě vnější motivace však také působí i motivace vnitřní, k níž patří především potřeba pozitivní sociální odezvy, kterou je možné uspokojit získáním respektu obdivem ke změnám vnějšího vzhledu⁴⁰. K vnitřním motivaci patří v uvedených souvislostech i prožitky plynoucí z určité novosti situace spojené s užíváním dopingu, což koresponduje s potřebou nových, intenzivních podnětů, která je výrazná zejména u mládeže. Značný je přitom také motivační význam dosažených změn v tělesném zjevu, neboť nejčastější užívání anabolik nesporně umožňuje rychlejší růst svalové hmoty a tím podstatně zvyšuje intenzitu tréninku. Nesporně je motivující i samotný fakt dosud nepocítěných negativních důsledků užívání dopingových látek [Slepíčka 2006].

Uvedené motivační zkušenosti (spíše než odrazují) podporují užívání podpůrných látek, neboť očekávané účinky překrývají demotivující okolnosti, k nimž patří především strach z odhalení rodiči, finanční náročnost spojená s nákupem preparátů a v neposlední řadě obava o své zdraví. Cíleně zaměřené informace poskytující reálný přehled o rizicích spojených s užíváním dopingu však do prostředí posiloven pronikají jen pozvolna, a proto rekreační sportovec nemůže korigovat situaci vlastními odpovídajícími znalostmi.

⁴⁰ S těmito změnami je spojován nejčastěji i nárůst sebevědomí plynoucí z vyššího sebehodnocení [Slepíčka 2006].

Vzhledem k současné situaci, kdy se dopingové látky lavinově šíří i v nevrcholových sportovních oblastech, se ukazuje jako nezbytné přehodnocení současného systému, v němž chybí účinný nástroj kontroly a represe, jenž by mohl tuto situaci alespoň částečně regulovat. S přihlédnutím k velice malé pravděpodobnosti brzkého legislativního zákroku v této problematice, je účelné vytvořit alespoň opatření, kterým by bylo umožněno seznámit rekreačně sportující část populace se zdravotními, psychickými i sociálními důsledky dlouhodobého užívání dopingových látek jako takových [Slepička 2006].

4.2 sociologické aspekty dopingů

Jak již bylo zmíněno v přehledu historie dopingů, stal se tento problém natolik závažný, že byla koncipována Evropská antidopingová konvence, která tvoří mezinárodně uznávaný rámec snah pozitivně ovlivnit zmiňovaný jev. Užívání dopingů se tak stalo nejen předmětem zájmu biomedicínských, ale také sociálních vědních oborů. Snad největší pozornost společenskovědních disciplín je pak věnována zejména zkoumání příčin vedoucích jedince k abúzu zakázaných látek. Výsledky mnoha provedených studií pak vedou k závěru, že jedním z nejdůležitějších ovlivňujících činitelů je právě sociální prostředí sportovce. Jak již bylo uvedeno výše, jde o dva základní druhy vlivu na jedince, kterými jsou jednak vliv širšího sociálního prostředí, a jednak vliv nejbližšího sociálního okolí.

Sociologický pohled na problematiku dopingů ve sportu řadí tento jev jednoznačně mezi deviantní stránky této sociální oblasti a výkon podporující látky spojuje s negativními stránkami sportovní etiky, jejichž uživatelé patří jednoznačně k jedincům s krajně vyhraněnou konformitou vůči sportovnímu úspěchu [Coakley 2001, Sekot 2006].

Vzhledem k celkové povaze této problematiky je patrné, že bez analýzy sociálních aspektů dopingů plné pochopení a následné řešení tohoto negativního společenského jevu není možné. Proto je nutné poukázat na zvláštní souvislosti problematiky dopingů se sociálním prostředím, které se však značně liší u sportovců vrcholových a rekreačních, což vyplývá i z předchozího popisu psychologických aspektů přístupu k dopingům.

V této souvislosti je nutné připomenout provázanost⁴¹ drogové problematiky s abúzem zakázaných látek ve sportu. I když příčiny užívání těchto látek se ve svém důsledku často různí, lze pro souhrnnou kategorii závislých jedinců bez ohledu na jejich sportovní aktivitu

⁴¹ Zde je však nutné uvést i zásadní rozdíl mezi důvody užívání drog a dopingů. Zatímco drogy jsou užívány pro svou schopnost zprostředkovat tzv. útěk z reality, doping je užíván pro umocnění reality [Sekot 2006].

nebo členství ve sportovních organizacích vysledovat shodné sociální znaky prostředí, jehož jsou součástí.

Mezi tyto charakteristické prvky podle Slepíčky patří:

- ztráta životních perspektiv, nezaměstnanost, rozpad systému sociálních norem, krize morálních hodnot,
- sociální deprivace z rodinných vztahů a vztahů v nejbližším okolí,
- problémy se osobní identifikací, hledání smyslu existence,
- přílišná individualizace, upřednostňování osobního úspěchu za každou cenu,
- hledání dobrodružství, nevšedních zážitků jako protikladu k všednímu životu [Slepíčka 2006].

Existují pochopitelně i další znaky, nicméně výše uvedený přehled ilustruje přehled faktorů působících jak na uživatele drog, tak dopingu jako specifického společenského jevu. Nesporným faktem však je, že nelze spoléhat na přirozené mechanismy, které by zabránily průniku drog ve formě dopingu do sportu.

Sport se ovšem čím dál tím více vyčleňuje jako specifické sociální prostředí a osobuje si právo být tak vnímán i celou společností. Je tomu tak proto, že ve sportu působí mnohdy vysoce specifické vlivy dané charakterem sportovní činnosti, zvláštními sociálními normami a pravidly, které jsou v mnohdy v nesouladu s celospolečensky běžně respektovanými normami⁴².

Ve sportu působí řada faktorů, jež ovlivňují toleranci k braní dopingových prostředků a které mají svůj původ opět v celospolečenském dění.

Mezi faktory ovlivňující toleranci k dopingu z hlediska celospolečenského hlediska patří zejména medializace, komercializace, politizace a medializace.

4.2.1 medializace sportu

Právě dopingová problematika ve zvýšené míře upozorňuje na skutečné fungování mnohvrstevnatého fenoménu, jakým je sport, a vysvětluje, čím přitahuje pozornost nejen odborných kruhů, ale i širší veřejnosti. Právě medializace vrcholového elitního sportu, jako je fotbal, lední hokej, basketbal, lehká atletika či motorismus, přináší stále nová témata do

⁴² Jedním z typických příkladů v tomto případě může být otázka agresivity, jež je v mnohých sportech chápána jako jejich přirozená součást, a tak hranice, jejíž překonání by vyžadovalo vnější regulaci, se značně liší od té celospolečensky respektované mimo oblast sportu.

spektra veřejného zájmu o sport jako formu masové kultury. Zneužívání dopingů je dnes běžně veřejností chápáno jako důsledek pevného svazku vrcholového sportu a jeho sociálního prostředí. V této souvislosti je také nutno připomenout úlohu medializace tzv. vzorů mužnosti a úspěšnosti, která je o to nebezpečnější, že svými důsledky zasahuje mnohem širší vzorek populace než je sám vrcholový sport, přitom obrovský osvětový potenciál na cestě šíření této tendence v sobě skrývají právě masová média [Slepička 2000].

4.2.2 komercializace sportu

Vliv komerce na sport se stále zvyšuje a mnohdy se tak významné sportovní soutěže stávají spíše záležitostmi obchodu než možností předvést výsledky tréninkového úsilí sportovců. Důsledkem komercializace sportu je pak mimo jiné i velmi výrazný příliv finančních prostředků do sportu, v čemž lze najít jak pozitivní tak negativní aspekty. Každopádně se postupem času stává vrcholový sport pro sportovce čím dál tím více ekonomicky atraktivnější. Vynikající sportovci si v některých sportovních odvětvích zajišťují zcela výjimečné životní podmínky a stávají se tak, i s využitím výše zmíněné medializace, vzorem úspěšné životní kariéry. Výkon se však v současné době stal v pojetí komerčního přístupu zbožím, se kterým se dá úspěšně obchodovat, a výkonný sportovec je pak za produkty své práce úspěšně honorován [Hogenová, 2001]. S časem však velice roste riziko, že výkon se z hlediska komerce stane jediným kritériem sportovní aktivity nejen pro své ekonomické, ale i sociální ocenění, přičemž ostatní aspekty této aktivity (prožitky, sociální vztahy) budou brány jako sekundární, nepodstatné, a proto nestimulované. Důraz na výkon však vyžaduje stále nové vědecké poznatky využitelné k stimulaci lidské výkonnosti a ke zvyšování benefitů, z ní plynoucích. Mnohé z těchto poznatků jsou přímo propojené s užíváním různých podpůrných prostředků.

V této souvislosti je nutné připomenout současnou praxi farmaceutického průmyslu, pro který je značně finančně výhodné vyvíjet nové preparáty v časovém předstihu před technologiemi jejich možného zjištění a tím pádem jejich absence na seznamu zakázaných látek. Jak již bylo uvedeno, tato aktivita je výhodná mimo jiné i proto, že mimo oblast vrcholového sportu se užívání těchto látek nesleduje a ani není nijak represivně postihováno, čímž se okruh uživatelů de facto nekontrolovatelně zvyšuje. Komerce se tak stává velkou překážkou i v účinné aplikaci preventivních dopingových opatření především z toho důvodu, že apeluje především na úspěch bez ohledu na cesty a prostředky k jeho dosažení a zároveň funguje jakožto hybná síla ve výrobě, nabídce a prodeji dopingových látek jako takových [Slepička 2000].

4.2.3 politizace sportu

Jak bylo uvedeno v části pojednávající o historii kontroly dopingu, ve sportovních dějinách se objevovala období, kdy se úspěchy na sportovním poli vydávaly za úspěchy státu či určité osoby stojící v jeho čele. Tato politizace sportu pochopitelně vytvářela enormní tlak nejen na sportovce, ale i na další jedince z jeho týmu, jakými byli funkcionáři, trenéři a lékaři. V takovémto prostředí, kdy neúspěch mohl mít závažné důsledky nejen pro sportovce samotného, ale i pro jeho okolí, se vytvářel prostor pro hledání nejrůznějších prostředků usnadňujících dosažení úspěchu, mezi které patřil a stále patří především doping. Byly vyvíjeny stále nové dopingové látky (které by nebylo možné zachytit dopingovými kontrolami) a sportovci byli mnohdy nuceni či dokonce smluvně zavázáni k braní různých podpůrných prostředků. To vše se uskutečňovalo přes veřejné proklamování zásad fair play, mezi něž patří i rovné podmínky všech, kteří se sportovních soutěží účastní.

Tento přímý vliv a podíl státních orgánů na řízeném dopingu vytvářel podmínky pro jeho šíření ve sportu a postupně zvyšoval toleranci k užívání těchto preparátů podle tohoto přístupu nezbytných pro dosažení úspěchu.

Jestliže se tak sportovní výkon stal předmětem státní politiky a úspěch ve významných soutěžích představoval de facto národní povinnost či direktivně určený plán, stal se vrcholový sportovec určitým ukazatelem prestiže národa a státu. Je poté zřejmé, že pro mnohé jedince (zejména pak mladou generaci) se takovýto úspěch (se všemi poctami z něho vyplývajícími) stal cílem, pro jehož dosažení nebylo neobvyklé využít všech dostupných prostředků doping nevyjímaje [Slepička 2000].

4.2.4 medikalizace sportu

Medikalizace jakožto nadužívání léků, léčebných postupů i metod se šíří ve všech oblastech lidského života⁴³. Medializace sportu v minulosti známá pouze v oblasti sportu vrcholového však v současnosti začíná ovládat i sport rekreační, což ve spojení s výše popsány sociálními tendencemi, jako jsou komercializace a medializace, zvýhodňuje celý ekonomický aparát, který se výzkumem, výrobou a distribucí výživových doplňků zabývá. V této souvislosti, kdy je na sport nahlíženo ne primárně z hlediska tělesné aktivity, ale z perspektivy celého souboru potravinových, léčebných a podpůrných prostředků nutných

⁴³ Nejčastěji je ovšem tento termín zmiňován s problematikou porodů, jejichž průběh byl ještě před několika desetiletími považován za zcela přirozenou věc a mnohdy probíhal prakticky bez vytržení ženy ze svého sociálního prostředí i aktivit. V poslední době se však na tento akt začalo nahlížet jako na složitou proceduru vyžadující asistenci nejlepších lékařských odborníků, specializovaného prostředí i metod.

pro její uskutečnění, se otevírá prostor pro hledání i mnohem efektivnějších látek s nejrozumnějším spektrem účinků spadajících často do seznamu látek zakázaných.

4.2.5 mezinárodní přístup k doping

Co se týče nadnárodního přístupu k aplikaci doping, který se stal v posledních letech nejzásadnějším problémem sportovních organizací celého světa a který je stále častěji převáděn do agendy mezinárodních antidopingových agentur, lze podle Sekota rozlišit čtyři skupiny zemí:

- 1) *Aktivistické*, jejichž vlády legislativně podporují boj proti doping na různých úrovních a aktivně spolupracují na tomto poli s relevantními národními i mezinárodními agenturami (patří sem Španělsko, Norsko, Velká Británie, Francie).
- 2) *Apatické*, které tvoří významné olympijské mocnosti jako Spojené státy americké, Kanada a Austrálie. Doping je zde veřejně odsuzován, avšak praktické kroky k jeho efektivnímu potírání jsou však spíše neúčinné.
- 3) *Chudé*, převážně rozvojové země, vykazující malý zájem o odhalování, odsouzení a boj s dopingem ve sportu.
- 4) *Podvratné*, státem organizovaný doping ve sportu, tradičně zneužívající sportovní úspěchy k proklamování národní prestiže a ideologickým účelům. V minulosti zejména Německá demokratická republika a Sovětský svaz [Houlihan 1999, Slepíčka 2006].

Doping je sociologickou literaturou považován za trvalý, byť krajně negativní jev sportovní scény⁴⁴, přičemž se lze stále častěji setkat se stále skeptičtějšími názory na možnost vytěsnění doping ze sportu. Jak je zmiňováno v řadě studií na toto téma, stále rostoucí narcismus se stává silným motivem kultu tělesné krásy a to i za cenu zneužívání dopingových látek, přičemž obecně uznávaná tolerance a bezvýhradné respektování v rámci současného společenského klimatu v naší kulturní sféře pak přináší růst drogové scény a doping jako specifického problému vztahu sportu a společnosti nedlouho po přelomu tisíciletí [Slepíčka 2006].

⁴⁴ Přitom se však připouští rozdíly v dopingové situaci v jednotlivých zemích: Zatímco například v Polsku zneužívání steroidů ve vrcholových i kondičních sportech roste, ve Švédsku naopak na půdě amatérského sportu užívání dopingových prostředků spíše stagnuje [Slepíčka 2006].

5. Doping a etika

Aspekt fair play je se sportem provázán již od samotných počátků soutěžní tělesné aktivity, kdy se dbalo na stejnost podmínek pro všechny zúčastněné závodníky a eliminaci znevýhodňujících či naopak zvýhodňujících okolností, jenž by mohly jejich výkony ovlivnit. Jak je patrné z výše popsané historie sportu, dopingu i jeho kontroly ve sportu, snaha kodifikovat etické normy a zásady byla transformována do řady legislativních opatření ošetřující spravedlivý přístup nejen na národní, ale i na mezinárodní úrovni. Při současném společenském klimatu, ve kterém se nedaří úspěšně zamezit šíření drog v populaci sportovní i nesportovní a vliv komerce je považován za perspektivní směr vývoje sportu, je korektivní vliv mikrosociálního prostředí prozatím téměř jediným možným bránícím aparátem zamezujícím i nadále se šířící tendenci abúzu zakázaných látek ve sportu [Hogenová, 1997]. Sportovní praxe však často přináší četné příklady naprostého selhání nejbližšího sociálního okolí sportovců právě vinou jeho podlehnutí tlaku komerce ve smyslu stále se zvyšující tolerance v překračování zásad fair play. Tento aspekt, jako souhrn morálních a etických hodnot, norem a pravidel tradičně spojovaných se sportem, se tak pod tlakem zejména absolutizace výkonu za přispěním zejména vlivu sdělovacích prostředků, opakovaně zdůrazňujících pouze výkon bez ohledu na prostředky, jakým ho bylo dosaženo, ze sportu postupně vytrácí [Schneider, Hong 200]. Proto je nezbytná systematická prevence, pro níž je důležité, do jaké míry se společensky proklamované etické a morální normy shodují s chováním těch, kteří je předkládají či jsou prezentovány jako vzory, což jsou sportovní funkcionáři a zejména vrcholoví sportovci. Pak je nutné zajistit, aby se zmiňované zásady staly pevnou součástí osobnosti sportovce a každé jejich porušení by pak bylo pocíťováno jako jednání proti sobě samému a ne jako prostředek k dosažení cíle, ekonomického úspěchu nebo protest proti vnější, často neakceptované autoritě [Slepička 2000].

Co se týče etického hlediska, je nutné zamyslet se nad ním i jiné perspektivy a to ze zorného úhlu sportovce. Pokud se bude chápat aspekt fair play do důsledku, použití nového preparátu tak zvýhodňuje toho, komu je dostupný, a účinná, byť pravidly povolená, pomůcka tak zvýhodňuje ekonomicky lépe situovaného závodníka před tím chudším. Podobná situace nastává v porovnání závodníků žijících ve vysokých nadmořských výškách (majících tím pádem vyšší hladinu erythropoetinu zvyšujícího počet červených krvinek) s těmi, jenž takovou výhodu nemají [Jansa, Dovalil, 2007].

V této souvislosti je také třeba zdůraznit stále se množící nespravedlivé potrestání sportovců, jež dopltili na současnou definici dopingu, kde je i pouhý nálezný zakázané látky

v těle sportovce považováno za vědomý doping. Současné (již více než čtyřicet let nezměněné) dopingové definice odvolávající se na aspekty fair play se tak mnohdy mění v příliš robustní, jímž chybí pro skutečně spravedlivé hodnocení jednotlivých případů jemnější rozlišení represivního systému přihlédnutím k minimálně deseti různým (výše popsáním) způsobům, jakým se zakázané látky do sportovcova těla mohou dostat. Současný zastaralý systém definic i sankcí spojených s užíváním dopingu se tak stává čím dál tím více diskriminující⁴⁵ pro sportovce, kteří by se spíše než za viníky dali označit za oběti jednoho ze stále vzrůstajících trendů ve sportu jakým je paradoping nebo vrozená fyziologická anomálie. Je proto nutné nejen přehodnotit současnou antidopingovou legislativu, ale zejména přistoupit k individuálním přístupům u každého z vyšetřovaných případů, což se v současné době děje jen velice zřídka.

⁴⁵ V této souvislosti je zajímavé uvést stanovisko Mezinárodní amatérské atletické federace, která se k tomuto problému vyjadřuje následovně: „Je zřejmé, že primární účel antidopingových kontrol není chytat a následně trestat, ale především chránit nevinné a preventivně vzdělávat mladé sportovce. Počet nespravedlivě potrestaných je totiž nepochybně nižší nežli počet těch, kteří jsou stávající legislativou ochráněni“ [Levinson, Christensen 1996].

6. Možnosti prevence užívání dopingu

Jak bylo zmíněno výše, nese dopingová problematika řadu shodných rysů s problematikou drogovou a to nejen v rysech sociálního prostředí vyvolávajícího a umožňujícího tyto negativní společenské rysy, ale také v otázce nebezpečí vzniku silné psycho-fyzické závislosti. Pokud již k samotnému vytvoření návyku dojde, je pak velice těžké s ním úspěšné bojovat, přičemž v případě absence dalšího užívání je riziko návratu stejně vysoké, jako je tomu u narkotických látek užívaných k jiným než dopingovým účelům. Vzhledem k silné společenské nebezpečnosti tohoto jevu je pak žádoucí podporovat účinnou prevenci proti dopingům a to všemi možnými způsoby, jenž dnešní společnost nabízí.

Při koncipování systému dopingové prevence lze vycházet z výše zmíněné Evropské konvence o dopingovém a zároveň v českém prostředí formálně ustanovené Charty proti dopingům, jejímž podpisem se sportovní organizace a další instituce zavázaly k boji proti dopingům dle mezinárodních směrnic a předpisů⁴⁶.

Aby byl preventivní program úspěšný musí splňovat kritéria, jakými jsou především komplexní přístup postihující všechny (výše uvedené) aspekty lidské psychiky, dále pak specifika sociálního prostředí konkrétní skupiny populace, které se dopingem jedná, a zejména systematické plnění ustanovených závazků a opatření z příslušného šetření vyplývajících.

V této souvislosti je nutné zmínit i potřebu určitých legislativních opatření, mezi které lze zařadit například zákaz podávání anabolických steroidů mládeži do osmnácti let věku z jiných než léčebných důvodů.

V praxi však nelze spoléhat pouze na určitá administrativní zařízení, která jsou mnohdy nejnáchylnější částí populace k dopingům, tj. mládeží, reflektována pouze částečně nebo zkráceně, ale je nutné působit zejména v informativní rovině, jež jedince plně seznámí s riziky a negativními důsledky dopingového jednání [Pyšný, Slepíčka 2000].

Podle Slepíčkové je pak nejúčinnější prevencí vytvoření takového sociálního prostředí, kde vítězství ve sportovní soutěži má samo o sobě hodnotu prožitku a není předmětem pouze ekonomických zájmů jedince. Nejrespektovanější cestou preventivního boje proti dopingům je potom vytvoření fungujícího systému působícího na sportující děti a mládež. Pouze systematicky a od dětství dlouhodobě ovlivňovaný jedinec pak v dospělosti spíše odolá tlaku

⁴⁶ Jde především o legislativní, administrativní a organizační doporučení a předpisy, které by měly být ve spolupráci státní správy a všech sdružení angažovaných ve sportu postupně realizovány [Slepíčková 2000].

komercializace a jiných (výše popsaných) společenských tendencí požadujících výkon bez ohledu na to, jakými prostředky byl dosažen.

Součástí takového systému prevence se musí stát především:

- a) sladění nároků sociálního okolí s možnostmi sportujícího jedince,
- b) prezentování takových modelů, vzorů slavných osobností a sportovců, jejichž chování je sociálně přijatelné,
- c) ovlivňování učitelů, trenérů a rodičů tak, aby prezentovali před sportující mládeží takové hodnoty a normy, které jsou v souladu s morálními a etickými zásadami fair play [Slepičková 2000].

6.1 preventivní antidopingové programy

Většina preventivních programů je zaměřena na mládež, u které se hodnotové systémy teprve vytváří, přičemž vzhledem k pronikání dopingových látek do stále nižších věkových skupin se i tato opatření vztahují na stále mladší ročníky (preventivní programy jsou proto realizovány již na základních školách). I v České republice se s narůstáním drogové a dopingové problematiky postupně vypracovávaly a ověřovaly preventivní postupy snažící se předejít vzniku závislosti na těchto látkách. Některé programy byly realizovány v evropském kontextu (Europack), jiné byly vytvořeny s ohledem na specifické podmínky naší země a ověřovány v rámci longitudinálních studií.

Podle Slepičkové se v preventivním působení obecně rozlišují tři stupně:

- a) Primární prevence, která se zaměřuje na tvorbu správného životního stylu jako předpokladu předcházení nevhodných životních návyků, přičemž se nejedná pouze o vnější prezentaci „správného chování“. Jedinec se s tímto chováním ztotožňuje, je v souladu s jeho hodnotovou orientací a je velice stabilní z hlediska vnějších vlivů. Je zřejmé, že primární prevence je věcí dlouhodobé výchovy jak v rodinném, tak školním prostředí.
- b) Sekundární prevence nastupuje v okamžiku, kdy se problémy s užíváním podpůrných prostředků začínají objevovat. Zde jde o náročný úkol, který již nevytváří hodnotovou orientaci, jak tomu bylo u prevence primární, ale snaží se již vzniklou orientaci změnit. Měnit myšlení chování, a jednání lidí je však velice náročné, vyžadující dlouhodobé působení a často ve svém výsledku i málo efektivní. Vychází se přitom z poznání příčin, jež vedou k užívání dopingů, z analýzy obtíží jak zdravotních, tak

sociálních s tím spojených, a je vyvinuta snaha o řešení uvedených problémů a zmírnění obou typů obtíží.

- c) Terciální prevence nastupuje v okamžiku, kdy uvedené problémy dostanou závažný ráz jak zdravotní, tak psychický. Jedná se již o patologické stavy, jejichž léčba je záležitostí specializovaných pracovišť, která jsou zaměřena na léčbu již vzniklých závislostí na různých látkách [Slepičková 2000].

Kromě uvedeného členění preventivních programů lze prevenci členit ještě na specifickou a nespecifickou. V rámci specifické prevence se využívá především působení na kognitivní stránku jedince, přičemž se využívá především informací o všech aspektech daného jevu. Dětem a mládeži jsou dodávány veškeré dostupné informace o dopingu, jsou prezentovány i širší sociální souvislosti a možné negativní zdravotní důsledky. Otevřenou otázkou však zůstává, nakolik se s těmito informacemi ztotožní a následně je využijí ve vlastní sportovní praxi.

Nespecifická prevence dopingu spočívá v nabídce takových aktivit, které minimalizují možnost nabídky dopingových látek. Snahou je provádět ty sportovní aktivity a v takovém sociálním prostředí, které ukazuje možnosti dosažení pozitivních prožitků, životní spokojenosti a řešení problémů jinými cestami než pomocí podpůrných prostředků. Nabízené aktivity však musí být pro děti a mládež atraktivní, korespondovat s jejich emočními a sociálními potřebami a vyplňovat jejich volný čas.

Jak vyplývá z mnoha provedených šetření na toto téma, je velice obtížné vytvořit univerzální antidopingový program, který by byl účinný na celém spektru sportující populace. Z praxe preventivního působení vyplývá, že neúčinnější změny v postojích k dopingu byla zaznamenány právě u mládeže, přičemž jako nejefektivnější se jevíly programy, které kromě informací přinášely i emoční prožitek. Pro skutečně účelné působení vytvořeného systému na mládež je však nutné jeho dlouhodobé působení v kombinaci se systematickým postupem jeho aplikace.

Vzhledem k tomu, že existují podstatné rozdíly v problematice abúzu zakázaných látek u sportující a nesportující mládeže, je nutné tuto heterogenitu respektovat i používání prostředků nástroje účinné prevence. S ohledem na angažovanost mládeže ve sportu lze konstatovat, že nejvíce ovlivněny jsou skupiny sportující, jež se pohybují v klimatu rozvinuté komercializace vládnoucím v současné podobě sportu.

Z hlediska prostředí, ve kterém je žádoucí preventivní programy prezentovat se mnohaletou praxí osvědčily především školní prostory, v nichž se mladá populace běžně

pohybuje a v nichž není tak silně prosazován tlakem na sportovní výkon, jako je tomu u sportovišť. U sportující části populace je však nutné využívat i spolupráce se sportovními kluby a rodinnými příslušníky, což se ovšem v reálné situaci jeví jako nejobtížněji splnitelný úkol. Avšak pouze s dosažením efektivní znalosti problematiky dopingů ze strany trenérů, rodičů a učitelů tělesné výchovy může být působení preventivních programů v tomto prostředí efektivní [Slepičková 2000].

7. Dosud provedené výzkumy týkající se problematiky dopingů ve sportu

Pro komplexní pochopení současného stavu dopingové problematiky je nutné mít povědomí o empirických šetřeních, jejich cílech a výsledcích, mapujících tento jev v posledních dvou desetiletích. V následujícím textu bude stručně nastíněn nejzákladnější soubor dosud provedených výzkumů zabývajících se dopingem ve sportu (jak vrcholovém, tak rekreačním) z různých hledisek a přístupů, jejichž výzkumná témata se úzce vztahují k výše popsaným kategoriím abúzu zakázaných látek ve sportovním prostředí.

7.1 Možnosti antidopingové prevence u dětí a mládeže

Zásadními výzkumy v oblasti přístupu k dopingů zejména mladší generací je bezesporu soubor šetření prováděný v letech 1996 až 1998 pod záštitou řešitele Pavla Slepíčky s názvem *Možnosti antidopingové prevence u dětí a mládeže*.

Tento soubor empirických studií o problematice dopingů a možné prevence dětí a mládeže byl získán v polovině devadesátých let v našich podmínkách. Výzkum, jehož se zúčastnilo 1500 respondentů z celé České republiky a který probíhal zhruba dva roky, lze shrnout následující sadou zjištění:

- 1) Dochází k *toleranci* prostředků k dosahování maximálních sportovních výkonů;
- 2) Existuje značná *neinformovanost* o negativních zdravotních účincích dopingů;
- 3) Mnohdy dochází k *podceňování rizika*, které sebou jejich užívání nese.

Prvním zjištěním bylo narůstání tolerance k používání zakázaných podpůrných prostředků u návštěvníků fit center. Z celého souboru respondentů jich celá 2% připustila užívání zakázaných látek, přičemž pokud šlo o vzorek závodně sportujících jedinců, jejich podíl vzrostl až na 6%. Tímto se pak potvrzuje vyšší tolerance k užití těchto prostředků mezi sportujícími, jejichž důvody pro toto jednání vycházejí především jejich usilování o výkon, vítězství či odměnu. Dokládá se tak, že nejsilnějším stimulem k užívání návykových látek ve sportu je dosažení významného úspěchu, od kterého se očekává významné zvýšení sociální prestiže a případně i ekonomické ocenění. Více než třetina dotázaných mladých sportovců uvedla, že by podpůrné prostředky užila, pokud by existovala jistota, že nebudou odhaleni, přičemž pokud by navíc bylo zajištěna absence následných zdravotních komplikací, jejich

počet stoupl na 56% dotázaných. Každý osmý dotázaný pak připustil, že by systematicky užíval podpůrné prostředky v případě, že by měl velkou šanci na získání olympijské medaile a to i s vědomím pozdějších zdravotních obtíží. Nebyla přitom zjištěna souvislost postojů k užívání těchto prostředků se vzděláním, ale ukázalo se, že sportovci mladší (tj. mládež) jsou podstatně více tolerantnější než ti starší.

Dalším prokázaným trendem bylo užívání dopingů jako prostředku k vylepšení tělesného vzhledu. Právě tento motiv⁴⁷ lze v českém prostředí sledovat vlivem sílící komercializace sportu zhruba první poloviny devadesátých let. Tento silně módní trend⁴⁸ svým obdivem ke svalnaté postavě působí na hodnotový aparát zejména právě u mládeže. V tomto případě hraje velkou roli především ztotožnění se prezentovanými idoly, snaha o dosažení stejného úspěchu i ochota více riskovat vlastní zdravím, která není korigována informacemi o škodlivosti dlouhodobého užívání dopingů či vlastní zkušeností s těmito vedlejšími účinky. Ke konkrétním motivačním faktorům prvního užití dopingů (konkrétně anabolik) pak patří zejména: snaha o získání obdivu a sexuální atraktivity, úsilí o zvýšení osobního respektu, současný stav nespokojenosti se sebou samým, netrpělivost, zvědavost, hledání vzrušení a v neposlední řadě též snaha zapadnout do daného sportovního kolektivu. K vnějším motivacím náleží zejména prostředí posiloven spojené se specifickým kolektivem jak cvičenců, tak personálu, vzory filmových idolů, profesionální kulturisté, časopisy, reklamy a známí sportovci různých zaměření. Naopak k demotivujícím činitelům podle výsledků provedeného šetření patří: strach z odhalení rodiči, odsudek přátel, finanční náročnost, posměch okolí a obava o své zdraví [Slepičková, Slepička, Pyšný, Ludvíková 1998].

Studie dále prokázala, že sportující mládežnická populace při tzv. body buildingu navíc často užívá vysoce návykových preparátů stimulujících nárůst svalové hmoty. Toto nebezpečí je stupňováno faktem, že v těchto věkových kohortách je značné procento (38%) potencionálních uživatelů podpůrných látek, kteří by byli ochotni je užít pod různým situačním vlivem, přičemž body building je právě jednou z takových situací. Citovaná výzkumná studie realizovaná mimo jiné i na vzorku mládeže pravidelně navštěvující fit centra a posilovny prokázala u části sledovaných jedinců pravidelné užívání anabolických steroidů při tvarování postavy. Závažnost důsledků plyne jednak z dosavadního podcenění užívání

⁴⁷ Kořeny toho jevu lze hledat v kulturně-sociálních změnách a s nimi spojených i nových ideálech krásy v dané společnosti. Původ současných tělesných vzorů pak vychází z tzv. hnutí fitness, jež vzniklo v druhé polovině osmdesátých let v USA, a je s ním spojen i vzestup hodnoty těla, který vidí ideál v opáleném, zdatném a štíhlém těle. Tělo se stává předmětem obchodu, objektem, do kterého musí být investováno a často bývá veřejně prezentováno jako symbol úspěchu, což je jednou z příčin, proč hraje tělesné sebepojetí v životě současného člověka tolik důležitou roli [Fialová 1999].

⁴⁸ Cílené studie ve skupině kulturistů a vzpěračů týkající se zneužívání steroidů počátkem devadesátých let zjistily jejich konzumaci kolem hranice 7% [Pyšný, Holá 1993].

anabolických steroidů v rekreačním sportu, a jednak z nedostatečné prevence probíhající u mládežnické populace [Slepička 2006].

Co se týče druhého aspektu výzkumu, informovanosti mládeže o dopingové problematice, z uvedeného šetření vyplývá, že úroveň informovanosti respondentů byla velice nízká. Například téměř 60% dotazovaných žáků středních a základních škol uvedlo naprosto nedostatečnou úroveň informací o tomto negativním společenském jevu, přičemž byla za vůbec nejdůležitější zdroj informací považována média (64,5% respondentů), která však přináší většinou pouze obecné informace, případně popisují dopingové skandály slavných osobností. Mnohem menší role pak byla připisována rodičům a kamarádům, přičemž rodiče jsou významným zdrojem informací pouze pro 17% z dotazovaných a kamarádi jen pro 13% z nich. Zcela výjimečně pak byli v této souvislosti označováni učitelé a trenéři, což vypovídá o zásadních nedostatecích v oblastech, v nichž by typ organizované prevence nebyl tak obtížně proveditelný jako ve sféře ryze soukromé.

Neméně významným poznatkem vyplývajícím uvedené empirické studie je pak sílící tendence k překračování fair play (včetně ochoty k užití zakázaných výkon podporujících látek) spolu s narůstající tolerancí k užívání hrubosti a násilí za předpokladu zvýšení pravděpodobnosti úspěchu, přičemž s věkem tolerance vůči porušování zásad fair play v rámci kategorie mladých roste⁴⁹ [Slepička, Pyšný a kol. 2000].

7.2 Morální postoje mládeže k dopingu

Problematika zneužívání dopingů na půdě sportu patří ke stále častějším tématům empirických šetření i v širším evropském kontextu, jak tomu je i u dalšího realizovaného sociologického výzkumu *Morálních postojů mládeže k dopingu* uskutečněným v Polsku mezi studenty ve věku 18-21 let. Vycházelo se zde z předpokladu, že existuje rozdíl v postojích k abúzu zakázaných látek ve sportu mezi studenty všeobecných a sportovních škol a že naopak nelze očekávat závažné rozdíly v přístupu dívek a chlapců [Ziółkowski a kol. 2003, Sekot 2006]. Míra akceptování dopingů byla hodnocena na postojových škálách, přičemž touto technikou bylo v souladu s výše uvedeným očekáváním zjištěno, že studenti sportovních škol mají tendenci zlehčovat negativní dopady užívání dopingů na zdraví, a proto jsou ve svých přístupech k zakázaným látkám ve sportu mnohem více tolerantnější než jejich kolegové ze škol nesportovních. Předpoklad neexistence významných rozdílů mezi pohlavími

⁴⁹ Jestliže například dotazování dvanáctiletí hráči kolektivních sportů, jakými jsou hokej a fotbal, v 68% chápali hrubý zákrok jako porušení pravidel, tak osmnáctiletí již jen v 21% [Slepička 2000].

se však nepotvrdil, jelikož z výsledků vyplynulo, že ve smyslu odsudku dopingů v kontextu zdravotních dopadů vykazovaly větší morální úroveň dívky [Sekot 2004].

7.3 Postoje budoucích učitelů tělesné výchovy k dopingů

Přínosným informačním zdrojem v tématu vztahu jedinců k dopingů je nedávno publikovaný výstup výzkumu *Postoje budoucích učitelů tělesné výchovy k dopingů*. Výzkumný soubor byl tvořen 56 muži a 37 ženami připravujícími se na povolání učitele tělesné výchovy na Litevské akademii tělesné výchovy. Z vyhodnocení postojů k dopingů vyplývá, že 20% respondentů se velmi dobře orientuje v nabídce zakázaných látek, přičemž 3,75% tyto látky soustavně užívá a 12,5% je užívalo v minulosti.

Velice významnou informací plynoucí z výsledků této empirické studie je fakt, že většina dotazovaných mužů (76,8%) se s problematikou dopingů seznámila ve věku 15-16 let a celých 14,3% mužských respondentů dokonce již ve věku 12-14 let. Co se týče zdroje informací o této problematice, byli jím u 40% dotazovaných přátelé, u 25% trenéři a masová média převážně u dívek ve 40,5%. Přitom však byla zaznamenána poměrně nízká hladina informovanosti o zahraničních dopingových aférách.

Jak prokázal předchozí výzkum provedený v prostředí polských škol, i zde se ukázalo, že studující muži jsou vůči dopingů tolerantnější nežli ženy. Pouze 44, 6% studentů, avšak celých 78,4% studentek hájí názor o nekompromisním odmítnutí dopingů ve sportu. Co se týče úrovně informovanosti, téměř polovina studentů a celých 70% studentek v rámci litevského sociologického výzkumu si sebekriticky uvědomuje nedostatečné znalosti dopingové problematiky, přičemž však pouze u dívek je možné vysledovat vyšší ochotu a připravenost podílet se v rámci pedagogického působení na preventivních krocích vůči dopingů [Ivaškiné 2005, Sekot 2006].

7.4 Motivace mladých návštěvníků fitcenter

Další výzkum, tentokrát již opět z českého prostředí, se zabýval otázkou zneužívání anabolických steroidů mládeží ve fitcentrech v kontextu rekreačně sportující mládeže. Předmětem empirického šetření *Motivace mladých návštěvníků fitcenter* zhruba 1200 mladých lidí ve věku od 15 let byla snaha o postihnutí motivace ke cvičení a postoje návštěvníků fitcenter k této aktivitě, včetně reflektování úrovně poznatků o podpůrných prostředcích, zejména anabolických steroidech. Uskutečněný výzkum opět potvrdil, že šíření dopingových

prostředků mezi mládeží i na území rekreačního sportu je aktuálním problémem, přesto že zatím v našem prostředí nenabývá takových rozměrů, jaké naznačují zahraniční studie.

Získané výzkumné údaje dokládají, že celé dvě třetiny dotazovaných jsou dobře informováni o existenci anabolik převážně ze zdrojů, jakými jsou vrstevníci a média. Velice zásadním zjištěním bylo, že více jak 40% respondentů vědělo, jak zakázané látky tohoto druhu získat a celých 10% uvedlo jako jejich potencionální zdroj právě zaměstnance fitcentr. Z celkového souboru dotázaných se pak celých 7,4% mužů a 1, 4% žen přiznalo k pravidelnému užívání nějakého zakázaného podpůrného prostředku (například anabolických steroidů), přičemž vyloženě negativní postoj k užívání anabolik k formování postavy má pouze 43% návštěvníků fitcenter. Jak tomu bylo u předchozích výzkumů, i zde lze v tomto ohledu vysledovat větší permisivitu u mužů. Jakékoli experimentování s anaboliky zásadně odmítá 60% respondentů, naopak tendenci k jejich užívání vykazuje 15% z dotazovaných, převážně mužů. Zajímavým zjištěním byl i fakt, že celých 18% mládeže do 19 let bylo ochotno investovat do nákupu anabolik řádově tisícové částky, přičemž v průměru jde o sumy okolo 1800 Kč měsíčně (u mužů v 6,5% tato částka přesahuje i 2000 Kč) [Nekola, Zimmer 2005, Sekot 2008].

7.5 doplňkové studie

Jako doplňkové empirické studie dotýkající se dopingové problematiky lze zmínit i výzkum zabývající se rozšířením drog v populaci mládeže v českém prostředí. Výsledky šetření dokládají alarmující skutečnost, že procento dětí a mládeže, kterému byla nabídnuta droga, roste až na hranici 60%. K nejčastější nabídce, zejména u příležitosti různých společenských akcí (zejména diskoték), dochází ve věku 17-18 let. Celkovou závažnost situace dokládá i zjištění, že nabídnutou drogu odmítlo pouze 51% 10-18letých slovenských respondentů, přičemž celých 32,5% respondentů tuto nabídku po naléhání přijalo. V této souvislosti se přitom jednalo převážně o látky jakými jsou marihuana, hašiš, LSD, kokain a pervitin [Hračka a kol. 2005, Sekot 2006]. V této souvislosti je účelné připomenout názor především amerických společenských vědců na důvody propojenosti drogové a dopingové problematiky. Ti se domnívají, že sportovci, jenž užívají určité dopingové prostředky obvykle stimulačního rázu za účelem výkonnostního růstu, potřebují kompenzovat mnohdy enormní zátěž z psychofyzické námahy ve svém sportu, či následků zranění (mající pro ně fatální důsledky) látkami spíše utlumujícími, jakými jsou například různé druhy halucinogenů [Nixon, Frey 1996].

Další výzkum, jehož zaměření se úzce dotýká problematiky sportu, je zaměřen na postihnutí povahy a četnosti volnočasových aktivit u dětí a mládeže. Jeho výsledky upozorňují na malý zájem státních institucí a rodiny o pohybové vyžití mladých věkových skupin, přičemž nízká tělesná aktivita žáků převážně základních škol lze přičíst na vrub rostoucím činnostem pohybově pasivním (reprezentovaným převážně sledováním televize a hraní počítačových her) nebo kolektivně společenským nikoli však pozitivním (jakými jsou návštěvy diskoték, restaurací a barů). Přitom v cestě zájmu o sportovní aktivity stojí především absence dostatečného volného času, nedostatek finančního či materiálního zabezpečení pro sportovní vyžití či nedostatek možností uplatnění se v příslušném sportu [CASRI 2003, Sekot 2003].

7.6 Postoje k dopingům a rekreačním drogám mezi francouzskými studenty – vrcholovými sportovci

Zásadní význam pro empirickou část této diplomové práce však má především výzkum s názvem *Postoje k dopingům a rekreačním drogám mezi francouzskými studenty – vrcholovými sportovci*, jenž bude sloužit jako základní bod v rámci komparace získaných výsledků. V rámci výše zmiňovaného šetření bylo dotazováno 458 francouzských studujících vrcholových sportovců, jenž se vyslovovalo k užívání dopingů, kouření cigaret, konzumaci alkoholu a kouření hašiše. Vycházelo se přitom z teze, že někteří sportovci dopují s cílem zvýšit svou výkonnost, a přitom si uvědomují i případná rizika s touto činností spojená. Daný výzkum se však věnoval i užívání tzv. rekreačních drog, které mají převážně halucinogenní účinky, a tedy nejsou pro sportovní výkon nikterak výhodné. Snažil se tak postihnout stále sílící pozitivní korelace mezi dopingem a rekreačními drogami dokazované mnoha jinými výzkumy⁵⁰. Další šetření dopingové závislosti přispívají k hypotéze, že sílícími účinky socializace sportem se v profesionálním sportovním prostředí vytvářejí podmínky pro růst tolerance vůči zakázaným preparátům, jejichž výskyt je v současnosti s vrcholovým sportem pevně spjat, a to zejména v případě studentů nižšího sociálního statusu, pro něž je sport mnohdy jediným legitimním prostředkem kariérního růstu. Respondenti pocházející z nižších sociálních vrstev společnosti jsou k dopingům tedy mnohem náchylnější i z toho důvodu, že své

⁵⁰ V této souvislosti je zajímavé uvést výsledky amerického výzkumu zabývajícího se problematikou tzv. rekreačních drog ve sportu z roku 1990, v němž bylo dotazováno 800 trenérů činných v různých sportovních organizacích převážně kolektivních sportů. Podle jejich zkušeností užívá alkohol zhruba 88% jejich svěřenců, 6% z nich kokain nebo hašiš, 3% marihuanu a 1% steroidy. Nutno podotknout, že tyto výsledky pro svůj sekundární zdrojový informační charakter nemohou sloužit jako přesný odraz skutečné situace, ale mají nastínit její obraz u trenérů, u nichž se však určitá znalost a povědomí o družstvu do velké míry předpokládá [Nixon, Frey 1996].

tělo považují za účinný nástroj v dosahování vyššího sociálního statusu. Tento fakt je podporován i výše popsáním trendem medikalizace společnosti, kdy se stále zvyšující využívání farmaceutických doplňků (včetně těch zakázaných) projevuje i v prostředí sportovním.

Výsledky postojů francouzských sportujících studentů k dopingům ukázaly, že 94% respondentů považuje doping za nečestné jednání, 96% si je jasně vědomo zdravotních rizik z něho vyplývajících a 95% souhlasí s tím, že jde o tvrdě sankcionovanou záležitost.

Následnou analýzou pak byly kategorizovány tři základní skupiny dotázaných:

- 1) 50% studentů považuje doping za nebezpečnou a nežádoucí látku;
- 2) 30% studentů nazývá dopingem nebezpečný, ale sportovní výkon podporující prostředek a to zejména v lepších fyzických výsledcích a usnadnění překonávání tréninkových zátěží, bolesti, únavy a poúrazových stavů;
- 3) 20% studentů pak chápe doping jako sice nebezpečný, ale užitečný či dokonce nezbytný prostředek dosahování sportovní výkonnosti [Peretti-Watel a kol. 2004, Sekot 2006].

Je zajímavé, že respondenti do 19 let jsou v druhé a třetí skupině zastoupeni nepoměrně méně než studenti starší. Lze se tak domnívat, že rostoucí sportovní angažovanost a vyšší tréninkové dávky zvyšují toleranci vůči dopingům, přičemž tento trend je, jak dokazují výstupy tohoto výzkumu, typický především pro studenty vykazující špatné studijní výsledky a absenci podpory sportu v rodině. V této souvislosti je však třeba zdůraznit, že názor o užitečnosti užívání dopingů ještě neznamená i skutečnou realizaci jeho užívání v praxi.

Z výsledků lze dále vyčíst větší toleranci úzu zakázaných látek u mužů a starších respondentů a zároveň také pozitivní korelace mezi vyšší tolerancí k dopingům a užíváním rekreačních drog alkoholu a hašiše (s výjimkou kouření exaktně poškozujícího zdraví).

Celkově se ukázalo, že sportovci jsou si dobře vědomi toho, že vrcholový sport není vždy zdraví prospěšný a že právě doping lze ospravedlnit jako oběť na cestě dosahování vysoké výkonnosti. Proto nepřekvapuje, že nebyla nalezena významná korelace mezi mírou znalostí o škodlivosti dopingů a jeho praktickým užíváním [Peretti-Watel a kol. 2004, Sekot 2006].

7.7 Zneužívání prostředků s dopingovým účinkem v organizovaném a neorganizovaném sportu

Z hlediska následné komparace s výzkumem popsaným v empirické části je neméně důležité uvést i sociologické šetření provedené na české populaci s názvem *Zneužívání prostředků s dopingovým účinkem v organizovaném a neorganizovaném sportu*, jehož hlavním záměrem je zjištění motivů užití dopingu a porovnání postojů k jejich aplikaci v širším kontextu zkoumané populace. Tento výzkum realizovaný ve spolupráci s Ministerstvem školství, mládeže a tělesné kultury a Fakultou sportovních studií Masarykovy univerzity zahrnul mládež jako věkovou skupinu 15-24letých a to v reprezentativním záběru všech skupin z hlediska profesní přípravy a velikosti místa bydliště, přičemž v ohnisku zájmu výzkumníků byla míra sportovní angažovanosti respondentů a její korelace s postojem k dopingovým prostředkům, kouření a konzumaci alkoholických nápojů. Zájem byl i o to zjistit, z jakých zdrojů dotazovaní informace o dopingu získávají, jak dalece jsou si vědomi rizik s jeho užíváním spojených, případně jak velké finanční částky by byli (jsou) ochotni do nákupu zakázaných preparátů investovat a v neposlední řadě, jaký je celkový názor na zákaz užívání dopingových prostředků jako takových.

Reprezentací sportovně organizačně činné skupiny populace byla sportovní gymnázia, neorganizované sportovní prostředí pak bylo zkoumáno skrze respondenty ze všeobecných a učňovských forem studia. Při celkovém pohledu na výzkumný soubor bez ohledu na rozlišení kategorií podle organizovanosti sportovní aktivity jedinců lze konstatovat následující poznatky: motivy dívek majících zkušenosti s užíváním zakázaných látek ve formě dopingu souvisejí zejména se zvědavostí a touhou po zábavě, zatímco chlapecké motivy jsou vedeny zejména snahou o zlepšení fyzického výkonu, přiblížením se kolektivu kamarádů a kompenzací nastalých zdravotních komplikací. Hledisko individuální zkušenosti s dopingem nezaznamenává korelační závislost se základními demografickými ukazateli, míře angažovanosti či motivech sportování, prokázána je však závislost zkušenosti s dopingem vzhledem k užívání potravinových doplňků a dodržování zásad zdravé výživy a konzumace tzv. rekreačních drog (alkohol, cigarety), přičemž zkušenost s dopingem zvyšuje hladinu názoru o smysluplnosti a motivaci jeho aplikace a je statisticky závislá i vzhledem k ochotě investovat nemalé finanční částky do nákupu zakázaných látek.

Z komparace výsledků dvou základních kategorií respondentů tj. organizovaně a neorganizovaně sportující mládeže lze vyvodit následující závěry:

- stejná hladina zájmu o volnočasové aktivity u obou sledovaných skupin respondentů,

- větší preference individuálních sportů u sportovních gymnázií,
- podstatně vyšší frekvence tréninků u organizovaně sportující mládeže, jejíž motivy byly (v protikladu předpokládané preferenci motivů typu touhy po výkonu) především zábava a snaha trávit svůj čas s kamarády stejného zaměření, resp. dobře vypadat a upevnit si fyzickou kondici,
- vyšší míra užívání potravinových doplňků a menší míra tabakismu u organizovaných sportovců,
- větší podíl abstinujících respondentů z hlediska užívání alkoholických nápojů na sportovních gymnáziích,
- nezaznamenané významné rozdíly v postoji k zakázaným dopingovým látkám mezi organizovaně a neorganizovaně sportujícími respondenty (celkově jasný odpor k dopingům je v případě sportovních gymnázií sice pociťován silněji, ovšem nikoli statisticky významným způsobem),
- logicky zřetelný vyšší podíl sportovních gymnazistů připouštějících pozitivní dopad dopingů na sportovní výkon, zároveň však striktně odsuzující rizika s jeho užíváním spojené,
- překvapivě relativně nízké zastoupení obou typů studujících vystavených nabídce zakázaných dopingových látek,
- téměř vyrovnaná vysoká deklarace absence osobní zkušenosti s těmito podpurnými prostředky,
- u sportovních gymnazistů v případných motivech dominance touhy po zlepšení fyzického výkonu, zatímco u ostatních především snahy o zlepšení fyzického vzhledu [Sekot 2006].

Z výše uvedeného vyplývá, že doping jakožto promyšlená cesta ke sportovnímu úspěchu se aktualizuje zpravidla v individuálních případech v mezních situacích sportovní kariéry (jakými je například značný pokles výkonnosti, enormní tlak nejbližšího okolí nebo zranění), a nemusí tak proto být nutně vztahován ke sportovnímu prostředí v tomto případě u středoškoláků. Zkoumaný soubor respondentů vidí ve sportu převážně spíše generačně smysluplnou formu sebeuplatnění a hodnotnou volnočasovou aktivitu, než preferovaný prostředek kariérního růstu a izolované formy společenského uplatnění, kde zakázané dopingové látky mají funkci katalyzátoru v dosahování úspěchu. Tato tendence je typická spíše pro období vrcholové sportovní profesionální kariéry, kam však mnozí ze zkoumaných respondentů směřují [Sekot 2006].

7.8 Postoje vrcholových sportovců k doping

Při přehledu dříve provedených výzkumů dotýkajících se dopingové problematiky lze uvést i výsledky výzkumu s názvem *Postoje vrcholových sportovců k doping*, realizovaný v roce 2007 autorkou textu v rámci předmětu Metody a techniky II ve formě práce semestrální.

Tohoto empirického šetření se zúčastnilo 30 respondentů ze tří druhů sportů (konkrétně se jednalo o atletiku, volejbal a plavání), přičemž úroveň soutěží, kterých se dotazovaní účastnili, byla prvo- až extraligová. K tomuto účelu bylo užito Likertovy pětibodové postojové škály, přičemž vhodnost vzorových výroků byla ověřena diferenčním koeficientem (v každém kvartálu se vyskytlo 7 sportovců). Výzkumný soubor byl genderově i funkčně⁵¹ vyvážený.

Z výsledků vyplynuly následující skutečnosti:

- Zatímco ženy byly bez ohledu na sportovní zaměření velice silně vyhraněné v negativním postoji k doping, muži se v celkovém součtu bodového hodnocení ocitli na přesně opačném konci postojového spektra,
- de facto chyběla tzv.středová skupina, respondentů, jež by ke zkoumané problematice zaujímal nevyhraněný postoj (většina respondentů zastávala silně profilovaný postoj),
- co se týče rozložení zastánců a odpůrců doping napříč sledovanými sporty, velmi kladný postoj k doping zastávali pouze dva atleti a plavci, avšak ve volejbale jejich počet vzrostl na 6, což je v silném rozporu s všeobecným povědomím o dopingové situaci ve sportech (tento fakt naopak přesně koresponduje s výsledky antidopingových kontrol Antidopingového výboru ČR z roku 2007, i když je nutno podotknout, že srovnávání postoje k doping se samotným abúzem zakázaných látek ve sportu je minimálně diskutabilní),
- celkový počet respondentů s ryze negativním postojem k doping pak byl 60%.

Nejvýraznějším faktem výzkumného výstupu je pak zejména takřka úplná diferenciace v postoji na základě pohlaví. Lze to vysvětlovat například u žen větším strachem z odhalení a negativních zdravotních následků z užívání dopingových látek a u mužů převažujícího upřednostňování úspěchu zvýšením výkonnosti bez ohledu na prostředky k tomu vedoucí. Je však nepochybné, že srovnání s výše uvedenými empirickými studiemi je pro zásadní nepoměrnost velikosti výzkumného vzorku takřka úplně nemožné.

⁵¹ Z hlediska vnitrosportovního zaměření – tj. u atletiky sprinterů, skokanů do dálky, běžců na dlouhé tratě, koulářů, diskářů atd., u volejbalu – smečářů, blokařů, nahrávačů...atd.

8. Metodologická strategie

Hlavním cílem výzkumu s názvem *Postoje a zkušenosti dopujících vrcholových sportovců* bylo především postihnout motivické základy vedoucí k užívání dopingových látek, okolnosti tohoto jednání a postoje zkoumaného vzorku sportovců k dopingů jako takovému. Pro získání komplexního souboru informací o vnímání této problematiky samotnými aktivními uživateli zakázaných látek byla zvolena kombinace kvantitativních a kvalitativních metod výzkumu. První ze jmenovaných sloužila k vytvoření základního přehledu o postoji skupiny zkoumaných sportovců k danému jevu, což je zásadní předpoklad pro přesné cílení následující metodologicky kvalitativní techniky, jež z hlediska poměru významnosti jednoznačně dominuje a v jejímž rámci se o respondentech navzdory jejich malému počtu shromáždí více validních informací [Disman, 2005].

8.1 výběr vzorku

Při výběru výzkumného vzorku se vycházelo ze statistických dat uveřejněných Antidopingovým výborem České republiky, ze kterých jednoznačně vyplývá, že sportem s největším zastoupením pozitivně testovaných⁵² (a následně i potrestaných) sportovců je jednoznačně kulturistika (viz. Tabulka č.4, 5, 6, Příloha č.2). Právě fakt sankce delší než jsou dva roky (u některých dokonce doživotní trest) zákazu organizované sportovní činnosti slouží jako základní předpoklad ochoty odpovídat na otázky týkající se dopingové problematiky. Zjednodušeně by se dalo říci, že již potrestaný sportovec necítí faktické nebezpečí ztráty své profesionální sportovní kariéry, a je tak, co se týče osobního náhledu na doping i sdílení osobních zkušeností s ním, mnohem otevřenější. Příčiny rozšíření abúzu zakázaných látek právě v kulturistice lze najít (jak vyplývá i z historických kapitol teoretické části této práce) převážně v silné expanzi anabolických steroidů do všech silově-rychlostních sportů zhruba od 60.let minulého století. Vzhledem k silovému zaměření, velké fyzické náročnosti přípravného období a zejména extrémnímu důrazu na cílené tvarování jednotlivých svalových skupin je kulturistika sportem, v němž jsou využívány účinky anabolik podstatně nejvíce [Pražák,

⁵² Jak uvádí statistická data zveřejněná AV ČR z celkového počtu testovaných kulturistů za rok 2009 byla u celých 53,1% z nich objevena alespoň jedna zakázaná látka ve vzorku moči při soutěži, u 40,4% mimo soutěž. Od roku 1993 do roku 2009 byl jejich počet v průměru 26,9% v soutěži a 16,7% mimo soutěž.

1999]. Tento trend potvrzují i antidopingové organizace celého světa, a poukazují tak na určitou dopingovou doménu právě v tomto druhu sportu.

Výzkumný vzorek tvoří 17 vrcholových kulturistů pozitivně testovaných na zakázané látky v letech 2008 až 2009 ze čtyř převážně středočeských sportovních klubů. Podle informací vydávaných AV ČR bylo za toto období pozitivně testováno 33 zástupců tohoto sportu, přičemž naprosté většině z nich byl udělen trest na horní hranici spektra sankcí (tj. minimálně 2 roky při prvním provinění), což je spojeno se značným rozšířením zejména látek hormonální povahy. Telefonickým či emailovým kontaktováním klubů, za něž tito sportovci závodili, byly získány bližší informace o současném tréninkovém působení těchto osob, které se na doporučení AV ČR již nemohly účastnit oficiálních skupinových tréninků svého klubu, jak tomu bylo před jejich potrestáním. Z celkového počtu 29 kontaktovaných kulturistů byl získán soubor 17 mužů ochotných účastnit se tohoto šetření za předpokladu zajištění vysokého stupně anonymity.

Co se týče základních charakteristik výzkumného vzorku, je nutné zdůraznit jeho genderovou homogenitu (šetření probíhá pouze na mužích-kulturistech). Tento fakt vychází z informací AV ČR, z nichž vyplývá, že za zkoumané časové období (tj. od roku 2008 do roku 2009) nebyla v daném sportu potrestána vyšší hranicí trestu žádná profesionálně závodící žena, a tudíž by zisk pohlavně heterogenního souboru respondentů byl velice obtížný.

8.2 techniky sběru dat

Z kvantitativních metod výzkumu byly užity techniky Likertovy postojové škály⁵³ a klasického dotazníkového šetření obsahujícího jak uzavřené, tak otevřené otázky. Zde je však nutné zdůraznit, že volby těchto technik nebyly vedeny snahou o zobecňující kvantifikaci výsledků šetření výzkumného souboru, jehož nedostatečná velikost by tomuto záměru přímo odporovala, ale měly sloužit jako nástroj zefektivnění následujících hloubkových rozhovorů. Informace získané těmito technikami zprostředkovaly základní vhled do současné situace z hlediska postojů k dopingmu, a umožnily tak mnohem přesnější směřování otázek v následující metodologicky kvalitativní technice.

⁵³ Metoda Likertovy škály vychází ze snahy klasifikovat jednotlivé ukazatele postoje, většinou verbální projevy, které náležejí ke zkoumanému postojovému kontinuu. Skládá se z výroků, u kterých se nachází vždy pětibodová škála od „zcela souhlasím“ až po „zcela nesouhlasím“. Zjišťuje nejenom obsah postoje, ale i jeho přibližnou sílu a stala se užitečnou pomůckou pro výzkum postojů obecně [Janoušek, 1988].

8.2.1 Likertova postojová škála

Touto technikou lze získaný soubor respondentů, seřazených podle součtu bodových skóre ze škál u každého jednotlivého výroku převrácením polaritu hodnot u tvrzení označujících pozitivní vztah k doping, chápat tak, že sportovec s největším počtem bodů zastával kladný postoj k doping vyznačující se nízkou mírou kritičnosti vůči negativním dopadům abúzu zakázaných látek ve sportu, vysokou mírou tolerance k takovému jednání a zejména absencí vnitřního propojení doping s porušováním zásad fair play. Naopak respondent s nejnižším bodovým skóre by alespoň v jedné z výše jmenovaných kategorií, jako je tolerance k užívání dopingových prostředků, racionální přístup k rizikům abúzu zakázaných látek a chápání přímých souvislostí tohoto jednání s popíráním etických zásad sportu, zastával vůči doping negativní postoj.

8.2.2 dotazníkové šetření

K umístění sportovců na postojovém spektru bylo nutné doplnit získané informace vedle základních demografických ukazatelů, jakými byly věk, nejvyšší dosažené vzdělání a socio-ekonomická aktivita, i o data týkající se počtu let aktivně strávených v organizované kulturistice, počtu let dopingového úzu, prvotním motivu vedoucím k užívání zakázaných preparátů, obtížnosti shánění dopingových prostředků, největším riziku z doping pro konkrétního sportovce a způsobu dopování. Na závěr pak následoval soubor otázek týkajících se zkušeností s potravinovými doplňky před samotnými dopingovými látkami a vztahu respondentů k tzv. rekreačním drogám či drogám jiným.

8.2.3 hloubkový rozhovor

Tato kvalitativně metodologická technika umožňuje kromě přímého styku a kontaktu výzkumníka s účastníky šetření také možnost vstupovat do perspektivy jiné osoby, do jejích myšlenek, zážitků a názorů [Žižlavský, 2003]. Vyznačuje se definovaným účelem, určitou osnovou a velkou pružností celého procesu získávání informací, kdy se výzkumník přizpůsobuje respondentovi, nepředkládá mu předem určené formulace odpovědí, a umožňuje tak dotazovanému větší svobodu při formulaci jeho subjektivních pohledů a názorů [Hendl, 2005].

Tematické ukotvení asociací v rozhovorech v tomto případě vycházelo především z výroků Likertových škál a z otázek krátkého dotazníkového šetření, jež bylo součástí kvantitativní části výzkumu. Vzhledem k citlivosti dopingové problematiky se tato technika

jevila jako nejefektivnější ve snaze postihnout veškeré motivické základy postojů dopujících sportovců, důvody i důsledky jejich jednání, což byl základní předpoklad zisku uceleného souboru informací vypovídajícího o chápání dopingu jako takového samotnými sportovci.

8.3 průběh sběru dat

Po zjištění obvyklých tréninkových míst z dopingu usvědčených sportovců (šlo o tři veřejná fitness centra v Praze a jednu soukromou posilovnu v Ústí nad Labem) byl v období 3.- 19. května 2010 proveden výzkum na všech 17 kulturistech, kterým byl udělen zákaz organizované sportovní činnosti v rozmezí 2,5 roku – doživotí. Před samotným šetřením byli respondenti v krátkosti seznámeni s cílem výzkumu, jeho účelem, způsobem sběru dat, časovou náročností a v neposlední řadě byli také ujištěni o vysoké míře zachování anonymity.

Výzkum probíhal vždy jednotlivě nejčastěji v prostorách posiloven před a po skončení tréninku respondentů. Přibližný časový úsek nutný na kompletní postižení tématu jednou osobou činil přibližně 40-50 minut. Nejprve byl respondentovi předložen dotazník spolu s Likertovými škálami, které vyplňoval o samotě bez časového omezení (tato část trvala v průměru 10-15 minut). Pokud to vnější okolnosti dovolovaly, proběhl tento úsek výzkumu před započítím tréninku. V časovém intervalu, v němž se dotazovaný sportovec obvykle věnoval cvičení, byla data stručně vyhodnocena (součet bodových skóre Likertových škál, základní přehled o chápání dané problematiky sportovcem, jeho zkušenosti s dopingem a jinými drogami). Po ukončení tělesné aktivity respondenta se pak přistoupilo k hloubkovým rozhovorům nahrávaným na diktafon. U této techniky byl přitom využit soubor výsledků předchozího kvantitativního šetření a to zejména ve smyslu užší profilace témat rozhovoru, jak podle bodového součtu postojových škál, tak podle vyplněného dotazníku. V praxi to znamenalo následující: pokud respondent na Likertově škále označil hraniční bodovou hodnotu (ať již pozitivní či negativní), byl v následujícím rozhovoru dotazován na důvody tohoto postoje, jejich motivické prvky a následky z nich vyplývající. Stejně tak byly rozvity i otázky z následujícího krátkého dotazníku. Šlo zejména o tyto tematické okruhy a jejich případné rozvinutí:

- motivy prvního užití dopingových látek postihujících počáteční impuls k dopování, jenž by se dal nazvat nejzásadnějším pro celou tuto problematiku (rozšiřující otázky ve smyslu konkretizace vyznačených odpovědí),

- informace o obtížnosti shánění zakázaných prostředků umožňující vzhled do současného stavu dostupnosti dopingových preparátů (rozšiřující otázky směřující k postižení dynamiky cyklu dopingového obchodu),
- největší riziko spojené s dopováním odhalující nejdůležitější principy, které sportovec uznává a jejichž normami se řídí (rozšiřující otázky se snaží postihnout důvody upřednostnění jedné z nabídek oproti těm ostatním),
- typ dopování vzhledem k účasti jiných osob stejného záměru umožňující vzhled do eventuální širší klubové či jiné organizovanosti dopování (rozšiřující otázky týkající se konkretizace způsobu podávání zakázaných látek, sdílení dopingových zkušeností s kolegy či vzájemná výpomoc při shánění či aplikaci dopingových preparátů),
- užívání potravinových doplňků před započítáním vlastního dopingového úzu podávající informace o rostoucí tendenci využívat různé podpůrné preparáty pozitivně ovlivňující výkonnost ve sportu (rozšiřující otázky zahrnující počty, druhy i účinky potravinových doplňků),
- vztah k rekreačním a jiným drogám jakožto kategorie vypovídající o provázanosti dopingové a drogové problematiky ve smyslu stále se zvyšující tolerance k užívání zakázaných látek vně i mimo sport (rozšiřující otázky týkající se typu užívaných drog, případě četnosti této aktivity).

Samotný průběh sběru dat probíhal hladce, bez významných odklonů od časového či tematického rámce šetření. Základním předpokladem pro úspěšný zisk požadovaných informací se ukázal být empatický tazatelský přístup vycházející v proklamace znalosti současného prostředí vrcholového sportu a obvyklé pozice dopingů v něm, naprosté absence jakkoli kritických hodnotících soudů vztahujících se k jednotlivým případům a v neposlední řadě také ujištění o zachování nejvyššího stupně anonymity v průběhu i po skončení výzkumu.

9. výsledky a jejich interpretace

9.1 výsledky dotazníkového šetření

Sportovec	Věk	NDV	SEA	OČ	UD	MUD	OSDP	NRD	ZD	PD	A	C	M	H	Jiné
1	35	Střední M	Pracující	15	3,5	B	A	B	B	A7	N	N	N	N	N
2	33	VOŠ, VŠ	Pracující	13	3	B	A	D	B	A8	N	N	N	N	N
3	24	Střední M	Student	5	1	B	B	B	B	A10	A	N	A	N	N
4	41	VOŠ, VŠ	Pracující	23	7	B	B	B	B	A17	A	N	N	N	N
5	40	VOŠ, VŠ	Pracující	20	8	B	A	B	B	A15	N	N	N	N	N
6	30	VOŠ, VŠ	Pracující	11	1,5	B	B	B	B	A10	A	N	A	N	N
7	32	VOŠ, VŠ	Pracující	13	3	B	A	C	B	A7	N	N	N	N	N
8	27	Střední M	Pracující	8	1,5	C	B	B	B	A7	A	N	N	N	N
9	39	Střední M	Pracující	19	6	B	A	B	B	A10	A	N	N	N	N
10	23	Střední M	Student	4	1	B	A	C	B	A10	A	N	A	N	N
11	30	Střední M	Pracující	12	2,5	C	B	B	B	A8	A	N	N	N	N
12	28	Střední M	Nezaměst.	9	1,5	B	A	B	B	A10	A	N	N	N	N
13	32	Střední M	Pracující	15	5	B	A	B	B	A9	A	N	N	N	N
14	27	Střední M	Pracující	8	1	B	A	B	B	A10	A	N	N	N	N
15	33	Střední M	Pracující	14	4	B	B	B	B	A9	A	N	N	N	N
16	32	VOŠ, VŠ	Pracující	12	2,5	B	A	B	A	A17	N	N	N	N	N
17	36	Střední M	Pracující	18	5	B	B	B	A	A15	A	N	N	N	N

Tabulka č. 1, Výsledky dotazníkového šetření

Význam zkratk: NDV – nejvyšší dosažené vzdělání

SEA – socio-ekonomická aktivita

OČ – počet aktivně činných let v organizované kulturistice

UD – počet let užívání dopingových látek

MUD – hlavní motiv prvního užití dopingových látek

OSDP – obtížnost shánění dopingových prostředků

NRD – největší riziko spojené s užíváním dopingu

ZD – způsob dopování

PD – užívání potravinových doplňků před dopingem

A – alkohol

C – cigarety

M – marihuana

H – hašiš

Z provedeného dotazníkového šetření (viz. Tabulka č.1) vyplývá následující:

- průměrný věk respondentů byl 32 let,
- 65% z dotázaných má nejvyšší dosažení vzdělání středoškolské s maturitou, zbylých 35% vyšší odborné či vysoké,
- 82% respondentů pracuje, dva studují a jeden je nezaměstnaný,
- průměrný počet aktivně činných let v organizované kulturistice byl u zkoumaných sportovců 13,
- počet let, kdy tito kulturisté užívali zakázané dopingové látky, byl v průměru 3 roky a 3 měsíce
- hlavním motivem prvního užití dopingových preparátů byla v 88% snaha o rychlý výkonnostní růst (pouze ve dvou zbylých případech se jednalo o snahu zmírnit následky zranění),
- hodnocení obtížnosti shánění dopingu bylo celými 59% dotázaných klasifikováno jako snadné, zbylými 41% jako odpovídající preparátu,
- za největší riziko spojené s užíváním dopingových prostředků byla z 82% považována nemožnost pokračovat v soutěžní činnosti (u zbylých 3 respondentů šlo o strach z odhalení),
- 88% respondentů dopovalo kolektivně, zbylí dva individuálně,
- před samotnými dopingovými látkami užívali potravinové doplňky všichni respondenti, přičemž jejich průměrný počet byl 11 preparátů na jedince,
- z tzv. rekreačních drog byl 71% respondentů příležitostně užíván alkohol, přičemž u tří z nich zároveň s marihuanou, ostatní drogy uváděny nebyly.

Z dat lze rovněž vysledovat logickou přímou úměru mezi věkem respondenta a počtem let aktivně činných v organizované kulturistice. Většina zkoumaných respondentů se stala soutěžně aktivní kolem dvacátého roku věku, což odpovídá i obecně uznávanému trendu v tomto sportu. Věk sportovce ani doba jeho závodní činnosti však přímo nesouvisí s počtem let, během kterých respondent užíval dopingové látky. Jak vyplývá z dalších odpovědí, u většiny z dotazovaných lze určit jednotný hlavní motiv prvotní zkušenosti s dopingem, jímž byla snaha o zkvalitnění sportovního výkonu. Ostatní motivy, jakými byla zvědavost, snaha vyzkoušet něco nového, zmírnit následky zranění nebo upevnit kolektivní soudržnost tréninkové skupiny, zůstaly značně upozaděny. Nelze se tedy domnívat, že starší sportovci sahají k zakázaným látkám z důvodů fyzického zranění, jehož pravděpodobnost s věkem

rapidně roste, ani že první dopování mladších kulturistů je vedeno touhou po nových zážitcích, jak by se v obou případech dalo předpokládat.

Zajímavým výsledkem byl fakt většinové klasifikace obtížnosti zisku dopingových látek jakožto snadného kroku. Ani jeden z respondentů neoznačil přístupovou cestu k zakázaným preparátům jako obtížnou, což vypovídá o značném rozšíření dopingových prostředků v kruzích české profesionální kulturistiky.

Zcela zásadním zjištěním, zejména pro pozdější využití v preventivních antidopingových programech, bylo většinové chápání největšího rizika vyplývajícího z dopování jako možnosti vyřazení z účasti na oficiálních soutěžích. Strach ze zdravotních následků v podobě vedlejších účinků dopingových látek však v tomto výzkumu nezmínil ani jediný respondent, přičemž jen velice malá část z nich spojovala největší riziko se strachem z odhalení, ať již nejbližším okolím, či širší veřejností. Tento fakt spolu s výše uvedenými výsledky svědčí o značném podceňování nebezpečí spojeného s užíváním zakázaných preparátů výrazně poškozujících lidské zdraví.

Značně převažující kolektivní způsob dopování koresponduje s výše zmíněnou proklamací snadné dostupnosti dopingových látek, což poukazuje na hustou síť organizované podpory dopingů nejen ve smyslu pevně zakotveného obchodu s těmito preparáty, ale i složitěho systému sociálních vztahů různých úrovní, jímž se v tomto sportu zakázané látky šíří.

Co se týče užívání doplňků stravy a různých podpůrných prostředků ještě před započítáním soustavného dopování a jejich souvislosti se zakázanými látkami ve sportu, bylo nutné vycházet z hlubší analýzy následujících rozhovorů s respondenty, jejichž výsledky budou uvedeny v následujícím textu. Počet užívaných povzbuzujících preparátů však u některých sportovců dosahoval téměř dvou desítek, což vypovídá o silné tendenci zvyšovat odolnost a výkonnost organismu uměle vyrobenými látkami.

Úzká provázanost problematiky dopingů a drog, ať již rekreačních či jiných, se však z výše uvedených výsledků doložit nedá. Zhruba tři čtvrtiny respondentů uvedly, že příležitostně užívají malá množství alkoholu (u tří mladších respondentů v kombinaci s marihuanou), avšak úzus ostatních drog všichni účastníci šetření zcela popřeli.

9.2 výsledky Likertovy postojové škály

	Výroky (přepočítané skóre)																		součet
Sportovec	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	
1	5	4	4	4	4	4	5	3	5	5	5	2	5	4	5	4	5	5	78
2	4	3	4	4	5	4	4	3	4	5	4	2	5	4	5	5	5	4	78
3	3	3	4	4	5	4	3	3	4	5	4	4	5	4	5	5	5	5	75
4	4	4	4	5	5	4	5	3	4	5	5	2	5	4	5	5	5	4	82
5	4	4	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	4	5	5	5	4	85
6	4	4	4	4	5	4	5	4	5	4	5	3	5	5	5	4	5	5	80
7	4	4	4	5	5	5	5	3	5	4	5	4	4	5	5	5	5	4	81
8	4	4	4	4	5	4	4	3	5	5	4	5	5	4	5	4	5	4	78
9	4	4	4	5	5	5	5	5	5	5	4	2	5	4	4	4	4	4	82
10	4	4	4	4	5	4	4	2	4	5	4	5	5	4	5	5	5	3	76
11	4	4	4	5	5	4	4	4	5	5	4	4	5	3	4	5	5	4	82
12	4	4	4	5	5	4	4	4	4	5	3	3	5	3	5	5	5	4	76
13	4	4	4	4	5	4	4	4	5	4	4	2	5	4	5	5	5	4	76
14	4	4	5	4	5	4	5	4	4	5	4	5	5	4	4	4	5	4	79
15	4	5	4	5	5	4	5	4	5	5	4	2	5	4	5	5	5	5	81
16	3	4	4	5	5	4	4	3	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	81
17	4	4	4	5	5	5	4	4	4	5	5	5	5	4	5	5	5	5	83
Průměr	3,9	3,9	4,1	4,8	5	4,2	4,4	3,5	4,5	4,8	4,4	3,5	5	4,1	4,8	4,7	5	4,3	4,4/80

Tabulka č. 2, Výsledky Likertových postojových škál

skóre	věk	číslo resp.
85	40	5
83	36	17
82	41	4
82	39	9
82	30	11
81	32	7
81	33	15
81	32	16
80	30	6
79	27	14
78	35	1
78	33	2
78	27	8
76	32	13
76	28	12
76	23	10
75	24	3

Tabulka č. 3, Pořadí respondentů podle součtu bodových skóre

Z vyhodnocených Lickertových škál (viz. Tabulka č.2 a 3) je patrný logicky předpokládaný silně pozitivní postoj k doping. Průměrná hodnota výroku činila 4,4 na škále 1-5⁵⁴, v součtu bodů na jednotlivého respondenta pak 80 na stupnici od 18 (nejnegativnější postoj k doping) do 90 (nejpozitivnější postoj k doping). Postojová soudržnost výzkumného vzorku ve smyslu pozitivního vztahu k doping byla značně vysoká (rozdíl v součtu bodových ohodnocení jednotlivých výroků u respondenta s nejvyšším a nejnižším skóre činil pouze 10 bodů).

Co se týče míry souhlasu s jednotlivými tvrzeními, panoval u většiny dotazovaných soulad, což prakticky znamenalo, že pouze u dvou případů byl rozdíl mezi hodnocením respondentů více než dvoubodový.

Tyto výroky, konkrétně č. 8 (*Dopování je podle mne věc, za kterou by se měl člověk před svým okolím stydět*) a č. 12 (*Myslím si, že doping nijak výrazně neulehčuje sportovcovu*

⁵⁴ Po přepočítání jednotlivých skóre převratem hodnot u dopingově pozitivních výroků lze chápat minimální hodnotu na bodovém spektru jako charakteristickou volbu respondenta se záporným postojem k doping, přičemž na maximální hodnotu lze nazírat jako na volbu jedince s pozitivním postojem k doping.

přípravu) byly zároveň také těmi s celkově nejnižším průměrným bodovým ohodnocením (hodnota 3,5), kde bylo možné, vzhledem k vysoce specifickému pojmání dopingu zasazeného do etických norem různého sociálního prostředí a různým výkladem ulehčující funkce dopingových prostředků v přípravě sportovce, tuto diverzitu předpokládat. S tím koresponduje i výrok s druhým nejmenším bodovým ohodnocením (v průměru 3,9), konkrétně č. 1 (*Užívání dopingu chápu jako hrubé porušení nejzákladnějšího principu sportu – myšlenky fair play*), kde se již oblast pojmání dopingu v rámci etických kategorií soustřeďuje pouze na sportovní oblast. Co se týče výroků s nejvyšším průměrným ohodnocením, jsou jimi tvrzení č. 5, 13 a 17, jejichž průměrné hodnoty dosáhly na samou horní hranici bodového spektra (5). Konkrétně se jednalo o vysoký konsenzus v chápání užívání dopingových prostředků jakožto aktu ochrany zdraví před zraněním z přetížení způsobeným vysokými tréninkovými dávkami, dále pak hromadné přesvědčení o funkci dopingu reálně zvyšovat fyzickou výkonnost jedince a v neposlední řadě shodný názor respondentů na diskriminaci sportovců seznamy zakázaných látek.

9.3 výsledky hloubkových rozhovorů

Jak již bylo zmíněno výše, hlavním motivem užití kvantitativně metodologických technik nebyla snaha o relevantní statistický obraz celé populace vrcholových sportovců užívajících dopingové látky, ale byla jím spíše nutnost postojového ukotvení podstatně menšího výzkumného souboru dopujících kulturistů, přičemž získaný přehled o chápání dopingu, v přímých souvislostech s osobními zkušenostmi respondentů, sloužil jako základní předpoklad přesně cílených otázek v následné technice hloubkových rozhovorů.

Z hlediska vymezení problematiky dopingu ve vrcholovém sportu lze vyčlenit několik tematických oblastí mapujících názory, postoje a zkušenosti dopujících sportovců.

1) Etické aspekty dopingu

Využitím dotazníku (Příloha č.3) s touto kategorií bezprostředně souvisí následující výroky:

V1: *Užívání dopingových prostředků chápu jako hrubé porušení nejzákladnějšího principu sportu - myšlenky fair play.*

V8: *Dopování je podle mne věc, za kterou by se měl člověk před svým okolím stydět.*

V11: ***Doping chápu jako mnohem větší prohřešek proti sportovní etice než je korupce ve sportu.***

V18: ***Své užívání dopingových prostředků nechápu vůči svým soupeřům jako neférové jednání.***

Přestože lze u těchto tvrzení konstatovat (vzhledem k průměrným hodnotám označeným na bodovém spektru ve srovnání s výroky ostatními) celkově nejméně vyhraněný pozitivní dopingový přístup respondentů, průměrné bodové hodnocení (vzniklé pólovým převrácením číselné volby na škále u dopingově pozitivních výroků) náleží do uzavřeného intervalu 3,5-4,4, což jednoznačně poukazuje na eticky neuvědomělý postoj respondentů k dopingům ve sportu.

Tento fakt je potvrzován i jednotlivými rozhovory. Většina dotázaných se shoduje na nutnosti existence etických norem ve sportu, avšak spojení regulativních opatření s dopingem spíše vyvrací, jak dokládají i následující citace. R5: „***Nutnost férovosti ve sportu chápu a naprosto s ní souhlasím. Podvody s uplaceným fotbalovým utkáním, fauly a tak...to by se dít nemělo, ale užívání posilujících látek pro tělo v současné situaci, kdy to dělá 90% všech kolem, jako porušení sportovních principů neberu. Tím, že bych odmítnul pomoci svému tělu, notabene když je to v kulturistice zcela běžná záležitost, bych se do té neférové situace dostal sám.***“, R11: „***Fair play uznávám, nikdy bych nikomu záměrně nepřitížil, ale když mám možnost pomoci sobě, tak s tím nemám problém. Dneska je zvlášť v tomhle sportu ten přístup ke všemožným prostředkům tak otevřený, že má tuhle možnost každá (...), žádný nerovný podmínky tu neexistují, snad jen v krycích látkách, který se hůř shání, ale jinak jsou možnosti naprosto vyrovnány.***“, R 15: „***Pravidla jsou nutná všude, jen musí mít racionální základy. To, že jsem svému organismu umožnil lepší regeneraci, neznamená porušení nějaké základní myšlenky sportu, ne? Nikomu jsem nikdy nepřitížil, staral jsem se jen sám o sebe, jako to dělal každý.***“ Na tomto místě je nezbytné zdůraznit především chápání dopingů jako vyčleněného z možných prostředků nesportovního jednání, což vypovídá o tendenci uvažovat o užívání zakázaných látek jako o trvalé a běžné součásti vrcholového sportu. Jak dokazují uvedené citace, hlavním odůvodněním tohoto postoje je chápání současné situace ve vrcholové kulturistice jako doping nevyhnutelně zahrnující, ve které je na odmítnutí užívat zakázané preparáty nahlíženo jako na akt dobrovolného znevýhodnění oproti většině soupeřů.

Co se týče otázky užívání dopingů jakožto aktivity úzce propojené s pocitem studu před okolím, byl zde patrný častý nesoulad názorů jednotlivých respondentů, který, jak je evidentní

z tabulky č.3, je do velké míry závislý na věku sportovce. Zatímco mladí kulturisté, aktivně činní v profesionální sportu pouze krátkou dobu, vnímají užívání dopingu jako něco, za co by se před svým okolím měli stydět, převážně starší respondenti však své dopování jako stigmatizující v zásadě vůbec nechápou, jak dobře dokládají dva následující výroky. R10: *„Braním dopingu jsem se rozhodně nikomu nechlubil, považoval jsem to asi za svoje selhání. Zvláště mimo sport by to hodně lidí odsoudilo, protože neví, jak to chodí. Nikomu z nejbližšího okolí jsem o tom neříkal, styděl bych se za to.“*, R9: *„Nevidím jedinej důvod, proč se stydět za to, že se o sebe starám. Nikdy jsem se s tím před lidma, kterým jsem věřil, netajil. Moje přítelkyně mi s aplikací preparátů běžně pomáhala, protože věděla, jaký jsou skutečný účinky a že je to pro moje dobro. Lidí, který odsuzují tuhle podporu těla, o tom beztak nic neví, nedkážou si představit ty léta dřiny a zároveň maj zkreslený informace, myslí si, že je každej kulturista jen na steroidech, vůbec jim nedochází, že je nutný při takový zátěži tomu tělo dávat něco navíc.“*

Tato značná rozdílnost ve vnímání dopingu v souvislosti s jeho zasazením do etického hodnotového rámce u respondentů na opačných stranách věkového spektra výzkumného vzorku je velice dobře patrná i z vyhodnocení postojových škál v tabulce č.3, kde nejpozitivnější postoj k dopingu zaujímají převážně starší kulturisté, zatímco v průměru desetibodového rozdílu se v celkovém součtu bodových ohodnocení jednotlivých výroků na spodních příčkách, označujících méně kladný přístup k abúzu zakázaných látek, umísťují respondenti podstatně mladší. Tuto skutečnost lze vysvětlit krátkou dobou působnosti mladších jedinců v profesionálním sportovním prostředí, kde se v současné době na doping nahlíží jako na běžnou součást sportu, a tudíž jejich nedostatečným ztotožněním se s absencí vědomé spojitosti porušování etických pravidel s dopingem.

V této souvislosti se také poprvé objevuje velice zajímavý názor, který se v různých obměnách vyskytuje u respondentů napříč věkovým spektrem a který je dobře vystižen následujícím výrokem. R12: *„Je zvláštní, že za braní drog v šoubyznisu se nikdo nestydí, je to veřejně známá věc, že většina lidí z týchle branže droguje, ale nikdo je za to netrestá jako nás sportovce. Přitom látky, za který jsem dostal distanc já se s takovým heroinem nedají ani srovnat.“* Tento pohled na styčné plochy drogové a dopingové problematiky se všemi rozdílnostmi v přístupu veřejnosti k nim však naráží na zásadní nesrovnatelnost prostředí sportovního a uměleckého. Zatímco sport jakožto institucionalizovaná tělesná aktivita již od svých prvopočátků klade hlavní důraz na stejnost podmínek a přizpůsobuje tomu i celý svůj kontrolně-represivní aparát, svět umění je naopak založen na heterogenitě přístupů a absenci

kontrolních mechanismů, jejichž uplatnění by bylo vzhledem k povaze umělecké tvorby prakticky nerealizovatelné.

Jak vyplývá z předchozího textu, dotazovaní sportovci považovali v naprosté většině doping za mnohem menší prohřešek proti sportovní etice než je korupce ve sportu. Hlavní důvody dobře ilustrují následující úryvky z rozhovorů. R1: „**Korupce je rozhodně horší, protože tím, že se třeba podplatí výsledek se sportovci ani neumožní bojovat. I když třeba беру nějaký zakázaný látky, pořád nemám vyhráno, musím se pořád snažit zdokonalovat. Korupce je regulérní podvod.**“, R4: „...i když je tohle běžnější spíš ve fotbale, mám taky pár zkušeností s pochybnými výsledky soutěží v kulturistice. Podle mě je to největší **podraz na diváky, něco co se prostě nedělá. Chybí tam ta dřina, od který ten doping nijak neulehčuje.**“, R13: „Podle mě by ty peníze v tom sportu neměly hrát takovou roli, aby mohly rozhodnout nějaký závod. **Sport by měl být pořád především o tý odvedený práci a spravedlivým hodnocení.**“ Společně jmenovaným rysem je ve většině případů zdůraznění úsilí sportovce o co nejlepší výkon bez ohledu na užívané pomocné preparáty, což je v případě sportovní korupce znehodnoceno apriorním rozhodnutím o vítězi.

Ve vztahu k soupeřům valná většina respondentů své dopování jako neférové nechápe. R3: „V dnešní době v kulturistice má každý příležitost dostat, na co si ukáže. **Žádný znevýhodnění ostatních mi není známý.**“, R12: „**Soupeři, který nic neužívají, jen odmítli tu možnost. Byla to jejich volba. Neférový by bylo, kdyby k dopingu přístup neměli.**“, R 14: „...**kulturistický prostředí je férový v tom, že každý může sehnat podporující látky poměrně dost snadno. (...) Bral jsem základní věci a znal jsem svého času chlapy, který brali dvakrát tolik, nikdy jsem v tom ale neviděl nic neférového, každý si o tom mohl rozhodovat jak chtěl.**“ Je zde patrné zdůraznění rovných možností dopovat především díky snadnému přístupu k zakázaným látkám, což koresponduje s výsledky dotazníkového šetření, v němž bylo shánění zakázaných látek nejčastěji označováno jako bezproblémové. Aspekt odmítnutí dopingu je naopak považován za odmítnutí nabídnuté šance, kterou ostatní využívají, a tím pádem je respondenty ztotožňován s dobrovolným sebeznevýhodněním.

2) Účinky dopingu

Na rozdíl od většiny výzkumů (viz. Empirická část A) zabývajících se dopingem ve sportu jako společenským jevem, kde ve většině případů mínění respondentů vypovídá spíše o míře informovanosti o této problematice, jsou v tomto šetření názory sportovců ovlivněny

přímou osobní zkušeností s dopingem, a tím podávají autentické svědectví z hlediska jeho skutečného působení. Obecně lze rozlišit dvě oblasti podle působení dopingu na:

a) psychiku sportovce a jeho sociální vazby

S tímto vymezením přímo souvisí následující výroky:

V2: *Myslím, že doping má pouze pozitivní účinky na psychiku sportovce.*

V7: *Myslím si, že doping má negativní vliv na sportovcův osobní život.*

V14: *Užívání zakázaných látek ve formě dopingu bych nazval závislostí.*

Souhrnně lze říci, že většina z dotazovaných zaujímá k těmto výrokům značně dopingově pozitivní postoj, myslí si tedy, že účinky dopingu na psychiku, osobní život i sociální vazby jsou převážně kladné. Velice často se v průběhu rozhovorů v souvislosti s užíváním dopingových látek opakovalo tvrzení o růstu sebedůvěry, vnitřní vyrovnanosti a pocitu spokojenosti, jak dokládá například i následující výrok. R15: *„Zhruba po několika měsících jsem začal pociťovat takovej **vnitřní klid**. Dřív jsem byl poměrně roztěkaný a dělal při soutěžích spoustu zbytečných chyb. Toho jsem se kombinací dvou látek skoro úplně zbavil. Měl jsem větší **radost ze cvičení**, protože tréninky byly brzo vidět a to člověka samozřejmě motivuje. (...) **byl jsem mnohem víc uvolněnější a vyrovnanější**.“* Zajímavou skutečností bylo i většinové popření obecně uznávaného názoru o růstu agresivity u jedinců užívajících zejména anabolické látky, což je dobře patrné z další citace. R9: *„Užíval jsem asi tři nebo čtyři druhy anabolik a ani u jednoho jsem si **nevšiml agresivních účinků**. **Byl jsem spíš takovej celkově klidnější**, rozhodně jsem se neměl tendence někde po večerech rvát.“* Mezi respondenty se však objevily i dva případy, jenž s účinky dopingových látek na lidskou psychiku měly rozporuplné zkušenosti. R2: *„Obecně bych řekl, že účinky na psychiku nejsou nijak velký. Podle zkušeností dost záleží na vrozených vlastnostech. Látka, která někoho uklidňuje, mě může naopak úplně rozhodit. Vesměs na mě látky, který jsem bral působily jen fyzicky, ale několikrát se mi stalo, že **jsem měl problémy se spánkem**, který trvaly asi čtvrt roku. Po vysazení se ale všechno vrátilo do normálu.“*, R3: *„... špatně jsem snášel třeba kombinace preparátů, dost se **mi pak měnily nálady**, vůbec to nešlo ovlivnit, potom jsem ale přestoupil na něco jiného a ustalo to.“*

Co se týče vlivu dopingu na osobní život sportovce, panoval mezi respondenty výrazný konsenzus ve smyslu přesvědčení o pozitivních dopadech užívání zakázaných látek na ryze soukromou sféru života sportovců, což ilustrují i následující úryvky rozhovorů. R4: *„Tím, že jsem byl spokojenější sám se sebou, **byl jsem spokojenější i doma**. Když se daří*

v práci, a to pro mě kulturistika byla, je to pak všechno jednodušší. Ty viditelné výsledky mě naprosto naplňovaly.“, R14: „S látkami, co jsem bral, dost **rostla i sebedůvěra**, tréninky byly efektivní, tělo vypadalo líp, já jsem se líp cítil, (...) **měl jsem kolem sebe najednou hodně lidí, hodně kamarádů**. Lidi z vás totiž vycítí, že si věříte. Je to o všechno o pozitivním vztahu k tělu a vnitřní jednotě.“ Ve většině případů by se dala výše zmíněná sociální pozitivita dopingového užívání označit jako produkt změn na rovině ryze individuální zosobněné především růstem vlastní sebedůvěry a spokojenosti s vlastním tělem. I zde se však ani u jednoho z dotazovaných neobjevila zmínka o vzrůstající agresivitě jakožto jednoho z nejdiskutovanějších vedlejších účinků dopingových látek na lidskou psychiku vůbec.

Eventualitu závislosti na dopingových látkách většina z respondentů popřela s nejčastějším odůvodněním jimi praktikované metody přerušovaných cyklů užívání dopingu bez abstinčních příznaků, jak to dokládá i následující citace: R4: „**Kdybych byl závislej nevydržel bych dělený cykly dávek**. Když se k tomu přistupuje s rozumem, dává se tak, aby to tělo pomáhalo a ne ho ničilo, tak se **žádná závislost nevytvoří**. Není to jako droga, s kterou se lidi oblbujou a pak si na to zvyknou (...), tohle má buď léčebný, nebo preventivní účinky. Osobně souhlasím s Machurou⁵⁵, ktorej říká, že lepší je bejt dobrej a zdravej, než špatnej a nemocnej.“, R9: „**Při odborném dohledu se závislost nevytvoří**. Člověk si může zvyknout na tu rutinu, ale **fyzická závislost se při regeneračních dávkách vytvořit nedá**.“ Jako nejzásadnější se zde jeví motiv hlubokého přesvědčení o neškodnosti dopingových látek ve smyslu vytvoření vysokého stupně závislosti, jež je však doložena mnohými odbornými studiemi.

b) na fyzický stav sportovce

V souvislosti s konkrétními účinky dopingu na tělo sportovce lze uvést následující tvrzení z dotazníku:

V12: **Myslím si, že doping nijak výrazně neulehčuje sportovcovu přípravu.**

V13: **Podle mého názoru doping reálně zvyšuje fyzickou výkonnost.**

Postoj k těmto výroky je značně odlišný. Zatímco u prvního z nich se pole respondentů dělí na dvě části, z nichž jedna se domnívá, že doping spíše ulehčuje sportovní přípravu, a druhá, že zakázané látky trénink sportovce nijak neusnadňují, u druhého výroku

⁵⁵ Remigius Machura, 3. ve vrhu koulí na ME 1982 v Aténách, 2. místo na MS 1983 v Helsinkách, mistr Evropy v hale z roku 1985, 1998, 5. místo na OH v Soulu roku 1988, proslulý svým otevřeným přístupem ke sdělování podrobností ze své dopingové minulosti (nález anabolického steroidu Stanozololu v roce 1985).

lze zaznamenat vysoký stupeň konsensu respondentského pole, z něhož vyplývá, že naprostá většina dotázaných je přesvědčena o tom, že doping výkonnost sportovce reálně zvyšuje.

Primární předpoklad apriorního chápání výše uvedeného znění prvního výroku na polaritním spektru jako dopingově pozitivního vyplývalo z výsledků mnoha předchozích empirických studií, v nichž se prokázalo, že mnoho samotných dopujících sportovců nepovažuje dopingové prostředky za trénink usnadňující. Tato tendence se však potvrdila pouze u zhruba poloviny dotázaných, což může svědčit o jisté rozporuplnosti vnímání funkcí zakázaných látek, nebo o rozdílnosti reálných zkušeností. Pravděpodobnějším důvodem však je spíše nejasné vymezení ulehčující funkce dopingů, která je jednou skupinou respondentů vnímána jako ekvivalentní k znevážení vlastního tréninkového úsilí, přičemž však druhá skupina dotazovaných rozumí usnadněním přípravy i možnost toto tréninkové úsilí násobit, jak dokládá následující výrok. R2: „**Ulehčení to je v tom, že se může trénovat víc, je lepší regenerace. (...) Chápu to prostě jako službu organismu.**“

Další rozpor většina respondentů vidí v názorech na vnímáním pomocných vlastností dopingů mezi sportovci užívajícími zakázané prostředky a širokou veřejností, lze ho přitom vysvětlit pomocí následujících citací. R11: „*Většina lidí si myslí, že dopingem něco dostávám zadarmo, ale to je velkej omyl. **Hlavní funkce látek, který beru, je to, že umožní víc trénovat. Tím samozřejmě roste výkonnost, ale jen díky tvé práci, ne kvůli samotnému doping, z toho by bez tvé dřiny v posilovně nic nebylo. Činky jsou pořád stejně těžký, svaly pořád stejně bolí, jen toho jde udělat víc.***“ R8: „*Jedinej pozitivní efekt v tréninku je delší vytrvalost. Jinak průběh se nemění. To, co jsem bral já, mi prostě jen dovolilo makat místo dvou hodin čtyři. **Ulehčení jsem v tom neviděl.***“ R5: „*Dneska si pod tím každá představuje kdovíco, ale **v přípravě doping nikomu nepomůže. Nikdo lidí, co se tomu nevěnujou, neví, že ty výsledky nejsou zadarmo, i když beru něco zakázanýho. Bez práce se to tělo nevyrýsuje, svaly se nez kvalitní, nic. (...) Jak vždycky říkám, doping je dobrej pro ty, který jsou schopný makat víc než ostatní, v tom je jeho pomoc.***“ Nutno zdůraznit, že časté poukazování na různé chápání funkcí dopingů se v tomto smyslu objevovalo u naprosté většiny dotázaných v průběhu celého rozhovoru.

Co se týče míry souhlasu s názorem o pozitivním účinku dopingů ve smyslu růstu fyzické výkonnosti, jeho průměrná bodová hodnota na škále dosáhla maxima, tj. respondenti se s tímto výrokiem ztotožňují, což je patrné i z následujících úryvků rozhovoru. R7: „*Když se hodně dře, **výkonnost jde dost nahoru. V posilovně jsem trávil celý dny, vydržel jsem zvedat metráky. To je pak znát.***“ R11: „*Když jsem začínal se suplementací, měl jsem ten nástup formy mnohem pomalejší. Bylo to těma dávkama, hodně malýma. Postupně jsem přešel na*

*cyklovej režim a ten výkonnostní nárůst byl podstatně větší. “ R12: „Výkon se zvětšuje to je jasný, jinak by to taky nikdo nedělal. V kulturistice jde spíš o to, že s některý látky jen rýsují nebo nafukují – bez většího vlivu na sílu, jiný zkvalitňují vlákno svalu a s tím roste i síla. **Kulturistika je ale pořád spíš estetickéj sport, nikdo neměří kolik kdo zvedne na bench nebo trh. Výkonem v kulturistice může bejt třeba i to vyrýsování.** “ Zvlášť poslední citace dokládá velice důležitý fakt, kterým je významový posun kategorie výkonnosti v estetických sportech. Zatímco například u atletiky, kde jsou fyzické výkony měřitelné, ve sportech, do nichž náleží právě kulturistika nebo například krasobruslení, se v soudech kromě měřitelných údajů uplatňují i kritéria estetická. Výkonnost je zde tedy nutno chápat v poněkud pozměněné podobě než je běžně obvyklé.*

3) Doping a zdraví

Zásadním aspektem v problematice dopingu ve sportu je bezesporu otázka zdraví dopujícího sportovce, do jisté míry navazující na předešlou část věnující se účinkům zakázaných látek na fyzický stav jedince. S touto tematickou oblastí souvisí především dva výroky z dotazníkového šetření.

V3: Podle mého názoru užívání dopingových prostředků představuje reálné zdravotní riziko.

V5: Jsem přesvědčen o tom, že doping jednoznačně chrání zdraví sportovce před zraněním z přetížení

U obou uvedených tvrzení je z výsledků postojových škál patrný pozitivně dopingový postoj vyznačující se popřením zdravotních rizik vyplývajících z užívání zakázaných látek a zároveň pevným přesvědčením o vysoce kladném vlivu dopingu na zdraví sportovce ve smyslu ochrany před zraněními z tréninkového přetížení.

Co se týče otázky zdravotních rizik spojených s dopováním, většina dotázaných si reálné nebezpečí spojené s dopováním zcela neuvědomuje, nebo je úmyslně popírá, jak dokládají následující výroky. R2: „**Osobně žádný zkušenosti s nežádoucíma vedlejšíma účinkama nemám. Když se dává s rozumem pod dohledem někoho, kdo tomu rozumí, riziko toho, že by ty látky mohly nějak ublížit jsou minimální. Vždyť s nima léčí malý děti, tak proč by to mělo uškodit někomu, kdo váží mimo sezónu 120 kilo.**“ R8: „**Nebezpečný ty látky v množstvích, který jsem bral já, nebyly.** Nikdo z profesionálů nesype jak se mu zachce, ale má připravený plán na míru, kde jsou ty dávky uzpůsobeny věku a váze tak, aby nemohly uškodit. Pokud nějaký notorický posilovač, co se chce líbit holkám, nakoupí na černém trhu

hormony pro kuřata a pak se z toho osype nebo mu vypadají vlasy, to už je věc jiná. V profesionálním prostředí je všechno pod kontrolou.“ Upozornění na nutné rozlišení dopingů ve vrcholovém a rekreačním sportu, tak jak zachyceno i posledně zmíněném výroku, se vyskytovalo prakticky ve všech rozhovorech s dopujícími kulturisty. Hlavní rozdíl je podle jejich slov zejména v absenci odborného dohledu při vytváření tzv. dávkovacích plánů i při samotné aplikaci dopingových látek v prostředí rekreačního sportu. Zatímco s profesionální sportovní oblasti je, podle názorů většiny respondentů, zdravotní riziko spojené s užíváním dopingů sníženo na minimum, rekreační sport se vyznačuje absencí odborných znalostí o účincích zakázaných látek, a tudíž nebezpečí poškození zdraví dopujícího jedince značně roste. Jak poukazují mnozí z dotázaných, spektrum látek užívaných ve vrcholovém sportu se značně liší od těch, jež jsou běžné ve sportech rekreačních, což dokládá i následující citace. R16: „*To, co teď jede ve veřejných posilovnách je obvykle tak 15 let starý, někdy se za drahý peníze prodávají i ampule s rostlinným olejem. Dealeři využívají nevědomosti mladých kluků, který mají dost kreslený představu o funkci skutečného dopingů. Látky běžný v profikulturistice jsou úplně někde jinde.*“

Jak vyplývá z provedených rozhovorů i vyhodnocení postojových škál, mezi respondenty panuje zcela jednoznačný konsenzus o ochranném vlivu dopingových prostředků na zdraví sportovce. Tento názor dobře ilustruje následující série výroků. R2: „*V odborně připravených dávkách měly preparáty, který jsem užíval, jen pozitivní účinky. Osobně jsem zastávce přístupu běžného v dřívějším Československu, kde byl doping ve vrcholovém sportu pod dohledem odborníků a dávky měly jen funkci urychlení regenerace.*“, R9: „*Veřejnost si podle mě vlastně nedokáže představit ty tréninkové objemy, který musí člověk zvládnout, aby vypadal, jak vypadá. Není možný, aby se stravoval jako někdo, kdo nesportuje. Já jsem jedl denně 2 kila masa a látky, který mi našli, sloužily jen jako ochrana vazivovejch pouzder před opotřebením ze zátěže.*“, R16: „*Myslím, že rozhodně není možný, držet se ve vrcholovém sportu víc než 10 let bez užití nějaký podpůrný látky. Tělo se tou zátěží hrozně opotřebuje, je nutný suplementovat, aby se neoddělaly klouby.*“ Z výše uvedeného je patrné pevné přesvědčení respondentů o nutnosti užívat dopingové látky ve vrcholovém sportu jakožto prevenci před opotřebením pohybového aparátu, který je nadměrně zatěžován velkými tréninkovými dávkami.

4) Aspekt zisku a rizika

S posledně jmenovaným tématem úzce souvisí i chápání poměru zisků a rizik spojených s užíváním dopingů. V dotazníku jej zastupuje výrok:

V6: *Zisky plynoucí z užívání dopingu jsou v poměru ke všem rizikům, které tato aktivita obnáší, menší.*

Obecně lze říci, že postoj dotazovaných je i zde dopingově pozitivní, což dokládají i výsledky postojových škál, z kterých vyplývá, že zisky v porovnání s riziky užívání dopingu jsou dopujícími sportovci chápány jako větší, což je konstatováno i přes disciplinární řízení a následný trest za užívání dopingových látek udělený všem respondentům účastnícím se tohoto výzkumu. Typické bylo následující tvrzení. R4: „*Když se na celou situaci dívám z dnešní perspektivy, **nic bych nezměnil.** Dělal jsem všechno **proto, abych zůstal zdravý a zároveň dělal spor, kterej mám rád.** Přesto, že mi to znemožnili, mám za sebou slušnou kariéru a **ničeho nelituju.***“ Velice často dotazovaní zdůrazňovali chápání zisku ne jakožto finančního ohodnocení, ale jako zachování vlastního zdraví a spokojenosti s vlastním tělem, přičemž, jak již byl uvedeno v analýze dotazníkového šetření, největší riziko bylo spatřováno v ohrožení možnosti pokračovat v současné sportovní kariéře.

5) Doping a jeho pozice ve vrcholovém sportu

Pro chápání dopingové problematiky jako součásti světa sportu lze pohled z perspektivy dopujícího sportovce považovat za ten zcela nejzásadnější. S touto tematikou souvisejí především dva výroky z provedených Likertových škál.

V4: *Myslím si, že doping v současní době představuje jedinou možnou cestu k výraznému úspěchu ve vrcholovém sportu.*

V9: *V dopingu vidím především nutnou podporu černého trhu.*

S přihlédnutím k výsledné analýze postojů lze opět konstatovat silně pozitivní dopingový přístup respondentů, jenž je možný charakterizovat jako přesvědčení o přímé propojenosti prostředí vrcholového sportu s dopingem jakožto základním prostředkem vedoucím k úspěchu v něm. S tímto je nepřímě spojeno i razantní odmítnutí přímé souvislosti dopingu s podporou černého trhu, který je, jak dokládají výše zmíněné citace, propojený spíše s rekreačně sportovní či mimosportovní oblastí. Nejčastějšími typy výroků byly tyto: R2: „*Většina světový kulturistický špičky má za sebou dopingovou minulost nebo si za doping v současnosti odpykává trest. S profisportem jsou prostě spojený nároky, který se bez využití určitejch preparátů plní jen těžko. Neříkám, že **berou** všichni, ale **ty nejlepší podle mě určitě.***“, R7: „*Když chci bejt dobrej, musím hrozně dřít, ale **když chci bejt nejlepší, musím k tomu něco přidat.** Dneska tohle pochopil každej, jen někdo má holt větší štěstí, nebo lepší*

prostředky, který ještě neumí odhalit.“, R11: „Obecně platí, že čím lepší borec, tím lepší preparát (..), jde hodně o finanční možnosti. (...) podle mě je v současném vrcholovém sportu doping zakořeněnej, už jen proto, že sportovci musí chránit svoje tělo před opotřebením, protože je vlastně živí.“ Zejména z poslední ukázky rozhovoru vyplývá důležitý poznatek. Většina respondentů chápe (nebo svého času chápala) své tělo jako prostředek k obživě, o který je nutné pečovat. Vzhledem ke vnímání hlavní funkce dopingů jako nástroje ochrany zdraví sportovce, pak tato péče logicky obnášela i užívání zakázaných látek. Co se týče názorů na přímou vazbu dopingů na černý trh, lze uvést následující citace. R8: *„Já osobně jsem získával látky s certifikátem od farmaceutů a pokud vím, dělali to tak i všichni ostatní. Preparáty z černého trhu jsou ve většině případů jen podvrhy nebo léčiva pro zvířata.“* R13: *„...na černém trhu shání látky spíš amatéři, každý závodník musí mít přehled o tom, co bere, nemůže si dovolit riskovat a přijímat látky neznámého původu, jak tomu je u těch z černého trhu.“* Je zde patrná značná tendence kontrolovat složení a původ dopingových látek ještě před samotnou jejich aplikací. V této souvislosti je pak černý trh jakožto zdroj daných látek vyloučen právě z důvodů nejasnosti jejich původu.

6) Seznam zakázaných látek

Co se týče názoru respondentů na seznam zakázaných látek ve vztahu ke sportovci, lze využít následující tvrzení z předchozí analýzy zkoumaných postojů.

V10: ***Podle mého názoru by bylo dobré některé látky označené jako zakázané legalizovat.***

V17: ***Seznam zakázaných látek ve sportu považují pro sportovce za vysoce diskriminující.***

Vzhledem k velice silně pozitivním dopingovým postojům k těmto tvrzením, lze konstatovat, že zkoumaní sportovci chápou seznam zakázaných jako značně diskriminující a považovali by za žádoucí některé preparáty, jejichž užívání je v současnosti ve sportu zakázáno, legalizovat.

Mezi výroky charakterizující většinový názor lze uvést například tyto: R6: *„Chápu, že ten seznam se rok od roku rozšiřuje, ale to, co mi je záhadou je, proč tam zůstávají i látky bez pořádných účinků nebo třeba naopak s utlumujícím efektem.“*, R7: *„Znám hodně kluků, co spíš než na steroidy došli na nějaký léky proti bolesti. To se mi vážně zdá dost podivný mít zakázaný látky, který by stejně výkonu nepomohy.“*, R13: *„Seznam zakázanejch látek je podle mě rozhodně diskriminující. Člověk aby nedělal nic jinýho než neustále kontroloval*

složení u každého preparátu z lékárny. Moje první napomenutí bylo za užití nosních kapek obsahujících uvolňující látky. Paradoxní na tom je to, že mě to ten den natolik utlumilo, že jsem se vůbec neumístil.“ Jak vyplývá z následujících citací, největší vlna nesouhlasu se seznamy zakázaných látek ve sportu je spojená se zařazením běžných léků proti nachlazení či různých analgetik k preparátům vrcholovým sportovcům zapovězeným, což většina respondentů chápe jako akt diskriminace.

7) Antidopingová opatření

Z hlediska přístupu zkoumaných dopujících sportovců k antidopingovým opatřením v podobě legislativního ukotvení zákazu dopingu spojeným s fungujícím systémem sankcí v případě porušení tohoto zákona, jsou postoje respondentů opět silně dopingově pozitivní. V příslušné části dotazníku se této oblasti týkají dva výroky.

V15: ***Tresty udílené dopujícím sportovcům chápu jako spravedlivé.***

V16: ***Současná antidopingová legislativa je podle mě již zastaralá.***

S přihlédnutím k vyhodnoceným výsledkům postojových škál, je možné tvrdit, že téměř všichni respondenti chápali tresty udělené jim nebo jejich kolegům za nespravedlivé, přičemž současnou antidopingovou legislativu považovali za zastaralou a nepružnou zejména v řešení specifik jednotlivých případů. Jak dokládají následující citace, vyskytovalo se mezi respondenty několik druhů odůvodnění. R3: „***Nevidím jedinej důvod, proč bych měl bejt trestanej za to, že jsem zodpovědněj ke svému tělu. Nebral jsem žádný enormní množství hormonů jako sověti před třiceti lety, jen jsem chránil tělo před zničením. Kdyby konečně proběhly pořádný výzkumy skutečnejch účinků těch látek, bylo by jasný, že takový dávky mají jen léčebnou funkci.***“, R7: „***Znám hodně lidí, co doplatilo třeba jen na špatný označení potravinovýho doplňku a dostali stejnej trest jako já, kterej pravidelně užíval skoro tři roky Superanabolon. V tomle mi je těch kluků líto, protože se nemají šanci dovolat. Legislativa absolutně nerozlišuje úmysl od omylu a ani nepřihlíží k individuálním případům. Současná situace je podle mě neúnosná.***“, R11: „***Hlavní nespravedlnost vidím v tom, že jsou často dopadený jsou nejčastěji ty, který nemaj na drahý a těžko dostupný maskovací látky, a hlavní sypači zůstávaj nepotrestaný. V tomhle mi připadá činnost antidopingovejch institucí zbytečná, stejně neodnaučí lidi dopovat a akorát trestají ty nejmíň vinný.***“ Jak je patrné z předchozích odpovědí, chápání trestů jako vysoce nespravedlivého je spojeno především s faktem chybějících výzkumných metod, které by byly schopné odhalit přítomnost jak nově

užívaných dopingové látek, tak účinných preparátů určených pro krytí prostředků již známých.

Co se týče informací týkajících se okolností užívání dopingových preparátů, hlavního motivu vedoucímu k tomuto jednání, získávání i aplikace těchto látek a jejich souvislost s předchozími zkušenostmi s legálními doplňky stravy, vyplývají z rozvíjejících otázek dotazníkového šetření následující zjištění.

Jak již bylo uvedeno výše při analýze dat získaných kvantitativně metodologickými technikami, hlavním motivem, označovaným většinou respondentského pole, vedoucím k prvnímu užití dopingových látek byla především snaha o efektivní růst sportovní výkonnosti. Přesto, že většina straších kulturistů připustila užívání dopingu s rostoucím věkem i ze zdravotních důvodů, je nutné zdůraznit, že se podle nich opět jednalo, spíše než o řešení aktuálních fyzických zranění, o snahu vzdorovat přirozenému výkonnostnímu poklesu spojenému se stárnutím organismu. Tento názor je reprezentován například tímto výrokem: R5: „*Je jasný, že tělo stárne a výkonnost rok od roku klesá, zvlášť po třicítce je znát každý rok, ale **hlavním motivem je zase jen ta výkonnost. Řešit zdravotní komplikace se těma látkami taky dá, ale v jinejch poměrech a kombinacích.***“ Motiv touhy po nových zkušenostech byl všemi respondenty výrazně popřen, což dokládá i následující citace. R2: „*Zkoušet něco novýho je pro vrcholovýho závodníka dost riskantní. Tohle dělají spíš amatéři ve fitcentrech.*“ Obecně lze říci, že u většiny dotazovaných byla zřetelná inklinace k výrazné podpoře kultu výkonu, jak dokládají mnohé empirické studie, tolik typickému pro současný vrcholový sport. V této souvislosti se také objevuje časté spojování výkonnosti s atraktivitou sportu ve vztahu ke sportovnímu fandovství, jenž je dobře ilustrováno například tímto výrokem: R16: „*Lidi si zvykli na kvalitní výkony. Vždycky se radši půjdou podívat na závod, kterej zavání svěťákem, i když je tam podezření, že ten danej borec není úplně nejčistější, než aby šli na místní soutěž amatérů. **Diváci prostě chtějí extrémně dobrou podívanou a ta není zadarmo.***“ Zde je dobře patrná častá tendence chápat aktivní dopování jakožto určitou službu veřejnosti, jež vyžaduje výkony na (i za) hranici lidských možností, a tak nepřímo nutí sportovce k užívání prostředků, které tato divácká očekávání pomáhají plnit.

V otázce dostupnosti se na relativně snadném přístupu k dopingovým preparátům shoduje většina respondentů. Nejčastěji uváděným hlavním důvodem tohoto faktu bývá stále se rozšiřující spektrum možností zisku těchto látek, jak dokládá i následující ukázka z rozhovoru: R7: „*V dnešní době se dá většina zakázaných látek sehnat na webu, přes různý*

inzeráty nebo tak. Prostě to přijde poštou. Většina profikulturistů ale bere věci s licenci od ověřených zdrojů nebo přes přátele.“ Právě skutečnost zcela otevřeného přístupu k dopingovým preparátům je dotazovanými chápána jako příčina jejich rozšíření i v rekreačních sportech, kde však chybí účinný kontrolní aparát a s ním spojený i systém jeho exekutivy, což ilustruje tento výrok: R13: „...tím, že dneska **je plnej internet všemožných hormonů**, je jasný, že se k tomu najde i obyč. **Jde to hlavně do veřejných posiloven, kde to dealuje personál. Nebezpečí je ale v tom, že tuhle oblast nikdo nekontroluje a pak to amatérský sypání dorůstá hroznejch rozměrů.**“ Obecně lze říci, jak vyplývá z většiny provedených rozhovorů, že je nutné rozlišovat způsoby zisku zakázaných látek u vrcholových a rekreačních sportovců. Zatímco první skupina obvykle získává dopingové látky od konkrétních osob, nejčastěji odborníků z řad farmaceutů či výživových poradců, druhá skupina využívá spíše anonymní cesty, jakou je například využití služeb inzerátů na internetových stránkách. S tímto faktem je však spojeno i riziko plynoucí z neznámého původu takto získaných preparátů a absence odborného dohledu nad jejich dávkováním, případně kombinací.

Velice zajímavá byla také zjištění spojená s vnímáním největších rizik spojených s užíváním dopingu většinou respondentů. Jak vyplývá z výše uvedených analýz, největší nebezpečí v této souvislosti bylo představováno nemožností pokračovat v soutěžní činnosti, což bylo respondenty chápáno jako znehodnocení mnohaletého úsilí, v mnoha případech dokonce přerušení hlavního ekonomického příjmu sportovce, jak je dobře patrné z následující série výroků. R1: „**Nejvíc jsem se bál toho, že mi zničí kariéru, všechny ty léta dřiny přijdou v niveč. To se taky stalo. Dostal jsem dva a půl roku, ale v mém věku to je už hrozně moc. Udržovat se takovou dobu ve formě, z který bych se mohl vrátit, to je nereálný.**“, R4: „**Zdravotní rizika byly na minimu, největší obavy byly spojený spíš se zákazem startů, s tím, že mi vezmou milovanéj sport. (...) Můžu to dělat dá, to jo, ale už ne závodně a to není ono.**“, R15: „**O odhalení nejde, beztak všichni věděli, co jsem zhruba bral, tady šlo spíš o to, že by mě za to vyloučili, což taky udělali. Nějak jsem nepočítal s mimosoutěžní kontrolou a dojel jsem na to. Tak si teď spíš posiluju, abych nevyšel z kondice a uvidim, jestli se ještě budu schopnej vrátit za ty dva roky.**“ Celkové abstrahování od spojitosti dopingu se zdravotními riziky potvrdily i výše uvedené analýzy, stejně jako tomu bylo i u pouze marginálního zastoupení obav z odhalení, typických především u mladších respondentů.

Rozvíjením otázkového aparátu spojeného se způsobem užívání dopingu byl zjištěn fakt značně převažujícího kolektivního typu dopování, což vypovídá především o silně organizovaném systému získávání, šíření i aplikace zakázaných látek ve vrcholově

sportovním prostředí. Je však nutné zdůraznit, že mnohé odpovědi poukazují na značnou heterogenitu chápání pojmu „kolektivu“. Zatímco většina z dotazovaných ho chápala jako tým specialistů dohlížejících na dávkování, účinky a případné kombinace dopingových látek, vyskytly se případy, jenž za kolektivní dopování považovaly to v rámci tréninkové skupiny. Lze tedy konstatovat, že obě skupiny, jenž přiznávají určitý typ dopingové asistence (ať již ve formě odborných rad, či spíše jen sdílení zkušeností), se liší především typem sportovní angažovanosti daného pomocného aparátu, což dokládají i tyto citace: R9: *„V dnešní době má **každý profesionální sportovec kolem sebe lidi, který dohlíží na suplementaci. Dělají jednak jídelní plány, který se odvíjí od tréninku, a jednak podle toho dávají i podpůrné látky. Absolutně jim v tom důvěřuju, což vychází z mnohaleté spolupráce.**“*, R14: *„...věděl jsem zhruba, kdo z kluků na čem jede, **dost jsme si i říkali zkušenosti, tipy** nebo tak. Ale ke kolektivním aplikacím rozhodně nedocházelo, přeci jen bylo nutný bej pořád ostražítej.“* Obecně se tedy prokázalo, že pouze marginální část respondentů chápe své dopování jako individuální aktivitu, zatímco naprostá většina označuje tuto činnost za různým způsobem kolektivní. V této souvislosti je nutné uvést i zjištěná fakta o způsobu užívání dopingových látek ve smyslu jejich přímé aplikace, což do velké míry souvisí právě s nutností cizí asistence. Z výpovědí sportovců vyplývá, že téměř polovina z dotázaných kombinuje orální a injekční přijímání dopingových preparátů, zhruba třetina respondentů preferuje pouze injekční podání a zbytek dopuje pouze orálně.

Co se týče užívání doplňků stravy, všichni respondenti tuto skutečnost potvrdili s odůvodněním typickým i pro tento výrok: R10: *„**Každý v kulturistice musí užívat extra látky, o tom nemůže bejt nejmenší pochyby. Kdyby tomu tak nebylo, ty těla by vypadaly úplně jinak. Organismu se prostě musí dávat víc než je schopnej přijmout z normální stravy.**“* Bezprostřední souvislost s užíváním dopingu však respondenty potvrzena nabyta, jak je patrné i z této citace: R16: *„...jako, **že by mě to přivedlo k zakázaným suplementům, to bych neřekl. Ty doplňky jsem bral dál, dokonce mnohem víc, ale souvislost v tom nevidím.**“* Lze se však domnívat, že právě tendence užívat látky umělého charakteru měla zásadní vliv i na pozdější volbu prostředků zakázaných, jejichž působení ve většině případů účinky legálních doplňků stravy v mnohém překonávají.

Velice významnou tematickou oblastí se ukázala být problematika užívání drogových látek vrcholovými kulturisty. Tato kategorie byla do výzkumu zařazena z důvodů snahy o komparaci postojů zástupců tohoto druhu sportu s množstvím sportovců různých zaměření i věku, jejichž přístupy k drogám byly zachyceny v četných empirických studiích popsaných také v příslušném oddílu této práce (kapitola 7). Jak se ukázalo, více než tři čtvrtiny

respondentů přiznává příležitostné užívání alkoholu, přičemž však valná většina z nich zdůrazňuje jeho přijímání pouze v malém množství. Z ostatních drog bylo převážně u mladších sportovců zmíněno občasné kouření marihuany, což se však „dle tvrzení respondentů, dalo nazvat spíše určitým druhem experimentu, nežli dlouhotrvající či pravidelnou aktivitou. Užívání ostatních drog bylo účastníky výzkumu rázně popřeno, což dobře ukazuje i následující citace. R13: „*Ono, když víte, že ráno musíte být v půl sedmý v posilovně a makat, tak si nějaký drogy hodně rychle rozmyslíte. Když byla nějaká rodinná oslava, tak jsem si s nima připil, to jo, ale alkohol je svým složením pro kulturistu zvlášť v předzávodním období dost nevýhodnej, je plnej prázdný energie a tu rozhodně nemůžu potřebovat.*“ Právě zdůraznění nutnosti tvrdého stravovacího režimu a z toho vyplývajících striktních zákazů užívání látek s omamnými účinky bylo v rozhovorech velice časté. Lze tedy konstatovat fakt nepotvrzení přímé souvislosti užívání dopingových a drogových látek zástupci vrcholové kulturistiky, což znovu potvrzuje existující kult výkonu v tomto druhu sportu, z kterého logicky vyplývá i odmítnutí užívání utlumujících či jinak výkon znehodnocujících látek jakožto aktu odporujícího základním uznávaným principům.

9.4 diskuze výsledků výzkumu

Jak je uvedeno v sedmé kapitole zabývající se stručným popisem dosud provedených šetření na téma dopingů ve sportu, většina z těchto empirických studií pracuje s mnohem větším vzorkem respondentů nežli výzkum provedený v rámci této práce. Skutečností znemožňující snadnou komparaci výsledků výzkumů je samotná povaha zkoumaných souborů, jejichž přímá ekvivalence je vyloučena nejen z důvodů již zmíněné nesrovnatelnosti velikosti výzkumného vzorku, ale zároveň i z toho vyplývajících užitých technik šetření a mnohdy také různorodostí charakteru vzorku, ať již ve smyslu jeho sportovní angažovanosti, dopingové zkušenosti, či národní příslušnosti.

9.4.1 srovnání s výzkumy z českého prostředí

1) Možnosti antidopingové prevence u dětí a mládeže

Jak je uvedeno v kapitole 7.1, hlavními zjištěními daného šetření, lišícího se od nově provedeného výzkumu věkem a formou sportovní organizace respondentů, byla především

vysoká míra tolerance k užívání dopingových prostředků k dosahování maximálních sportovních výkonů, značná neinformovanost o negativních účincích zakázaných látek a podceňování rizika, které sebou jejich užívání nese, což koresponduje i s obrazem situace v prostředí současné české vrcholové kulturistiky. Shodné rysy lze dále vidět v tendenci stále volnějšího chápání principu fair play, jenž je (jak ukázala příslušná analýza nově provedeného výzkumu) vrcholovými kulturisty nahlížen jakožto soubor pravidel spojovaných spíše s bojem proti korupci ve sportu, nežli dopingem jako takovým. Zásadní rozpory však lze najít ve vnímání největších rizik spojených s dopováním. Zatímco u výzkumu provedeného Pavlem Slepíčkou je za ně považována možnost odhalení rodinou, přáteli či finanční náročnost užívání dopingu, výsledky šetření realizovaného v rámci této práce vypovídají v této souvislosti spíše o obavě z nemožnosti účastnit se soutěží, což je dáno okolnostmi plynoucími z výše zmíněné diverzity výzkumného vzorku z hlediska jeho sportovní angažovanosti. Touto skutečností lze do jisté míry vysvětlit i další rozpor v porovnávání výsledků, který se projevil v oblasti závislosti tolerance k užívání dopingových látek na věku respondenta. Nově provedené šetření zaznamenává tendenci růstu pozitivního přístupu k dopingu, a tím i tolerance k němu, s věkem sportovce, porovnávaný výzkum z 90. let však u nevrcholově sportovní populace poukazuje na tendenci zcela opačnou. Další důvody tohoto rozporu lze vidět především v silném působení vnímání dopingu jakožto běžné součásti sportu u starších kulturistů, od nichž jsou tyto postoje přebírány mladšími zástupci tohoto sportu, a naopak silnějšímu zakořenění etických principů u starší nesportovní generace v porovnání s ročníky mladšími, u nichž obecná křivka tolerance dosahuje svého maxima. Velice zajímavým styčným bodem je, ve Slepíčkově výzkumu zdůrazněný, vliv vrcholových kulturistů na utváření postojů a hodnot české mládeže, což umožňuje vysledovat u obou zmiňovaných skupin, přes zcela rozdílné motivy užívání dopingových prostředků, mnoho společných rysů.

2) Motivace mladých návštěvníků fitcentr

Cílem provedeného výzkumu popsaného v kapitole 7.4 bylo postihnout motivace ke cvičení a postoje návštěvníků fitcenter z řad české mládeže k této aktivitě, včetně reflektování úrovně poznatků o podpůrných prostředcích, zejména pak anabolických steroidech. Z výsledků vyplývá, že procento sportovně neorganizovaných uživatelů dopingu se neustále zvyšuje, přičemž je zde patrná výrazná permisivita u mužů, v čemž však vzhledem k genderové homogenitě vzorku výzkumu nově provedeného nelze učinit odpovídající srovnání. Možnost komparace však nabízí zjištění, že celých 18% mládeže do 19 let bylo ochotno investovat do nákupu anabolik řádově tisícové částky, přičemž v průměru šlo o sumy

okolo 1800 Kč měsíčně (u mužů v 6,5% tato částka přesáhla i 2000 Kč). Finanční náklady na dopingové látky se však u vrcholových kulturistů pohybovaly v rozmezí 5-10 tisíc měsíčně, což spíše než s množstvím užívaných preparátů souvisí s jejich kvalitou.

3) Zneužívání prostředků s dopingovým účinkem v organizovaném a neorganizovaném sportu

Tento výzkum zahrnul mládež jako věkovou skupinu 15-24letých a to v reprezentativním záběru všech skupin z hlediska profesní přípravy i velikosti místa bydliště, přičemž v ohnisku zájmu výzkumníků byla míra sportovní angažovanosti respondentů a její korelace s postojem k dopingovým prostředkům, kouření a konzumaci alkoholických nápojů. Jak již bylo uvedeno výše, komparace z hlediska rozdílnosti přístupů u mužské a ženské populace je zde vyloučena z důvodů ryze mužského respondentského pole nově provedeného výzkumu. Lze ovšem konstatovat, že hlavní prvotní motiv užívání dopingu je u chlapců stejný jako u profesionálních kulturistů, je jím především snaha o zvýšení sportovní výkonnosti. Dále je pak nutné poukázat na shodu v přístupech k tzv.rekreačním drogám u sportující mládeže a u zkoumaného souboru vrcholových kulturistů, obě uvedené skupiny jsou totiž charakteristické nízkou mírou tabakismu a alkoholismu, což lze vysvětlit nutným udržováním zdravé životosprávy u sportovců jako takových. Zásadně rozdílný je naopak samotný postoj těchto dvou skupin k dopingu. Zatímco přístup zkoumané mládeže se bez ohledu na míru její sportovní angažovanosti dá nazvat vysoce dopingově negativním, u vrcholových kulturistů je tomu přesně naopak. S tímto faktem je úzce propojené i uvědomování si nežádoucích účinků a s nimi spojených zdravotních rizik užívání dopingových látek deklarované skupinou mladých respondentů, přičemž eventualita negativních vlivů dopingu na lidský organismus je profesionálními sportovci vytrvale vyvracena. Vzhledem k cílům mnoha mladých respondentů z prvního šetření směřovat do sportu vrcholového, by bylo zajímavé tuto skupinu, v případě uskutečněného výkonnostního posunu, podrobit výzkumu postojů k dopingu za několik let a porovnat dané výsledky s těmi výše popsány.

4) Postoje vrcholových sportovců k dopingu

Z hlediska komparace lze tento výzkum chápat jako nejvíce ekvivalentní zejména pro podobnost velikosti vzorku respondentů, užitou techniku sběru dat i míru sportovní angažovanosti účastníků šetření. Zásadním zjištěním plynoucí z empirického výzkumu provedeného v roce 2007 mezi vrcholově sportujícími vysokoškolskými studenty byla značná rozdílnost v postojích u mužů a žen. Jak již bylo zmíněno výše, vzhledem k pouze mužským

respondentům účastnícím se novějšího z šetření, přímá komparace zde není možná. Ovšem v případě akceptování kauzálního propojení funkce postoje implikujícího jednání jedince a zároveň chápání ukazatele potrestaných sportovců jakožto úzce souvisejícího či dokonce vycházejícího ze skutečného užívání dopingových prostředků, lze logicky vyvozovat podobnou tendenci rozdílnosti přístupů mezi oběma pohlavími i v rámci české vrcholové kulturistiky. Za zkoumané období totiž nebyla z řad vrcholových sportovkyň potrestána ani jedna kulturistka, což zároveň nepřímě vypovídá i o větší pravděpodobnosti absence skutečného užívání dopingových prostředků, a přímo to svědčí o méně pozitivním přístupu k němu. K tomuto výkladu je však nutné přistupovat jakožto k pokusu o nastínění předpokládaného vývoje daného jevu, nikoli jakožto relevantního výzkumného výsledku.

9.4.2 srovnání se zahraničními výzkumy

1) Morálních postoje mládeže k doping

Jak vyplývá z tohoto šetření, uskutečněného v Polsku mezi studenty ve věku 18-21 let shodujícího se s výzkumem realizovaným jako součást této diplomové práce zejména v užití škálovací techniky sběru dat, sportující skupina studentů měla tendenci zlehčovat negativní dopady užívání dopingových látek na zdraví, s čímž je spojen i fakt pozitivnějšího přístupu a větší tolerance k tomuto jednání než byl zaznamenán u jejich nesportovních kolegů. Vysoká míra tolerance k abúzu zakázaných látek zvyšujících sportovní výkon u zástupců vrcholové kulturistiky je potvrzena výzkumem druhým, realizovaným v prostředí českém. Srovnání s faktem zjištěné větší morální úrovně žen v otázce odmítání doping jako zásadního porušení aspektu fair play však může proběhnout, stejně jako u komparace předešlé, pouze formou hypotézy.

2) Postoje budoucích učitelů tělesné výchovy k doping

Šetření, jehož výzkumný vzorek byl tvořen zhruba stovkou studentů připravujících se na povolání učitele tělesné výchovy na Litevské akademii tělesné výchovy, potvrdilo dobrou orientaci respondentů v nabídce dopingových látek i existující přímé zkušenosti s jejich užíváním, přičemž seznámení se s touto problematikou proběhlo u většiny dotázaných velice brzy (ve věku 15-16 let). I zde je nutné konstatovat potvrzení větší permisivity ve vztahu k užívání zakázaných látek ve sportu u mužů, k čemuž bylo ve smyslu komparace provedených šetření zaujato stanovisko u předešlých srovnání. Zajímavým zjištěním

litevského výzkumu bylo uvědomění si nedostatečné informovanosti o pravých účincích dopingů na organismus sportovce u zkoumaných studentů, což značně odporuje proklamaci vrcholových kulturistů o kvalitních znalostech působení užívaných preparátů. Tento rozpor však do značné míry vyplývá z povahy i četnosti tohoto úzu u porovnávaných dvou skupin populace, jakými jsou organizovaně sportující studenti a profesionální kulturisté.

3) Postoje k dopingů a rekreačním drogám mezi francouzskými studenty – vrcholovými sportovci

Tento výzkum, v jehož rámci byli dotazováni vrcholoví sportovci z řad studentů, je z hlediska komparace jedním ze nejzásadnějších. Hlavním cílem daného šetření bylo postižení vztahu respondentů k dopingů a rekreačním drogám, přičemž se vycházelo z teze, že někteří sportovci dopují s cílem zvýšit svou výkonnost a uvědomují si přitom i případná rizika s touto činností spojená, což se provedeným šetřením také potvrdilo a což se značně liší od porovnávaného výzkumu českých vrcholových sportovců. Důvody tohoto rozporu lze vidět v možnosti více účinnějších francouzských antidopingových programů, jež jsou obecně považovány za nejpropracovanější v Evropě, či diverzity charakterů zkoumaných skupin sportovců v přístupu k této problematice.

Poukázáním na stále sílící roli sportu jakožto socializačního činitele, byla v zahraničním výzkumu popsána tendence sportovců z nižších sociálních vrstev chápat doping jako legitimní prostředek kariérního růstu, jehož výhody nejsou pouze materiálního charakteru, ale týkají se i žádoucího posunu na žebříčku sociální mobility. Hledání ekvivalentního závěru ve výzkumu realizovaném v rámci této práce je ztíženo absencí zjišťování této kategorie, již se mohou přibližovat pouze ukazatele nejvyššího dosaženého vzdělání a socio-ekonomické aktivity. Tendenci chápat doping jako jedinou cestu k výraznému úspěchu ve vrcholovém sportu spojenou zároveň i s kariérním růstem lze však sledovat i u českých respondentů napříč výše zmíněnými proměnnými kategoriemi.

Za další styčnou plochu obou šetření lze dále považovat trend medikalizace společnosti a s ním spojenou stále se zvyšující oblibu využívání různých farmakologických doplňků stravy nabývajících ve sportovním prostředí značných rozměrů, jak ostatně dokazují počty užívaných preparátů v českém vrcholovém prostředí blížící se mnohdy až ke dvěma desítkám na osobu.

Nejzásadnějším bodem této poslední komparace je však shoda výsledků týkajících se korelace tolerance k užívání dopingových prostředků s věkem respondentů. V obou šetřeních se totiž potvrdilo posilování pozitivního přístupu k dopingů s rostoucím stářím sportovců, což lze vysvětlit především zvyšující se sportovní angažovaností v prostředí, ve kterém se

dopování považuje za zcela nutný aspekt na cestě k úspěchu a které vyvíjí značný tlak na sportujícího jedince z hlediska požadavku konstantní kvalitní výkonnosti. Pozitivní korelace mezi výší tolerance k dopingů a užíváním rekreačních drog alkoholu a hašiše (s výjimkou kouření exaktně poškozujícího zdraví), která byla zaznamenána v rámci výzkumu francouzského, však v českém prostředí potvrzena nebyla. Tato skutečnost však může být dána rozdílným přístupem k omamným látkám u profesionálních kulturistů, kteří tvoří svou přísnou životosprávou spolu s odmítáním rekreačních drog zcela specifickou skupinu. Obecně lze říci, že nově provedený výzkum potvrzuje většinu výše uvedených zjištění zahraničního šetření, což svědčí o spektru shodných aspektů vnímání dopingové problematiky sportovci napříč národním zařazením.

9.5 shrnutí

Hlavním přínosem výzkumu s názvem *Postoje a zkušenosti dopujících vrcholových sportovců* provedeného v rámci této diplomové práce je především získání souboru informací o vzorku populace, který je pro problematiku dopingů v současném sportu zcela nejzásadnější, jedná se o samotné uživatele dopingových prostředků. Vzhledem k citlivosti výzkumného tématu bylo využito faktu probíhajícího výkonu trestu uděleného všem respondentům a znemožňujícího jejich aktivní účast na oficiálních soutěžích. Tato skutečnost umožnila potřebnou otevřenost, jež sloužila jako základní předpoklad získání relevantních informací o zkoumaném souboru sportovců. Co se týče získání požadovaných odpovědí, lze daný výzkum označit za úspěšný.

Obecně by se výsledky šetření daly shrnout následujícím způsobem. Předpoklad pozitivního postoje k dopingů (do značné míry logicky vyplývajícího ze samotného faktu užívání zakázaných prostředků) se u zkoumaného souboru jednoznačně potvrdil. Za dva nejzásadnější důvody tohoto stavu lze považovat jednak absenci hlubšího ukotvení spojitosti etických principů sportu s otázkou dopingů jakožto mravně nežádoucí entity, jež odporuje jeho nejzákladnějšímu rámci hodnot, a jednak již určité zakořeněnosti tohoto jevu ve vrcholovém sportovním prostředí, což se projevuje chápáním abúzu zakázaných látek jako jeho zcela normální a běžné součásti.

Jak vyplývá z analýz výsledků uvedených u jednotlivých technik sběru dat, celkový přístup respondentů k dopingů je i přes fakt uděleného trestu značně pozitivní, což se vyznačuje především popíráním zdravotních rizik spojených s užíváním zakázaných látek,

zdůrazněním jejich kladného působení jak na psychickou a sociální oblast, tak i na samotný fyzický stav jedince, a v neposlední řadě také chápáním základní funkce dopingů jakožto ochrany organismu před zraněními plynoucími z nadměrné tréninkové zátěže. Neustále aktivní motivační silou je pak v naprosté většině případů snaha o zkvalitnění výkonnosti, což koresponduje se silným vlivem kultu výkonu v současném profesionálním sportu ovlivněném medializačními a komercializačními společenskými tendencemi. Důležitým zjištěním je bezesporu i vnímání největšího rizika užívání dopingových látek, jenž je pro respondenty spojeno s obavou z přerušení závodní kariéry, nikoli strachu z odhalení, což odpovídá faktu vyčlenění dopingů z možných zdrojů společenské stigmatizace.

Co se týče faktických okolností aplikace zakázaných podpůrných látek, lze v této souvislosti konstatovat převažující kolektivní způsob dopování ať již ve smyslu asistence odborného poradenského týmu z řad sportovních funkcionářů, lékařů či výživových poradců, nebo jakožto sdílení zkušeností s dopingem v rámci vztahů mezi závodníky či tréninkovými kolegy, což opět poukazuje na silnou organizovanost dopování ve vrcholovém sportu.

V otázce názorů respondentů na fungování antidopingových institucí, legislativní aparát, jímž se řídí, a způsob jeho výkonu z hlediska spravedlnosti je patrná velká míra nespokojenosti napříč všemi proměnnými kategoriemi výzkumného vzorku. Tento fakt je spojen s pocitem diskriminace sportovců současnou podobou seznamu látek, jejichž užití ve je všech organizovaných formách sportu přísně zakázáno.

Jak vyplývá z předešlé komparativní kapitoly, výsledky tohoto šetření v mnohém korespondují s tendencemi celosvětovými, přičemž dílčí rozdíly jsou obvykle způsobeny širšími výzkumnými vzorky ať již ve smyslu kvantitativního (co do celkového počtu účastníků výzkumu), či kvalitativního (ve smyslu zahrnutí mnoha různých skupin respondentů bez ohledu na jejich sportovní angažovanost či fakt osobní zkušenosti s dopingem). Obecně lze říci, že tato srovnání zdůraznila vysokou míru specifčnosti kulturistiky jakožto sportu, v němž se rozvinula jedna z nejnebezpečnějších forem dopingů, jakou jsou látky hormonální povahy, jež se nepodařilo vymýtit kontrolními ani represivními opatřeními. Je proto nutné přistupovat k výsledkům tohoto výzkumu nikoli jakožto k souboru informací charakterizující postoje k dopingům v rámci jakéhokoli vrcholového sportu v českém prostředí, ale s vědomím určitých rozdílností, jenž jsou pro profesionální kulturistiku typické a na něž bylo upozorňováno v průběhu celého empirického šetření.

Závěr

Současný vrcholový sport, jeho institucionální základy i systém hodnot a norem, jež se snaží formálně proklamovat, prochází v posledních letech obdobím hluboké krize. Tento fakt do značné míry souvisí právě s problematikou dopingů jakožto deviantního společenského jevu, jenž svým pronikáním do všech forem sportovních aktivit, bez ohledu na míru jejich organizovanosti, rozkládá obecně uznávané hodnotové struktury, na nichž je fungování jakéhokoli sociálního prostředí založeno. V této souvislosti je nutné zdůraznit fakt značné provázanosti oblasti sportu a společnosti obecně. Co se týče jejich shodných rysů, lze říci, že sport reflektuje základní akcentované hodnoty a ideály uznávané společností a přijímá zároveň i obecně společenské trendy a tendence. Rozdílnost těchto prostředí je však dána značnou specifičností sportu jakožto výlučné sociální kategorie, v níž zároveň platí rozdílné normy a pravidla vyplývající z charakteru sportovních činností, a zmiňované celospolečenské tendence se zde tak mohou vyvinout do zcela nepředpokládaných rozměrů. Současný důraz na výkon a úspěch ve společnosti obecně se pak na půdě sportu projevuje využitím všech možných prostředků vedoucích k dosažení těchto cílů reprezentovaným fyzickým výkonem i za předpokladu porušení hodnotového aparátu, na němž je celý systém založen. Doping jakožto výsledek působení mnoha celospolečenských tendencí (například komercializace, medializace, politizace či medikalizace) pak ve sportu nabývá různých podob i funkcí od podpory vrcholného výkonu v oblasti profesionálně sportovní, přes metodu zlepšování fyzické kondice až po prostředek požadovaných změn fyzického vzhledu v oblasti sportovně rekreační. Právě zde dochází zvláště v posledních několika letech k největšímu šíření abúzu zakázaných dopingových látek ve společnosti, což je obecně považováno za velice nebezpečné zejména proto, že v této oblasti chybí jakákoli možnost kontroly a odpovídajícího systému norem a sankcí vyplývajících z jejich porušení. Vzhledem ke stále rostoucí toleranci dopingů i počtu jeho uživatelů, je provedení zásadní změny současného přístupu k této problematice nezbytností. Základním předpokladem úspěšné transformace současného sportovního světa a eliminace jeho deviantních aspektů pak musí být razantním přehodnocením jak funkce, poslání, organizace a směřování sportu, tak i systému hodnot a norem s ním spojených.

Základním předpokladem účinné restrukturalizace takto složitého společenského systému je však důkladná znalost současného stavu dopingové problematiky v oblasti, jíž jsou všechny ostatní formy sportování nejvíce ovlivněny a v níž se dá využít alespoň částečně

fungujícího kontrolního systému k zmapování postojů, názorů a zkušeností s dopingem jako takovým. Jedná se o oblast vrcholového sportu, jež také původně byla jedinou doménou dopingů jakožto produktu růstu profesionalizace sportu a odkud se teprve časem začaly tyto tendence šířit do oblasti nevrcholově závodní či rekreační.

Cílem této diplomové práce bylo tedy postihnout vývoj dopingů jakožto sociálně deviantního fenoménu sportu s důrazem právě na jeho působení v prostředí profesionálním. Spolu s tím byly popsány i organizované snahy tento negativní společenský jev eliminovat vytvořením příslušného aparátu kontroly a represe. Neméně důležité bylo také úsilí o zachycení sociálně-psychologických a ryze sociologických aspektů přístupů k dopingům ve sportu, jejichž znalost implikuje komplexní chápání dané problematiky a tím umožňuje i neefektivnější řešení stávající situace.

Jedním z nejzákladnějších opatření nutných k zlepšení současného stavu je včasná prevence chránící ohroženou skupinou potenciálních uživatelů dopingových látek z řad mládeže. Vzhledem k tomu, že v krátkém časovém úseku nelze zcela odstranit negativní vlivy sociálního prostředí lákajícího k dopování, je žádoucí alespoň informovat tyto rizikové části populace o nebezpečných důsledcích abúzu zakázaných látek podporujících výkonnost.

Způsob eliminace již vzniklé dopingové závislosti je však již mnohem obtížnější, jak dokládají i výsledky empirického šetření provedeného za účelem zisku informací o postojích, názorech a zkušenostech dopujících vrcholových sportovců. Hlavní překážkou na cestě k úspěšnému odstranění dopingů z prostředí profesionálního sportu je především naprostá absence pevně zakořeněného a respektovaného souboru etických norem a principů, které by jasně vymezovaly dimenze vnímání tohoto jevu jakožto něčeho protisportovního, nespravedlivého a vnitřně zvráceného.

Současná situace ve vrcholovém sportu však nezadržitelně spěje k zhroucení již neuznávaného hodnotového systému, který ztratil funkci vnitřního regulativu postojů a z nich vyplývajících jednání a který je navíc podporován značně zastaralou dopingovou legislativou, která ve snaze zastavit šíření dopingů v profesionálním sportu redefinovala tento jev bez ohledu na průkaznost provinění jedince, což je vzhledem k přístupu ke sportovci spojeno, jak poukazují mnozí odborníci, spíše s presumpcí viny nežli naopak. Dalším důvodem narušení stability současného systému sportu je zásadní rozpor jeho hodnot a norem s těmi, jenž jsou uznávány etickým a právním aparátem celospolečenským. Množí se tak případy rozhodnutí civilních soudů o zrušení trestů udělovaných sportovcům z pozic sportovně exekutivních, což celý systém činí ještě více nestabilním.

S přihlédnutím k výsledkům výše uvedeného empirického šetření lze uvést následující soubor doporučení, kterým by se stávající situace dala řešit. Nejzásadnějším opatřením v boji proti dopingu ve sportu je radikální revize současného systému hodnot, z něhož je nutno odstranit primární motiv sportu jakožto ekonomického obohacení na úkor radosti z pohybu a přirozené soutěživosti. Nejúčinnější formou aplikace tohoto postupu by samozřejmě bylo včasné zahájení propagace těchto eticky zesílených principů ve formě preventivních opatření u nejmladší populace využitím školního vzdělávacího systému. Dalším předpokladem pro úspěšné vymýcení dopingu ze sportu je vysoká míra informovanosti o všech negativních důsledcích užívání zakázaných látek, kterou by kromě škol zajišťovala i média, jež v této souvislosti zaujímají v současné době privilegované postavení. Z opatření vedoucích k revitalizaci stávajícího hodnotového systému sportu v nejkratší možné době je, jak se domnívají mnozí sportovní funkcionáři, zejména přehodnocení náhledu na seznam zakázaných látek, z něhož by podle jejich doporučení měly být vyřazeny látky s výkon nepodporujícím účinkem a relativně bezpečným působením na lidský organismus (týkalo by se to především některých preparátů na léčbu běžného nachlazení či některých druhů analgetik), avšak na druhé straně by došlo ke kriminalizaci prostředků dopingu (při špatném dávkování) bezprostředně ohrožujících život (jako jsou například peptidové hormony, erytropoetin a anabolické steroidy). S těmito opatřeními by byl pochopitelně spojen i přesun povinností sportovních institucí do oblasti civilního soudnictví, což by však vyžadovalo značnou státní intervenci, zejména v počátečním dohledu na průběh předávání pravomocí.

Neméně důležitým aspektem v boji proti dopingu ve sportu by měla být přísná kontrola sportovních zařízení, jejich personálu i osob nejčastěji tvořících tzv. pomocné týmy sportovců, jenž jsou velice často spojeny i se získáváním, přenosem, dávkováním či aplikací zakázaných látek a které nejčastěji odpovídajícímu trestu úspěšně unikají, a mohou tak ovlivňovat další a další jedince.

Ve vztahu k sportovci, v jehož těle se našla zakázaná látka bez průkazného zjištění úmyslu, je však smysl tohoto souboru doporučení nejnaléhavější. Základním předpokladem pro rekonstrukci a zvnitřnění systému norem a hodnot je totiž především nutná obnova důvěry ve spravedlivou moc výkonnou, v jejímž rámci musí být sportovci poskytnuta možnost řádné obhajoby, dále musí být vyvinuta snaha zajistit maximum důkazů svědčících pro i proti vznesenému obvinění a zejména musí být ke každému z posuzovaných případů přistupováno alespoň s minimálním předpokladem postižení jeho vnitřních i vnějších specifikací.

Jak vyplývá z velkého množství přístupů k dopingu jakožto sociálně deviantnímu fenoménu současného sportu napříč spektrem vědeckého zaměření, jde o složitou

problematiku, jenž zasahuje do mnoha oblastí lidského života a do značné míry ovlivňuje sociální realitu celé společnosti. Proto je k ní také nutné přistupovat s využitím nejvyšší míry komplexnosti náhledu, který zaručuje jediné skutečně účinné řešení tohoto negativního jevu nejen oblasti sportu, ale i společnosti jako takové. O tento přístup se pokoušela také tato diplomová práce, jejíž hlavním přínosem byl zejména nově provedený výzkum snažící se postihnout tento jev z hlediska pohledu potrestaného dopujícího sportovce jakožto výlučné kategorie zprostředkovávající zcela zásadní vhled do vrcholově sportovního prostředí, v němž se doping rozvinul a z něhož zvláště v posledních letech expanduje i do oblastí neprofesionálně sportovní či zcela nesportovní. Zde je však nutné podotknout, že pro zcela komplexní obraz dané situace z perspektivy vrcholového sportovce by bylo nutné do výzkumu zahrnout nejen výše několikrát zmiňovaný pomocný tým sportovce, ale zejména i ty jedince, kteří zastávají pozici eticky uvědomělou, a odmítají tak vnímání dopingu jakožto bezpodmínečné součásti cesty k vítězství. Velice zajímavé a pro zkoumanou problematiku velmi přínosné by se jevílo srovnání těchto dvou skupin sportovců (dopujících a nedopujících), jejich pohledu na doping, na sport jako takový, ale i na sebe navzájem. Zejména k poslední jmenovanému aspektu by bylo možné přistoupit mnoha způsoby. Kromě srovnání postojů obou souborů vztahujících se ke stejnému otázkovému aparátu by se tady naskytla příležitost postihnout z hlediska mikrosociálního zcela zásadní fakt, kterým je postavení dopujícího sportovce ve všech jeho formách společenské realizace. Pro tento účel by se dalo využít například souboru sociometrických technik, jež by přesně postihly jeho umístění na žebříčku společenské prestiže, a tím by přispěly jak k mnohem ucelenějšímu chápání dané problematiky, tak i k řešení současné mezní situace. Nyní lze však pouze spekulovat, jestli fakt dopování společenské uznání získá, či ho naopak zcela utlumí. Jasná je ale jediné, znalost této skutečnosti by napomohla pochopení vnitřních mechanismů současného sportu, a tím by přispěla k tvorbě nejúčinnějšího kontrolně represivního aparátu, který by mohl doping ve sportu když ne úplně vymýtit, tak alespoň podstatně eliminovat. Tato práce tak může sloužit jako základní odrazový můstek pro sérii dalších rozšiřujících výzkumů mapujících tento negativní sociální jev nejen v rámci sportu, ale i společnosti obecně.

Seznam literatury

- Coakley, S. (2001): *Religion and the body*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Čehák, V., Linhart, J. (2006): *Sociologie sportu*, Praha: Olympia.
- Dimeo, P (2007): *A history of drug use in sport*. New York: Routledge.
- Disman, M. (2002): *Jak se vyrábí sociologická znalost, příručka pro uživatele*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- Durdová, I. (1999): *Vybrané kapitoly ze sociologie tělesné kultury*, Ostrava: VŠB TU.
- Fialová, L. (1999): *Zdraví, zdatnost a krása lidského těla a jejich vliv na kvalitu života*. In: Psychosociální funkce pohybových aktivit jako součást života dospělých (sborník výzkumných záměrů společensko-vědní sekce FTVS UK, editoři V.Hošek a P.Tilinger). Praha: FTVS UK Praha.
- Hendl, J. (2005): *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál.
- Hnízdil, J. (2000): *Doping, aneb Zákulisí vrcholového sportu*, Praha: Garda.
- Hodan, B (2000): *Tělesná kultura – sociokulturní fenomén*, Olomouc: FTK.
- Hogenová, A.(1997): *Etika a sport*, Praha : FTVS UK.
- Hogenová, A.(2001): *Filozofie výkonu*, In. Sport v ČR na začátku nového tisíciletí, Praha: FTVS UK.
- Horne, J.; Manzenreiter, W. (2006): *Sports mega-events social scientific analyse of global phenomenon*, Maldon: Blackwell Pub.
- Janoušek, J. (1988): *Sociální psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Jansa,P. ;Dovalil, J. (2007): *Sportovní příprava, sport a doping*, Praha: Q-art.
- Kössl, Jiří. 1995. „Kapitoly z dějin dopingu aneb stručná historie dopingu a boje proti němu ve sportu i v životě.“ In Sport report 37 (2).
- Latzel K., Niethammer L. (2008): *Hormone und Hochleistung, Doping in Ost und West*. Wien: GmbH & Cie.
- Levinson, D., Christensen Ch.(1996): *Encyclopedia of world sport, From Ancienit Times to the Prezent*. Santa Barbara, Denver, Oxford:ABC-CLIO.
- Malá encyklopedie sportu (1980), Praha: Mladá fronta
- Nekola,J. (2000): *Doping a sport*, Praha: Olympia.

Nekola, J. (2008): *Prevence dopingu ve sportu*, Praha: FTVS UK.

Nixon, H.; Frey, J. (1996): *Sociology of sport*, Belmont: Wadsworth.

Peliš, M. (2003): *Sport - kulturní fenomén*, In. Tělesná výchova a sport v kultuře společnosti, Bratislava: FTVŠ UK.

Perreti-Watel, P. a kol. (2004): „*Attitudes toward doping and resreational drug use amids french elite students-athlets*“, In *Sociology of sport journal*, Vol. 21, No 1.

Pražák, E. (1999): *Kulturistika a doping*, Pardubice: Svět kulturistiky.

Pyšný, L. (2006): *Doping: rizika zneužití zakázaných prostředků v kondičním i vrcholovém sportu*, Praha: Garda.

Pyšný, L., Holá (1993): *Nezbytnost začlenění znalostí o antidopingu do vzdělávání učitelů tělesné výchovy*, Praha: FTVS.

Pyšný, L. (1999): *Doping, zdraví, výkon*, Praha: Karolinum.

Pyšný, L. (1998): *Zdravotní rizika zneužití anabolických steroidů*, Ústí nad Labem: UJEP.

Pyšný, L.; Slepíčka, P. (2000): *Problematika dopingu a možnosti prevence*, Praha: Karolinum.

Schneider, A.; Hong, F. (2007): *Doping in sport: global ethnical issues*, Abingdon: Routledge.

Schwellnus, M.P., Lambert, M.I., Todd, M.P. et al. (1992): *Androgenic anabolic steroid use in matric pupils. A survey of prevalence of the use in the western Cape*. S. Afr. Med. J., 82,

Sekot, A. (2004): *Sociální dimenze sportu*, Brno: FSS MU.

Sekot, A. (2008): *Sociologické problémy sportu*, Praha: Grada.

Sekot, A. (2006): *Sociologie sportu*, Brno: Paido.

Sekot, A. (2003): *Sport a společnost*, Brno: Paido.

Slepička, P. ; Hošek, V. ; Hátlová, B. (2006): *Psychologie sportu*, Praha: Karolinum.

Slepičková, I.; Flemr, L. (2000): *Aktuální otázky sociologie sportu*, Praha: FTVS UK.

Světový antidopingový kodex, Antidopingový program ČOV (2000), Praha: Český olympijský výbor.

Trávníčková, I. ;Gawlik, L. ; Kotulan, P. (2000): *Společenská kontrola a postih dopingu ve sportu v České republice*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

Žižlavský, M. (2005): *Metodologie výzkumu v sociální politice a v sociální práci*. Brno: MU.

Příloha č.1

Látky a postupy považované za doping

Seznam zakázaných farmakologických prostředků označených jako doping vydává Lékařská komise Mezinárodního olympijského výboru v podobě tzv. vybraných skupin. Spadají sem všechny léky, které obsahují některou složku z příslušné skupiny farmakologických prostředků:

1. stimulancia (látky povzbuzující činnost srdce, plic psychiku...): např. Cetrexin, Fenmettrazin, Ipecarin, Kodynal, Solutan, Muko-septonex E, Spasmoveralgin, Vicedrin, Pedrolon, Xantedryl, Coldrex,
2. narkotická analgetika (látky tlumící bolest, navozující pocit síly): např. Diolan, Dolsin, Valoron, Fortral,
 - zákaz užívání těchto léků se vztahuje pouze na dobu účasti v soutěži;
3. anabolické látky (mají vliv především na růst svalové hmoty): např. Agovirin, Stenolon, Superanabolon, Stromba, Proviron, Vister, Spiropent (clenbuterol),
4. diuretika (látky urychlující vylučování moči, čímž může dojít i k urychlení vylučování i jiné závažné látky, event. ke snížení váhy sportovce): např. Moduretic, Amiclaran, Furosemid, Trimecryn, Hydrochlorothiazid,
5. peptidové hormony (složité hormonální látky s komplexním účinkem): např. Praedyn, Synacten, Gorm, Eporex, Recormon, Nanormon,
 - zákaz užívání těchto léků se vztahuje na celé období organizovaného sportování, při soutěžích i v přípravě na ně.

Vedle vybraných skupin farmakologických prostředků jsou dále zakázány:

1. krevní doping – jedná se o podávání krve nebo jejích složek, ať již vlastní, nebo cizí, za jiným než léčebným účelem,
2. farmakologická, chemická a fyzikální manipulace - jde o všechny způsoby manipulace s močí, jako je ředění, výměna moči, doplňování moči cizími látkami apod., za účelem ovlivnění výsledku dopingové kontroly.

Částečně zakázány jsou následující skupiny látek:

1. alkohol – zákaz se týká některých sportů,
2. marihuana – může být zjišťována na žádost některých svazů,
3. lokální anestetika – způsob použití a dávkování musí být oznámen před dopingovou kontrolou,
4. kortikosteroidy – povolené použití může určit pouze lékař,
5. beta-blokátory – zákaz se týká některých sportů [Hnízdil, 2000].

Příloha č. 2
Statistiky dopingových případů

SPORT	Počty při soutěži			Počty mimo soutěž			Celkem		
	vzorků	pozitivní	% pozit.	vzorků	pozitivní	% pozit.	vzorků	pozitivní	% pozit.
aerobik	93	1	1,1	23	0	0	116	1	0,9
atletika	1727	15	0,9	783	1	0,1	2510	16	0,6
automobilový sport	15	0	0	0	0	0	15	0	0
badminton	50	0	0	7	0	0	57	0	0
baseball	44	2	4,5	2	0	0	46	2	4,3
basketbal	628	7	1,1	86	0	0	714	7	1
biatlon	264	0	0	76	0	0	340	0	0
billiard	2	1	50	0	0	0	2	1	50
boby	24	2	8,3	54	0	0	78	2	2,6
box	157	7	4,5	56	0	0	213	7	3,3
curling	34	0	0	0	0	0	34	0	0
cyklistika	1691	17	1	102	1	1	1793	18	1
dostihy	46	1	2,2	0	0	0	46	1	2,2
florbal	123	1	0,8	4	0	0	127	1	0,8
fotbal	829	6	0,7	147	0	0	976	6	0,6
golf	9	0	0	0	0	0	9	0	0
házená	524	7	1,3	35	0	0	559	7	1,3
hokej	751	8	1,1	117	1	0,9	868	9	1
hokejbal	28	1	3,6	0	0	0	28	1	3,6
horolezectví	4	0	0	0	0	0	4	0	0
inline hokej	16	0	0	0	0	0	16	0	0
jachting	5	0	0	4	0	0	9	0	0
jezdectví	5	0	0	0	0	0	5	0	0
judo	211	2	0,9	88	1	1,1	299	3	1
kanoe-rychlost	442	2	0,5	197	0	0	639	2	0,3
kanoe-slalom	164	1	0,6	47	0	0	211	1	0,5
karate	14	0	0	0	0	0	14	0	0
kickbox	2	0	0	0	0	0	2	0	0
korfbal	19	1	5,3	3	0	0	22	1	4,5
krasobruslení	118	0	0	5	0	0	123	0	0
kulturstika	587	* 158	26,9	245	41	16,7	832	* 199	23,9
kuželky	3	0	0	0	0	0	3	0	0
lukostřelba	24	1	4,2	0	0	0	24	1	4,2
lyžování	673	7	1	287	0	0	960	7	0,7
malá kopaná	4	0	0	0	0	0	4	0	0
metaná	8	0	0	0	0	0	8	0	0
minigolf	4	0	0	0	0	0	4	0	0
mod.gymnastika	33	0	0	13	0	0	46	0	0
mod.pětiboj	28	* 1	3,6	32	0	0	60	* 1	1,7
motocyklový sport	24	2	8,3	0	0	0	24	2	8,3
národní házená	4	0	0	0	0	0	4	0	0
naturkulturstika	46	* 1	2,2	35	0	0	81	* 1	1,2
nohejbal	10	0	0	0	0	0	10	0	0

orient.běh	102	0	0	9	0	0	111	0	0
parašutismus	5	0	0	1	0	0	6	0	0
plavání	910	* 4	0,4	224	0	0	1134	* 4	0,4
potápění	4	0	0	0	0	0	4	0	0
poz.hokej	87	2	2,3	0	0	0	87	2	2,3
přetlačení rukou	45	3	6,7	0	0	0	45	3	6,7
radiový orient. běh	5	0	0	0	0	0	5	0	0
rock and roll	6	0	0	0	0	0	6	0	0
rugby	109	5	4,6	8	0	0	117	5	4,3
rychlobruslení	14	0	0	37	0	0	51	0	0
sáně	35	0	0	17	0	0	52	0	0
silový trojboj	618	35	5,7	25	2	8	643	37	5,8
skiboby	40	1	2,5	0	0	0	40	1	2,5
snowboard	49	0	0	1	0	0	50	0	0
softball	28	1	3,6	0	0	0	28	1	3,6
sport.gymnast.	140	1	0,7	72	0	0	212	1	0,5
squash	31	0	0	2	0	0	33	0	0
stol.tenis	187	1	0,5	3	0	0	190	1	0,5
střelba	99	0	0	2	0	0	101	0	0
šachy	8	0	0	0	0	0	8	0	0
šerm	77	0	0	27	0	0	104	0	0
taekwondo ITF	8	1	12,5	7	0	0	15	1	6,7
taekwondo WTF	14	0	0	0	0	0	14	0	0
tanec	6	0	0	0	0	0	6	0	0
tenis	189	1	0,5	5	0	0	194	1	0,5
triathlon	479	* 5	1	46	0	0	525	* 5	1
veslování	501	1	0,2	226	0	0	727	1	0,1
vodní lyže	16	0	0	0	0	0	16	0	0
vodní pólo	43	2	4,7	0	0	0	43	2	4,7
volejbal	596	8	1,3	44	0	0	640	8	1,3
vzpírání	329	15	4,6	159	3	1,9	488	18	3,7
zápas	270	5	1,9	68	1	1,5	338	6	1,8
zdrav.postižení	19	0	0	8	0	0	27	0	0
CELKEM KONTROL	14556	343	2,4	3439	51	1,5	17995	394	2,2

Tabulka č. 4, Statistika 1993 – 2009, zdroj AV ČR

* - 1 cizinec, neregistrován v českém svazu

SPORT	Počty při soutěži			Počty mimo soutěž			Celkem		
	vzorků	pozitivní	% pozit.	vzorků	pozitivní	% pozit.	vzorků	pozitivní	% pozit.
aerobik	5	0	0	3	0	0	8	0	0
atletika	85	0	0	52	0	0	137	0	0
automobilový sport	4	0	0	0	0	0	4	0	0
badminton	5	0	0	1	0	0	6	0	0
baseball	12	1	8,3	0	0	0	12	1	8,3
basketbal	48	0	0	18	0	0	66	0	0
biatlon	10	0	0	6	0	0	16	0	0
boby	0	0	0	4	0	0	4	0	0
box	17	1	5,9	9	0	0	26	1	3,8
curling	7	0	0	0	0	0	7	0	0
cyklistika	74	2	2,7	12	0	0	86	2	2,3
dostihy	9	0	0	0	0	0	9	0	0
florbal	15	0	0	4	0	0	19	0	0
fotbal	70	0	0	17	0	0	87	0	0
házená	40	0	0	4	0	0	44	0	0
hokej	60	1	1,7	12	0	0	72	1	1,4
hokejbal	12	1	8,3	0	0	0	12	1	8,3
inline hokej	8	0	0	0	0	0	8	0	0
judo	18	0	0	7	0	0	25	0	0
kanoe-rychlost	34	0	0	13	0	0	47	0	0
kanoe-slalom	10	0	0	4	0	0	14	0	0
karate	5	0	0	0	0	0	5	0	0
korfbal	4	1	25	0	0	0	4	1	25
krasobruslení	3	0	0	3	0	0	6	0	0
kulturstika	27	15	55,6	13	1	7,7	40	16	40
lukostřelba	5	1	20	0	0	0	5	1	20
lyžování	65	0	0	25	0	0	90	0	0
metaná	4	0	0	0	0	0	4	0	0
mod.gymnastika	5	0	0	5	0	0	10	0	0
mod.pětiboj	0	0	0	4	0	0	4	0	0
motocyklový sport	9	0	0	0	0	0	9	0	0
národní házená	4	0	0	0	0	0	4	0	0
naturkulturstika	10	0	0	7	0	0	17	0	0
nohejbal	4	0	0	0	0	0	4	0	0
orient.běh	6	0	0	5	0	0	11	0	0
plavání	59	0	0	17	0	0	76	0	0
poz.hokej	12	1	8,3	0	0	0	12	1	8,3
přetlačení rukou	15	2	13,3	0	0	0	15	2	13,3
rugby	16	1	6,3	8	0	0	24	1	4,2
rychlobruslení	0	0	0	4	0	0	4	0	0
sáně	0	0	0	5	0	0	5	0	0
silový trojboj	32	0	0	3	0	0	35	0	0
skiboby	4	0	0	0	0	0	4	0	0
snowboard	5	0	0	0	0	0	5	0	0

softball	12	1	8,3	0	0	0	12	1	8,3
sport.gymnast.	9	0	0	4	0	0	13	0	0
squash	5	0	0	0	0	0	5	0	0
stol.tenis	12	0	0	0	0	0	12	0	0
střelba	4	0	0	0	0	0	4	0	0
šerm	11	0	0	4	0	0	15	0	0
taekwondo WTF	5	0	0	0	0	0	5	0	0
tenis	13	0	0	0	0	0	13	0	0
triathlon	20	0	0	11	0	0	31	0	0
veslování	19	0	0	25	0	0	44	0	0
vodní lyže	4	0	0	0	0	0	4	0	0
vodní pólo	7	1	14,3	0	0	0	7	1	14,3
volejbal	55	2	3,6	4	0	0	59	2	3,4
vzpírání	15	1	6,7	19	0	0	34	1	2,9
zápas	13	0	0	7	0	0	20	0	0
zdrav.postižení	5	0	0	5	0	0	10	0	0
CELKEM									
KONTROL	1046	32	3,1	344	1	0,3	1390	33	2,4

Tabulka č.5, Statistika 2008, zdroj AV ČR

SPORT	Počty při soutěži			Mimo soutěž			Celkem		
	vzorků	pozitivní	% pozit.	vzorků	pozitivní	% pozit.	vzorků	pozitivní	% pozit.
aerobik	5	0	0	0	0	0	5	0	0
atletika	88	0	0	54	0	0	142	0	0
automobilový sport	4	0	0	0	0	0	4	0	0
badminton	5	0	0	0	0	0	5	0	0
baseball	12	0	0	2	0	0	14	0	0
basketbal	52	0	0	16	0	0	68	0	0
biatlon	23	0	0	16	0	0	39	0	0
boby	0	0	0	2	0	0	2	0	0
box	13	1	7,7	7	0	0	20	1	5
curling	8	0	0	0	0	0	8	0	0
cyklistika	77	0	0	7	0	0	84	0	0
dostihy	5	0	0	0	0	0	5	0	0
florbal	24	0	0	0	0	0	24	0	0
fotbal	76	0	0	20	0	0	96	0	0
golf	9	0	0	0	0	0	9	0	0
házená	47	0	0	6	0	0	53	0	0
hokej	55	1	1,8	8	0	0	63	1	1,6
hokejbal	4	0	0	0	0	0	4	0	0
inline hokej	4	0	0	0	0	0	4	0	0
judo	18	0	0	12	0	0	30	0	0
kanoe-rychlost	24	0	0	11	0	0	35	0	0
kanoe-slalom	11	0	0	9	0	0	20	0	0
korfbal	4	0	0	0	0	0	4	0	0
krasobruslení	5	0	0	0	0	0	5	0	0
kulturstika	32	17	53,1	15	2	13,3	47	19	40,4
lyžování	41	0	0	45	0	0	86	0	0
malá kopaná	4	0	0	0	0	0	4	0	0
metaná	4	0	0	0	0	0	4	0	0

minigolf	4	0	0	0	0	0	4	0	0
mod.gymnastika	4	0	0	2	0	0	6	0	0
mod.pětiboj	0	0	0	5	0	0	5	0	0
motocyklový sport	4	0	0	0	0	0	4	0	0
naturkulturstika	7	0	0	3	0	0	10	0	0
nohejbal	4	0	0	0	0	0	4	0	0
orient.běh	14	0	0	0	0	0	14	0	0
plavání	77	1	1,3	26	0	0	103	1	1
potápění	4	0	0	0	0	0	4	0	0
poz.hokej	8	0	0	0	0	0	8	0	0
přetlácení rukou	10	0	0	0	0	0	10	0	0
rugby	24	0	0	0	0	0	24	0	0
rychlobruslení	5	0	0	4	0	0	9	0	0
sáně	3	0	0	5	0	0	8	0	0
silový trojboj	28	4	14,3	0	0	0	28	4	14,3
snowboard	8	0	0	0	0	0	8	0	0
softball	8	0	0	0	0	0	8	0	0
sport.gymnast.	5	0	0	5	0	0	10	0	0
squash	3	0	0	0	0	0	3	0	0
stol.tenis	13	0	0	0	0	0	13	0	0
střelba	5	0	0	0	0	0	5	0	0
šerm	5	0	0	0	0	0	5	0	0
tenis	10	0	0	0	0	0	10	0	0
triathlon	15	0	0	3	0	0	18	0	0
veslování	29	0	0	15	0	0	44	0	0
vodní pólo	8	1	12,5	0	0	0	8	1	12,5
volejbal	55	0	0	12	0	0	67	0	0
vzpírání	22	2	9,1	28	0	0	50	2	4
zápas	18	0	0	7	0	0	25	0	0
zdrav.postižení	11	0	0	0	0	0	11	0	0
CELKEM									
KONTROL	1065	27	2,5	345	2	0,6	1410	29	2

Tabulka č.6, Statistika 2009, zdroj AV ČR

Příloha č. 3

Likertovy škály

POSTOJ VRCHOLOVÝCH SPORTOVců K DOPINGU

Právě se Vám dostal do rukou dotazník, jehož cílem je v jeho první části zjistit Váš postoj k dopingů a v druhé Vaše zkušenosti s ním. Toto šetření je anonymní, a proto, prosím, nevyplňujte své jméno.

Své odpovědi označte čitelně zakřížkováním jedné z číslic podle míry Vašeho souhlasu s příslušným výrokem, přičemž význam jednotlivých čísel je následující:

1 = rozhodně souhlasím, 2 = spíše souhlasím, 3 = nevím, 4 = spíše nesouhlasím, 5 = rozhodně nesouhlasím.

1. Užívání dopingových prostředků chápu jako hrubé porušení nejzákladnějšího principu sportu - myšlenky fair play. 1 2 3 4 5
2. Myslím, že doping má pouze pozitivní účinky na psychiku sportovce. 1 2 3 4 5
3. Podle mého názoru užívání dopingových prostředků představuje reálné zdravotního riziko. 1 2 3 4 5
4. Myslím si, že doping v současní době představuje jedinou možnou cestu k výraznému úspěchu ve vrcholovém sportu. 1 2 3 4 5
5. Jsem přesvědčen o tom, že doping jednoznačně chrání zdraví sportovce před zraněním z přetížení. 1 2 3 4 5
6. Zisky plynoucí z užívání dopingů jsou v poměru ke všem rizikům, které tato aktivita obnáší, menší. 1 2 3 4 5
7. Myslím si, že doping má negativní vliv na sportovcův osobní život. 1 2 3 4 5
8. Dopování je podle mne věc, za kterou by se měl člověk před svým okolím stydět. 1 2 3 4 5
9. V dopingů vidím především nutnou podporu černého trhu. 1 2 3 4 5
10. Podle mého názoru by bylo dobré některé látky označené jako zakázané legalizovat. (Omezení jsou příliš velká.) 1 2 3 4 5
11. Doping chápu jako mnohem větší prohřešek proti sportovní etice než je korupce ve sportu. 1 2 3 4 5
12. Myslím si, že doping nijak výrazně neulehčuje sportovcovu

přípravu.	1	2	3	4	5
13. Podle mého názoru doping reálně zvyšuje fyzickou výkonnost.	1	2	3	4	5
14. Užívání zakázaných látek ve formě dopingů bych nazval závislostí.	1	2	3	4	5
15. Tresty udílené dopujícím sportovcům chápu jako spravedlivé.	1	2	3	4	5
16. Současná antidopingová legislativa je podle mě již zastaralá.	1	2	3	4	5
17. Seznam zakázaných látek ve sportu považuji pro sportovce za vysoce diskriminující.	1	2	3	4	5
18. Své užívání dopingových prostředků nechápu vůči svým soupeřům jako neférové jednání.	1	2	3	4	5

Příloha č. 4
Dotazník

Zde prosím odpovězte na následující otázky (vyplňte, zakroužkujte)

Věk:

Nejvyšší dosažené vzdělání: Základní

Střední bez maturity

Střední s maturitou

Vyšší odborné a vysoké

Socio-ekonomická aktivita: Student

Pracující

Nezaměstnaný

Počet aktivně činných let v organizované kulturistice:

Počet let, kdy jste užíval dopingové prostředky:

Hlavním motivem prvního užití dopingových

prostředků byla: a) Zvědavost (touha vyzkoušet něco nového)

b) Snaha o rychlý výkonnostní růst

c) Snaha zmírnit následky zranění

d) Snaha nevybočovat z kolektivu

e) jiné – jaké.....

Shánění dopingových prostředků lze podle Vás

ohodnotit jako: a) snadné

b) přiměřené preparátu

c) obtížné

Největší riziko spojené s dopováním

pro vás představovalo: a) zdravotní následky

b) nemožnost pokračovat v soutěžní činnosti

c) odhalení nejbližším okolím

d) odhalení veřejností

e) jiné- jaké.....

Ve své organizované sportovní činnosti jsem dopoval

převážně: a) individuálně

b) v kolektivu

Užíval jste před zakázanými látkami jiné potravinové doplňky? ANO/NE

Jaký je Váš vztah k tzv.rekreačním drogám (alkohol....., cigarety....., marihuana....., hašiš.....)? (Zakroužkujte látky, s nimiž máte zkušenosti, a připište jak často je užíváte.)

Máte nějaké zkušenosti i s jinými drogami? Pokud ano, s jakými a jak často je užíváte.

Děkuji za ochotu

